

F O N S

(Forráskutatás és Történeti Segédtudományok)

XXV. évfolyam

2018. 2. szám

Fons (Forráskutatás és Történeti Segédtdományok)
Lapinformációk

Alapítás: A folyóiratot 1993-ban alapította a Levéltáros Hallgatók Egyesülete és a Szentpétery Imre Tudományos Diákkör (Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelem Segédtdományai Tanszék).

Első évfolyam: 1994

Megjelenés: Évente négy alkalommal (összesen 32 ív).

Publikációs kör: A történelem segédtdományai, forrásfeldolgozások, forrásközlések, illetve ezekben a témákban módszertani kérdések, könyvismertetések, műhelybeszámolók.

Cél: A történeti segédtdományok, a Magyarország történetére vonatkozó források feldolgozása, ismertetése és népszerűsítése a széles olvasóközönség számára, valamint a szakterület kutatói részére.

Kiadó: Szentpétery Imre Történettudományi Alapítvány, 1139 Budapest, Teve utca 3–5. Az Alapítvány Kuratóriumának elnöke: OBORNI TERÉZ, titkára: POLONKAI ÉVA.

Szerkesztőség: KENYERES ISTVÁN főszerkesztő. DRESKA GÁBOR, OROSS ANDRÁS (felelős szerkesztő), SARUSI KISS BÉLA, SIPOS ANDRÁS szerkesztők, POLONKAI ÉVA szerkesztőségi titkár.

Székhely: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelem Segédtdományai Tanszék (1088 Budapest, Múzeum körút 6-8.) és Budapest Főváros Levéltára (1135 Budapest, Teve utca 3-5.).

Postacím: Fons Szerkesztőség, 1139 Budapest, Teve utca 3–5.

Honlap: www.fonsfolyoirat.hu

E-mail: info@fonsfolyoirat.hu

Recenziók: A publikációs körbe tartozó kiadványok recenziós példányait a szerkesztőség címen várjuk (ismertetési kötelezettség nélkül).

Kéziratok: A folyóirat számára készített kéziratokat e-mailen a Windows valamely változatában kérjük benyújtani. A kéziratok formai követelményeit a hátsó borítón, a jegyzetelés szabályait a Fons, 2. (1995) 2. sz. 259–267. oldalain foglaltuk össze, kérjük szerzőinket, hogy az ott leírtakat alkalmazzák.

A megjelent cikkek tartalmáért a szerzők felelnek, címük a szerkesztőségben. A Fons másodközlésre nem vállalkozik. Újrakiadás csak a szerkesztőség engedélyével történhet. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Különlenyomat: A szerzők 20 különlenyomatot kapnak.

Korábbi számok: Korlátozott számban beszerezhetők a terjesztő címen.

Terjeszti: Budapest Főváros Levéltára, 1139 Budapest, Teve utca 3–5. tel.: 298-7517

SIMON KATALIN

ORTODOX RÁC CSALÁDOK A XVIII. SZÁZADI TABÁNBAN

A XVIII. századi Magyarország, azon belül az újjátelepülő Buda történetében jelentős szerepet játszottak a Balkánról bevándorló, illetve már a török időkben is itt élő ortodox rácok. Ennek ellenére jellemzően inkább (egyébként kitűnő) helytörténeti kutatásokban,¹ vagy egy–egy kérdés (katonáskodás és a határőrvidék létrehozása, kereskedelem, a Rákóczi-szabadságharc alatti magyar–rác vi-szályok) mellékszereplőiként jelennek meg.² Jelen tanulmány célja szintén egy

---

1 A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj és a Lendület Családtörténeti kutatócsoport támogatásával készült.

Néhány példa: Tolna vármegyét érintően, ahol a XVII–XVIII. század fordulóján a lakosság többségét a vegyes etnikumú és vallású rácok tették ki, lásd *Dr. Holub József: Az újjáépítés megindulása Tolna megyében a török kiűzése után 1686–1703-ig.* In: *Tanulmányok Tolna megye történetéből* 5. Szekszárd, 1974. 5–124. p. (a továbbiakban *Holub*, 1974.) ; *Dr. Szilágyi Mihály: Az újjátelepülő Tolna megye (1710–1720).* In: *Tanulmányok Tolna megye történetéből* 10. Szekszárd, 1983. 33–168. p. (49. p.) (a továbbiakban *Szilágyi*, 1983.)

Andrásfalvy Bertalan: Népmozgások Magyarországon a XVIII–XX. században. In: *Honismeret* 10. (1989) 10–16. p. *Andrásfalvy* felhívja a figyelmet arra, hogy a Balatontól délre eső megyékben (Baranya, Tolna, Somogy) a XVI. századtól jelentős rác bevándorlás figyelhető meg, egészen a Rákóczi-szabadságharcig. Uo. 11. p.

Fejér vármegyéről *Kovács Adrienn: Fejér megye etnikai és vallási viszonyai a XVIII. századi országos források tükrében.* In: *Honismeret*. 38. (2010) 1. sz. 46–55. p. (a továbbiakban *Kovács*, 2010.) Fejér vármegye területére az 1630-as évektől érkeztek rácok, Tolnában már a középkorban is nagy számban jelen voltak.

Egerről: *Dr. Bihari József: Fejezetek az egri szerbek és görögök történetéből.* In: *Az Egri Pedagógiai Főiskola Évkönyve (Acta Academiae Paedagogicae Agriensis, Tom. 2.).* 1956. 392–456. p.

Pest–Buda és környéke XVII–XVIII. század fordulójának viszonyait tekintve Nagy Lajos, Gál Éva, újabban pedig Géra Eleonóra írt részletes feldolgozást. *Nagy Lajos: Rácok Budán és Pesten, 1686–1703.* In: *Tanulmányok Budapest Múltjából* 13. (1959) 57–101. p. (a továbbiakban *Nagy*, 1959), *Gál Éva: Buda környéke a töröktől való visszafoglalás idején.* In: *Tanulmányok Budapest Múltjából* 23. (1991) 77–99. p. (a továbbiakban *Gál*, 1991.), *Géra Eleonóra: Kőhalomból (fő)város: Buda város hétköznapijai a 18. század elején.* Bp., 2014. 42–52. p.

2 A rác katonák által okozott problémákra, így a katonáskodó elemek és a letelepítendő–adózta-tandó rétegekről, a mobilitásról, a magyar–rác ellentétekről lásd *Szilágyi*, 1983. 100. p.; *Oross András: A Budai Kamarai Adminisztráció szerepe Magyarország új katonai berendezésében a XVII–XVIII. század fordulóján.* In: *Századok* 140. (2006) 6. sz. 1449–1450. p.; *Oross And-*

részkérdés: a XVIII. századi Buda Rácvárosa lakóinak bemutatása mindennapi életükön keresztül.

Budán a török korban is élt rác lakosság, az 1686. évi ostrom után azonban ezeknek egy része költözött csak vissza a városba, többségük az 1690. évi Arsenije Čarnojević-féle betelepüléssel érkezett.³ Kezdetben polgárjoggal nem rendelkező, védelmi díj fizetésére kötelezett lakosságnak számítottak, majd 1696-tól, I. Lipóttól kapott kiváltságlevelüknek köszönhetően polgárjogot nyerhettek, saját elöljárókat választhattak maguknak (amit Buda város tanácsa nehezen ismert el, gyakorlatilag az 1730-as évekig csak ún. védett polgárok lehettek).⁴

Az otthon színterei: lakhatás, anyagi kultúra⁵

A Rácváros ortodoxok lakta fele közismerten zsúfolt volt, tele piciny, inkább viskónak, mint kunyhónak mondható házakkal, amelyben több generáció élt egymás mellett. Megemlítené azonban, hogy a bortermeléssel foglalkozó rácok számára a rendkívül munka- és időigényes szőlő sokkal nagyobb jelentőséggel bírt, mint lakóingatlanai.⁶ Emiatt gyakori volt, hogy lakóházuk és szőlőik mellett a bor tárolására alkalmas kis házhellyel, présházzal is rendelkeztek. Otthonaik lehettek félig földbe vajt házak, ahogy az az ország többi felén lakó rácok között szintén

---

rás: A Magyar Királyság törökellenes határvédelmi rendszerének felszámolása és átszervezése. Fons Könyvek 4. Bp., 2013. (a továbbiakban *Oross*, 2013.) 105–106. p.

3 Nagy, 1959

4 *Géra Eleonóra Erzsébet*: Buda város tanácsulési jegyzőkönyveinek regesztái 1704–1707. Budapesti Történetének Forrásai. Bp. 2009. 30–31. p.

5 Részletesen lásd *Simon Katalin*: Az ismeretlen Rácváros. A Tabán városképi változásai az 1810. évi nagy tűzvész előtt. In: „Taníts minket úgy számlálni napjainkat ...”: Tanulmányok a 70 éves Kósa László tiszteletére. Szerk.: ifj Bertényi Iván, Géra Eleonóra, Richly Gábor. Bp., 2012. 433–464. p.

6 A tabáni rácok hozták rendbe a budai szőlőket és honosították meg Nagy Lajos szerint Budán a később híressé vált vörösbort (mint ahogy a szekszárdi társaik a kadarkát és a különböző dinkákat). A rácok 1691-től részben ingyen kapták a Budai Kamarai Adminisztrációtól a szőlőket, részben maguknak foglalták le azokat Budán és a környező hegyekben (Budaörs, Tétény, Csepel stb.). Az 1720-as években a nem Budához tartozó szőlők szüretelésének kérdése rendszeres vitát eredményezett a tanács és a rácok között. Budapest Főváros Levéltára (= BFL) IV.1002.a (= Buda város Tanácsának iratai, Tanácsulési jegyzőkönyvek) = 27. köt. fol. 250v (1725.10.05.), *Nagy Lajos*: Budapest története III. Bp. 1975. 76–77. p.; *Holub*, 1974. 30. p.

elterjedt volt.⁷ A kézművesek jellemzően a lakóház egy részét különítették el mesterségük számára, de a gazdagabb mesterek és kereskedők külön boltot bírtak.⁸

A házak bútorzatát párnákkal, dunyhával, lepedővel borított ágy, asztal, pad, hokedli (tehetősebbeknél székek), különböző ládák képezték. Az asztalt vászonterítővel vagy török szőnyeggel díszítették, az ablakhoz lehetőség szerint színes függönnyel tettek, a falakat általában üvegre festett szentképekkel, papírképekkel díszítették. Az egyszerűbb konyhai tálkák, poharak fából, agyagból, üvegből, gazdagoknál akár porcelánból készültek, edények (köztük a rácoknál népszerű „török üst, azaz tencsera”, különböző *tepsik*), tálak ónból, illetve ezüstből.⁹ A vörösbor mellett rendkívül népszerű volt az égetett szesz (például törkölypálinka), a sárgaréz szeszfőző üst ezért a szőlőtermeléshez szükséges eszközök mellett nagy értéket képviselt,¹⁰ általában közeli rokonra hagyták, így a Tabánban és Budaörsön bortermeléssel, törkölypálinka-főzéssel foglalkozó Peter Csolos öt üstje közül négyet fivérére, egyet pedig nejeire hagyományozott.¹¹ A világítást viaszgyertyával, ón- vagy sárgaréz lámpással oldották meg.¹²

Öltözködésben mind az ortodox, mind a katolikus rácokról elmondható, hogy szerették az élénk színeket (vöröset, zöldet, néha a kéket is), és saját viseletük mellett nem vetették meg a török és magyar darabokat, például a dolmányt sem.¹³

-
- 7 Pl. BFL IV.1002.z (= Buda város Tanácsának iratai, Hagyatéki iratok) A.740 (1698). Holub ezt a folyamatos vándorlással, állattartással magyarázza. Az 1715-ben Tárkonyon járt Sir Simon Clementnek is feltűntek a rácok földbe vájt házai. Szerinte „éppoly nyomorúságosan voltak öltözve, ahogy laktak, mégis gazdagságban és bőségekben teltek napjaik”. Bél Máttyás ugyanezt figyelte meg a Tolna megyei rácoknál. *Holub*, 1974. 24. p., *Kovács*, 2010. 50. p., *Szilágyi*, 1983. 95. p., *Bél Máttyás: Notitia Hungariae Novae Historico Geographica c. művéből Tolna vármegye leírása*. Ford.: Kun Lajos. In: *Tanulmányok Tolna megye történetéből* 9. (1979) 327–363. p. (*Bél*, 1979.)
- 8 Pl. a szabó Maxim háza műhelyével (1699) és Jefte Davidovics szücs külön boltja (1760). BFL IV.1002.z A.216 (1760.03.01.), A.740 (1699.01.16.)
- 9 BFL IV.1002.z A.510 (hagyatéki leltár, 1731.05.30.), A.216 (hagyatéki leltár, 1760.03.01. és 1763.05.02.), A.1076 (hagyatéki leltár, 1768.12.23.)
- 10 A Davidovics-testvérek osztályegyezségében (1760) pl. rögtön a boroskádak (*Kadza, Boding*) után szerepel. BFL IV.1002.z A.216
- 11 BFL IV.1002.y (=Buda város Tanácsának iratai, Kihirdetett végrendeletek) I.286 (1756.02.01., kihirdetve: 1758.04.10.)
- 12 Pl. BFL IV.1002.z A.840 (Johann Milutinovics hagyatéki leltára, 1764.03.08.), A.1076 (Jovanka Radulovics hagyatéki leltára, 1768.12.23.), *Szilágyi*, 1983. 96.
- 13 A katolikus Francisca Maria Ivanovicsin ruhái között szerepelt pl. piros, prêmes bunda, kék damaszt rác női ruha, rác zsebkendő, rác női kék kendő, kék selyem török kötény stb. Johann

A XVII. század végi források még a két nép közötti kölcsönös gyűlöletről tanúskodnak, Bél Mátyás már – a Tolna megyei rácok esetében – arról beszél, hogy a rácok a magyaros öltözetet utánozzák.¹⁴ Férfiak között meglehetősen elterjedtek voltak a különböző fegyverek (török és magyar szablyák, flinták, pisztolyok),¹⁵ de még a szegény Jovanka Radulovicsnál is találtak – valószínűleg a férjétől hátrahagyott – széttört flintát, rossz szablyát.¹⁶

Házasság, családi élet a Rácvárosban

„Duna vizén lefelé úsz a ladik,
A ladik,
Róla muzsikaszó, muzsikaszó, csimpolyaszó
Hallatik;
Juhaj! viszik a piros almát, barackot,
Juhaj: Kevibe Szent-Endréről menyasszont!”
(Arany János: Népdal – részlet)

Noha Arany János sorai korszakunk után majd száz évvel íródtak, valószínűleg hasonlóan köttettek házassági kapcsolatok a XVIII. században is a Duna menti rác települések lakói között. Bár nem állnak rendelkezésünkre a budai végrendeletekhez, hagyatéki iratokhoz hasonló szentendrei, ráckevei források, közvetett módon rekonstruálni lehet a Buda-környéki kapcsolatokat. Ez alapján a budai és a szentendrei, ráckevei rácok között szoros családi kötelékek mutathatók ki.¹⁷ Valószínűleg a szülőkért, házastársért, testvérért elmondott *salandarok*

Milutinovics egy régi dolmányt őrzött. A pompás, vörös színű (selyem)ruhák a Tolna megyei rácoknál is nagy népszerűségnek örvendtek. BFL IV.1002.z A.510 (Francisca Maria Ivanovicsin hagyatéki leltára, 1731.05.30.), A.840 (Johann Milutinovics hagyatéki leltára, 1764.03.08.), *Szilágyi*, 1983. 96–97. p.

14 *Bél*, 1979. 340. p., *Oross*, 2013. 106. p.

15 Az említett Milutinovicsnak pl. egy flintája, egy pár pisztolya és szablyája volt. A pisztolyok a Tolna megyei rácoknál is elterjedtek voltak. BFL IV.1002.z A.840 (Johann Milutinovics hagyatéki leltára, 1764.03.08.) *Szilágyi*, 1983. 96. és 100. p.

16 BFL IV.1002.z A.1076 (Jovanka Radulovics hagyatéki leltára, 1768.12.23.)

17 Raduikovics unokája Szentendrén élt, Posnana lánya, Maria ugyanoda házasodott, Radin Stojan nővére szintén. Jefferonia Stefanovicsin szintén erősen kötődött a városhoz, „*Szentendre hét templomában*” mondatott hét sarandart egy-egy családtagjáért. Ráckevére ment férjhez Illana

jó részét is családi kötődések miatt mondatták az adott városok templomaiban. Érdekes módon néhány közelebbi település rác lakóival ez nem alakult ki, Kalász csak két esetben,¹⁸ Pomáz egyszer szerepel a végrendeletekben.¹⁹

A fiatal kori elhalálozások miatt a rácok körében is gyakori volt az újraházasodás. Olyannyira, hogy a lányszöktetések megtiltása (1767, 1769) mellett²⁰ a Helytartótanács büntetés terhe mellett megtiltotta a negyedik házasság megkötését, és előírta a házasságok háromszori kihirdetését (1777).²¹

Az újraházasodások a mindennapokban, majd örökösödés során rendkívül bonyolult, feszültségekkel teli helyzeteket eredményeztek (a hozott vagyont részletesen leíró házassági szerződések ellenére).²² A szülők, mostohaszülők, esetleg felnőtt fivérek elsődleges felelőssége gyermekük felnevelése mellett annak illő kiházásítása volt. A hozomány általában a szülői örökség kiadása és egy felszerelt ágy, esküvői ruha volt. Nem véletlenül jegyzi meg Paul Maximovics²³ bosszúsan végrendeletében, hogy nagyobbik lánya, Martha első házasságkötésekor ki lett fizetve, ennek ellenére a második alkalommal is segítette, „*ami elég sok pénzébe*

Stana lánya. BFL IV.1002.y I.2173 (Stojan Raduikovics, 1743.12.29., kihird.: 1744.02.20.), I.1896 (Posnana, 1740.09.08., kihird.: 1746.03.11.), I.2189 (Radin Stojan, 1749.03.24., kihird.: 1750.05.22.), I.2568 (Jeffronia Stefanovicsin, 1762.04.05., kihird.: 1762.04.26.), I.2523 (Illana Stana, 1756.04.25., kihird.: 1757.01.28.)

- 18 A hajadonként elhunyt Miroslava Wukailovicsin fivére, Peter Vassilievics nővére élt Kalászon. BFL IV.1002.y I.2997 (Miroslava Wukailovicsin, 1752.01.04., kihird.: 1752.04.21.), I.3042 (Peter Vassilievics, 1767.03.17., kihird.: 1767.04.27.)
- 19 Sara Tatkovicsin innen származott, fivére, Iván és családja ott élt. Kalászon és Pomázon már a XVII. század közepétől rácok éltek, Csobánkára és Szentendrére 1690-től költöztek rácok. BFL IV.1002.y I.2835 (1767.12.19., kihird.: 1768.02.29.), *Gál*, 1991. 84. p.
- 20 A Helytartótanács 1767-ben elégelte meg a ortodoxok leányszöktetési ügyeit, amikor egy katolikus lányt Bécsből Győrbe csábítottak, ahol a pápa, azt gondolván, hogy a lány evangélikus, megeskette a fiatal párt. A Helytartótanács kimondta, hogy az a pápa, aki ellenőrzés nélkül esket, hivatalából elmozdítandó, sőt, áristomba kell tenni. Két évvel később a Baranyában elszaporodott lányszöktetések ellen keltek ki, mondván, a pópáknak szigorúbban kell ellenőrizniük a házasulandókat. BFL IV.1002.e (Buda város Tanácsának iratai, Helytartótanácsi iratok) a.1785 Nr. 993. (1767.09.03.) és 996. (1769.05.02.)
- 21 Az ilyen házasságból születendő gyermekek ezentúl törvénytelennek számítottak. BFL IV.1002.e a.1785 Nr. 1031. (a Helytartótanács Budának, 1777.03.17.)
- 22 Ezért választotta tudatosan az özvegyi létet a magát 58 évesen öregnek tartó Lepo Száva 1727-ben, akinek épp elég gondot okozott a már férjezett, Belgrádban élő lánya, Maria, és a házasság előtt álló Sara közötti örökségmegosztás. BFL IV.1002.z A.1362
- 23 A neveket meghagytuk a korabeli (német nyelvű forrásban) közölt formájában.

került”.²⁴ Theodor Zdravkovics mindössze egy szőlőt hagyott nővérére, Annára, azzal a megjegyzéssel, hogy legyen ennyivel megelégedve, hiszen apjuk halála után 16 évig, kiházításáig ő etette, ruházta a nőt.²⁵ A nők kifizetésének másik célja az volt, hogy a család férfitagjai maradjanak az adott ingatlan birtokában.²⁶ Az özvegyasszonyok rendszerint újraházasodásukig egykori férjük házában élhettek tovább, költözéskor azonban ki kellett őket fizetni.²⁷ Egy extrém eset ismert továbbá, ahol a férj semmit nem hagyott feleségére, noha az még életben volt – a pár ugyanis 27 éve külön élt egymástól, és a jelek szerint a nő hagyta el a családot.²⁸

A családtagok mellett, ahol megtehették, szolgálólányt is tartottak. Ők úrnők elhunytakor szerény, általában tárgyi ajándékot kaptak, így az özvegy Stanika Vukajlovicsin szolgálója, Anna 2 Ft-ot és egy alsószoknyát kapott szolgálataiért cserébe a szegény, eladósodott asszonytól 1762-ben.²⁹ A Nicola Davidovics és neje, Elisabetha, valamint Petra nevű szolgálójuk közötti bizalmas viszonyra utal a tőlük örökölt összeg szokatlanul magas volta (100, ill. 200 Ft, a feleség emellett még egy ruhát is hagyott a nőre, „*az én Petrámnak*”, ahogy a feleség nevezte).³⁰ A beteget, időseket éveken át ápoló rokonokról szintén nem feledkeztek meg.³¹

Figyelembe véve, hogy a XVIII. században nem mindenki végrendelkezett, s nem minden testamentum maradt fenn, anyakönyv pedig egyáltalán nem, mégis

---

24 Emiatt úgy rendelkezett, hogy kisebbik lánya, Nasta kapja egyedül a házát, ugyanakkor az ön és réz tárgyakból mindkét lány egyenlő arányban kaphatott. BFL IV.1002.y I.1542 (Paul Maximovics, 1748.01.18., kihird.: 1749.03.29.)

25 BFL IV.1002.y (Theodor Zdravkovics, 1749.01.10., kihird.: 1749.03.29.)

26 BFL IV.1002.z A.1584.

27 Uo. Zdravkovics házában élt az özvegy, öt gyermekük, valamint a férj édesanyja. Lásd még pl. BFL IV.1002.y I.2655 (Gabriel Stojanovits, 1779.07.21., kihird.: 1779.09.16.) Stojanovits 500 Ft-ot hagyott nejeire, amennyibe újraházasodna és elköltözne, egyébiránt gyermekeit tette meg örökösének.

28 BFL IV.1002.y I.3076 (Peter Vladisavlevics, 1779.03.27., kihird.: 1779.08.30.)

29 BFL IV.1002.y I.3027 (özv. Stanika Vukajlovicsin, 1762.01.18., kihird.: 1762.02.12.)

30 BFL IV.1002.y I.344 (Nikola Davidovics, 1752.12.19.), I.348 (Elisabetha Davidovicsin, 1755.03.25.)

31 Özv. Elisabetha Pulovits távoli rokona lehet az a Temesvári Zsuzsanna, aki az idős asszonyt szolgálta, s ezért hálából 1798-ban 40 Ft-ot, két díszes főkötőt, összes tőle kapott ruháját, egy dunyhát, két lepedőt és két párnát kapott. Illana Stanát Ráckeven élő lánya gondozta betegségében, amiért örökségén felül (ház, szörme, alsószoknya, rác futa) még egy szőrmét és 20–30 Ft-ot kapott. BFL IV.1002.y I.2101 (Elisabetha Pulovits özv., 1798.09.03., kihird.: 1798.11.19.), I.2523 (Illana Stana, 1756.04.25., kihird.: 1757.01.28.)

érdemesnek tartottuk megvizsgálni a fennmaradt iratok között a végrendelezőket életkor szempontjából. 86 olyan végakaratot találtunk, amelyek egyértelműen ortodox rácoktól származnak, s ahol megjelölik életkorukat, valamint tudjuk a kihirdetés idejét, ami alapján ki lehet számolni, hány esztendő-t élt meg annak írója (*I. ábra*).³² Amint láthatjuk, jellemzően 50–70 éves kor között érezték szükségét, hogy kinyilvánítsák ezzel kapcsolatos akaratukat (mivel általában súlyos betegség vagy gyengeség készítette az embereket ennek megírására, itt nem telt el sok idő a végrendelet elkészülte és annak kihirdetése között). Nem ritkán megélték a korszakban matuzsáleminek számító 70–80 évet, vagy akár annál is többet: Johann Prillics például 102 éves kora körül hunyt el 1758-ban, 80 évesen, végrendelete tollba mondásakor még élt két fia és lányai. Valószínűleg már a XVII. század végén Budán élt (vagy akár a török korban is), mivel kis házikója mellett három szőlője volt Budaörsön, ahol főleg a XVII–XVIII. század fordulóján szereztek maguknak szőlőt a rácok.³³ A rácok nagycsaládos rendszeréhez³⁴ a hagyományok mellett a magasabb korú emberek nagyobb aránya is hozzájárulhatott: az özv. Nastáról például 1734. évi haláláig a vele egy háztartásban élő két felnőtt fia gondoskodott.³⁵ Michael Popp szegény özvegye, Anna (Stana) 1731-ben négy felnőtt fiával osztozott egy kis házon.³⁶

Visszatérve Prillicsre: 1656 körüli születésével a XVIII. század első felében valószínűleg Buda egyik legidősebb, legtöbbet megélt emberének számított. Mellette az 1660-as években született még hét személy, az 1670-es években öten, 1686 előtt további egy.³⁷ Sajnos az iratokból nem derül ki, hogy a török időkben

---

32 Fontos hangsúlyozni, hogy nem a végrendeletekben szereplő életkorral számoltunk, hiszen annak keletkezése és a halálozás utáni kihirdetés között akár 20 év is eltelhetett. BFL IV.1002.y alapján

33 BFL IV.1002.y I.1956 (1736.06.28., kihird.: 1758.04.10.)

34 L. pl. *Nagy* 1983. 374. p.

35 BFL IV.1002.z A.877

36 BFL IV.1002.y A.1303

37 BFL IV.1002.y I.1956 (Johann Prillics, 1656 körül–1758), I.2972 (özv. Petra Vukoe, 1663 körül–1743), I.2173 (Stojan Raduikovics, 1662 körül–1744), I.2174 (Sivko Ratkovits, 1667 körül–1744), I.2444 (Nicola Schiak, 1665 körül–1744), I.1542 (Paul Maximovich, 1665 körül–1749), I.2888 (Maria Wukova, 1667 körül–1747), I.2996 (Simon Vuitz, 1669 körül–1752), I.2432 (Sivan Stankovich, 1679 körül–1742), I.2446 (Petra Stojanova, 1678 körül–1745), I.2456 (Johann Stephanovits, 1674 körül–1746), I.2189 (Radin Stojan, 1679 körül–1750), I.2523 (özv. Illana Stana, 1671 körül–1757), I.1896 (Posnana, 1680 körül–1746)

is itt éltek-e, s 1686 után visszajöttek Budára, vagy a visszafoglalást követő hullámban érkeztek.

1. táblázat. Az ortodox rácok életkorai a fennmaradt végrendeletek tükrében

Életkor a halálozás idején (év)	Előforduló végrendeletek száma
<i>16–20</i>	2
<i>21–30</i>	3
<i>31–40</i>	5
<i>41–50</i>	11
<i>51–60</i>	23
<i>61–70</i>	22
<i>71–80</i>	13
<i>81–90</i>	6
<i>100 fölött</i>	1

Némelyik iratból sanyarú sorsok, szenvedéssel teli életpályák bontakoznak ki. Dostana Prodanovitzával kegyetlenül elbánt családja. Erre utal keserű megjegyzése, hogy fivérei és leszármazottai tőle semmire ne számítsanak, mivel apjuk halálakor a fiútestvérek 700 Ft örökséget kaptak, ő viszont csak 80-at, házasságkötésekor anyja adott neki egy ruhát, amit az esküvőt követően vissza is vett tőle, örökbe csak egy inget és egy viseltes csizmát adott lányának.³⁸ Maican Ivanovics kordovános 1727-ben megegyezett jó szomszédjukkal gyermekeik összeházásításáról. A hozományra szánt készpénz nála volt, azonban a megegyezést követően tíz nappal elhunyt. Lányát, Anna Ivanovicsint mostohaanyja (Ivanovics harmadik neje) kismemizte, amire ő (akkor már férjezett Koppiárovicsin, aki nem azonos az eredetileg neki szánt férfival) csak három évvel később jött rá. Az eset végül Anna jóvátételével végződött: mivel az apa végrendelet nélkül hunyt el, és nem

---

38 BFL IV.1002.y I.1904 (Dostana Prodanovitz, 1746.12.04., kihird.: 1747.05.29.)

a mostoha hozta a házasságba a házat, a lány 1732-ben megkapta annak teljes tulajdonjogát.³⁹

A nőkhöz hasonlóan a gyermekek is kiszolgáltatott helyzetben voltak. Kis Anna (Angya) 1742. évi halála után az akkor kétéves kisfiáról ténylegesen annak földvári nagybátyja, Kis Péter gondoskodott, noha törvényes apja az addigra eladósodott Jovan Damianovics (Acsy Jovan) mészáros volt.⁴⁰ Néha a felnőtt fiúknak sem volt könnyű dolguk nevelőszüleikkel. Johann Milutinovics első házasságából származó két fia, Abraham és Elias 1767-ben bepanaszolták mostohájukat, amiért apjuk halálát követően különböző módon megrövidítette őket: 80 hordó bort eladott még a leltár elkészülte előtt, így annak hasznát egyedül ő fölözte le, a tárgyak értékét alulbecsülték.⁴¹ Fiatalon, 28 évesen hunyt el szegény, beteg leánynyaként Nasta Maximovich. Apja, Paul 1749-es halálát követően örökölte annak házikóját, valamint férjezett nővérével, Marthával Orbán-hegyi szőlőjét. Hajadonként, két kisgyerekével, Johann-nal és Catharinával minden jel szerint a társadalom peremére sodródott, a mindennapi betevőért való küzdelemben eladósodott.⁴² Utolsó akaratában adósságai rendezése mellett kétségbeesetten próbálta biztosítani gyermekei jövőjét: Istenre és nővérére bízva őket, utóbbira, mint gyámra hagyta apjától örökölt háza felét, ahol nővére bérleti díj nélkül lakhatott (gyermekei halála esetén a ház egésze és a szőlő maradéka a nővére szállt), csak gondoskodjon gyermekeiről azok nagykorúságáig. Testamentumából sugárik a gyermekeit féltő édesanya aggodalma: közelgő halála helyett szerettei bizonytalan jövője aggasztotta. A gyermekek további sorsa sajnos ismeretlen, sem a hagyatéki iratok, sem az árvaszéki iratok között nincs nyomuk.

---

39 A lány az első házasságból született, a második feleség a pestisjárvány idején hunyt el. BFL IV.1002.z.A.511

40 Az eset egyébként a század közepére megjelenő rác–magyar családi kapcsolatokra is példa. Damianovics adósságainak fejében Kis Péter végül megkapta annak tabáni házát (1744.01.17.). BFL IV.1002.z.A.200

41 BFL IV.1002.z.A.840 (Abraham és Elias Milutinovics panasza, 1767.09.)

42 Pénzbeli adósságok mellett számos ingósága zálogban volt: egy főkötő „egy német hölgnél a Várban” (kb. 3 Ft értékben), egy aranyozott kereszt (kb. 3 Ft) egy kocsislegénynél, egy másik szintén, egy sárga szoknya egy zsidó nőnél (kb. 5 Ft), gyöngyös pártája (kb. 17 Ft) egy másik asszonynál. BFL IV.1002.y I.1546 (Nasta Maximovich, 1751.03.19., kihird.: 1751.04.30.), I.1542 (Paul Maximovics, 1748.01.18., kihird.: 1749.03.29.)

A tabáni elit

A Rácváros ortodox lakói között óriási vagyoni különbségeket tapasztalunk. Az ócska kunyhókban lakó szerencsétlenek mellett a városrész leggazdagabb családjai még Buda német anyanyelvű, várbeli vezetői mellett is tehetős személyeknek számítottak. Az alábbiakban két példát említünk ennek illusztrálására.

A Preradovicsoktól Tököly Szávaig – az Oszmán Birodalomtól az orosz cárig

A Preradovics-család kiterjedt kereskedelemmel foglalkozott. A család (Stojan és neje, Bella Paula /Bauna/, valamint gyermekeik) 1722-ben nemesi oklevelet szerzett.⁴³ A család kiterjedt kapcsolatait jelzi, hogy a nemességadás idején, 1722-ben a Preradovics-házaspár egyetlen leánya, Joanna már Bécsben élt.⁴⁴ A jelek szerint a budai „állomás” vezetését kezdetben legidősebb fiára, Raikóra (Reigardo) bízta Stojan, helyét azonban rövid időn belül átvette a két kisebbik fiú, Jovan és Alexander, akik közül az utóbbi maradt tartósan Budán.⁴⁵ Raiko 1728-ban szerzett polgárjogot kereskedőként, akit öt év múlva követett Alexander (2. ábra).⁴⁶

Raiko nem szakadt el teljesen a fővárostól, legalábbis ami az anyagiakat illeti, mivel a család nagyobbik majorságát Alexander és neje végrendelete sze-

43 *Kempelen Béla: Magyar nemes családok* 8. köt. (Noéh–Quiwal). Bp., 1914. 426. p. A család az 1730. évi Pest vármegyei nemesi összeírásban is szerepel: *Borosy András – Kiss Anita – Szabó Attila: Pest–Pilis–Solt vármegye közgyűlési iratainak regesztái. Közigazgatási és politikai iratok* III. 1717–1730. Budapest, 2003. 296. p. (Pest Megyei Levéltári Füzetek 35.)

44 Pest–Pilis–Solt vármegye jegyzőkönyvei 1722.05.06. (Nr. 1312.) <https://archives.hungaricana.hu/hu/lear/PMLJegyzokonyvek/26609> (lekérdezés dátuma: 2018.07.01.), lásd még *Borosy András – Kisfaludy Katalin – Szabó Attila: Pest–Pilis–Solt vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1712–1740. Új sorozat* III. 1721–1725. Bp., 1992. (Pest Megyei Levéltári Füzetek 21.)

45 A város 1728. évi összeírásában két ház szerepel a Tabán óhitű részén Raiko (*Raico Praeradovicz*) nevében (Nr. 203–204., ill. Nr. 296., utóbbi kertes házként), míg 1733-ban már a két kisebb fivér, mint budai, rácvárosi lakosok számára ad ki Pest vármegye közgyűlése bizonyáglevelet, hogy munkájuk során a réveknél, vámoknál, harmincadhelyeken ne armálisukkal kelljen nemességüket igazolni. BFL IV.1002.r (Buda város Tanácsának iratai, Vegyes összeírások), 1728 és Pest–Pilis–Solt vármegye jegyzőkönyvei 1733.06.01–02. (Nr. 3689.) <https://archives.hungaricana.hu/hu/lear/PMLJegyzokonyvek/28987/> (lekérdezés dátuma: 2018.07.01.), 1. még: *Borosy András: Pest–Pilis–Solt vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái. Új sorozat* V. 1731–1734. Pest Megyei Levéltári Füzetek 23. Bp. 1994.

46 BFL IV.1002.u (=Buda város tanácsának iratai, Polgárkönyvek) 1. köt. fol. 97. (1728.05.31., 1733.09.04.)

rint tartósan zálogba vette tőlük. Raiko egyébiránt ekkoriban már nem is a Magyar Királyságban élt: Jovan neje, Maria von Tököly testamentumában elárulja, hogy Oroszországban lett tábornok, s ekkor, 1777-ben már csak gyermekei éltek ugyanott, kapcsolat azonban vagy nem volt már köztük, vagy nem volt kiegyensúlyozott, mivel a férje végrendeletének teljesítésével „nem érezte lekötelezettnek magát” irányukban.⁴⁷

A nemesség a Preradovicsok párválasztására is hatással volt. Alexander neje, aki a forrásokban *Maria von Tököly* néven szerepel ugyanis az 1706-ban nemesiséget és az abban az esztendőben kihalt *Thököly*-család nevét megszerző híres rác kapitány, kevermesi és vizesi Popovics–Tököly (Thököly, Tökölli) János lánya, illetve a pesti Tökölyanumot alapító Tököly Száva (1761–1842) nagynénje volt.⁴⁸ A kapcsolat az asszony végrendeletéből derül ki egyértelműen. Eszerint Maria unokaöccsére, Szávára és annak húgára, Alkára hagyta kis majorságát a rajta álló Aranymedvéhez címzett fogadóval (*Schild Würths Hauß bey dem goldenen beeren genannt*), továbbá egy pálnikafőző üstöt és két tucat óntányért.⁴⁹

A két család kapcsolatának részletes vizsgálata alapján a XVIII. századi hazai szerbség befolyásos, véleményformáló alakjai bontakoznak ki előttünk. A feleség nagyapja, Tököly–Popovics János részt vett Buda 1686. évi ostromában, jelentéseket vitt, Savoyai Jenő hadseregének előcsapatát vezette, így a zentai csataterre is. Heves kirohanásokat intézett a törökök ellen. 1698-ban bízták meg az aradi vár felépítésével, innentől kezdve vált a város a család fészkévé. Rác főkapitányként a törökkel szembeni akcióiért érdemelte ki a nemesi címet⁵⁰ (emellett 1703-tól pusztította katonáival Szolnok vármegyét),⁵¹ 1707-ben az Aradot ostromló kurucokon (és a környékbeli falvakon) bosszút álló katonaként szerez magának hírne-

47 A férj állítása szerint Raiko nagyobb összeget investált a család „nagy majorságába”, amit feltehetően nem tudtak megadni neki, mivel neje már a sógorának zálogba adottként utal rá. BFL IV.1002.y I.1970. (Alexander Preradovics, 1758.06.25., kihird.: 1761.05.23.) és I.2049. (özv. Maria Preradovics, 1777.03.02., kihird.: 1783)

48 A végrendelet keletkezésekor, 1777-ben Tököly Száva már felköltözött szülőhelyéről, Aradról Budára tanulni. Életrajzát lásd: *Szinnyei József*: Magyar írók élete és munkái, 14. köt. (Telgárti–Zsutai). Budapest, 1914. 464–465. p.

49 BFL IV.1002.y I.2049 (1777.03.02., kihird.: 1783)

50 A nemeslevélben „*pro Joanne Popovich Tokolli certae Militiae Rascianae Capitaneo*” címezik. A nemesi címet ő és családja, valamint fivére és családja kapta. MNL OL (= Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára) A 57 (= Kancelláriai Levéltár, Királyi Könyvek) (=) 27. köt. 100–102. p. (sorszám: 27.82, 1706.03.16.)

51 *Heckenast Gusztáv*: Ki kicsoda a Rákóczi szabadságharcban? Életrajzi Adattár. História Könyvtár. Kronológiai Adattárak 8. Bp., 2005. 258. p.

vet, 1708 júliusa és 1709 júniusa között kuruc fogságban is volt.⁵² Tököly Száva anyja, Martha Nenadovics a század egyik legagilisebb ortodox metropolitájának, az egyébként Budán született Nenadovics Pálnak (Pavlje Nenadović) volt unokahúga.⁵³ Nenadovics armálisában kiemelték az uralkodóhoz való hűségét, ugyanakkor egyházi vezetőként következetesen képviselte az ortodoxia ügyét, s nem támogatta az uniót, sőt, Erdélyben is aktívan megakadályozta további unitus egyházmegegyeztetését.⁵⁴ Az ortodoxia az orosz cár személyében komoly politikai támogatásra lelt, ami az oroszok és a Habsburgok kapcsolatát is kellemetlenül érintette.⁵⁵ Szerb–orosz kapcsolatok már korábban is voltak: 1712-ben kezdődött, 1717-ben már szerb katonai telep létesült, nagyobb csapatok 1751–1753 között mentek Dél-Oroszországba, ahol megalapították „Új-Szerbiát”. A Szegedinác Péro-vezette sikertelen felkelés leverését követően, valamint a tiszai és marosi határőrvidék 1743–1751 közötti felszámolása feletti elégedetlenségük miatt ismét nagyobb ütemben költöztek ki orosz fennhatóságú területekre katonáskodó szerbek. Az ezzel foglalkozó szakirodalom szerint a marosi Horvát Sámuel alezredes, majd a csanádi Sevicz őrnagy mellett a telepítés harmadik katonai vezetője a fent említett Preradovics Raikó (Ranko) volt.⁵⁶ Egyébiránt Popovics–Tököly János

-
- 52 *Nagy Iván: Magyarország családai. Czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, 11. köt. Pest, 1865. 289–290. p., *Dudás Gyula: A magyarországi szerbek szereplésének története 1526–1711.* (Harmadik közlemény). Történelmi és Régészeti Értesítő – A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Társulat Közlönye 2. (1886) Új évfolyam, 3. füzet. 129–155. p.
- 53 Szinnyei Nenadovics lányaként említi, ez azonban pontatlan. Nenadovics a rakováci kolostorban tett szerzetesi esküt, 1742-től károlyvárosi püspök, 1749-től karlócai metropolita. Nenadovics 1758-ban kapott nemességet, két mostohatestvérével és azok gyermekeivel (Josephus és Filip Mirkovics, a fiúk keresztnéve Pál volt). 1754 körül elhunyt Jacob nevű fivére lánya volt Martha Nenadovics, Tököly János felesége. BFL IV.1002.vv (Buda város Tanácsának iratai, Peres ügyek) 31. doboz (Joannes Tököly peres ügye), *Margalits Ede: Szerb történelmi repertórium*. I. köt. Bp., 1918. 23. p. (a továbbiakban *Margalits*, 1918.), MNL OL A 57 44. köt. 545–548. p., sorszám: 44.230 (1758.05.11.)
- 54 Erről részletesen lásd *Kovács Kálmán Árpád: A kisebbségi jogok problémaköre a terézianus korszakban az erdélyi románok példáján*. In: *Kisebbségkutatás* 21. évf. (2012) 4. sz. 782–810. p. (802–803., 806. p.)
- 55 A cári udvarban 1758 körül kezdtek intenzívebben foglalkozni a kérdéssel, lásd *Kovács*, 2012. 804. p.
- 56 Magyar emberek orosz szolgálatban. In: *Vasárnapi Újság*. 43. (1896) 13. sz. 196–198. p., *Margalits*, 1818. 435–436. p. Millernél a gkel. 212. sz. (az Ördög-árok Nap-hegy felé eső részén, egy ki híd mögötti sarok)telek tulajdonosaként Raiko Preradovics mint az orosz cár tábornoka szerepel. *Miller, Joannes Eleemos. Ferdinandus: Epitome vicissitudinum et rerum memorabilium de libera regia ac metropolitanaurbe Budensi, ab ejus nativitate, anno quippe*

unokája, Péter szintén Oroszországban keresett menedéket 1748-ban, miután apjával, Rankóval családi viszályba keveredett.⁵⁷ Az orosz Tököly–Preradovics kapcsolatok még a XVIII–XIX. század fordulóján is élénken éltek, erre utal, hogy Tököly Száva, miután befejezte tanulmányait, kétszer is ellátogatott az Orosz Birodalomba.⁵⁸

Ám a család Budán maradt tagjai sem voltak kevésbé tekintélyes személyiségek, mint az Orosz Birodalomba vándorlók: az említett Alexander Preradovics például 1760-ban az ortodox rácok bírása tisztséget viselte. Háza a városrész elegánsabbnak mondható részén, a Duna partján állt, nem messze az ortodox templomtól.⁵⁹

A családhoz tartozott a szintén tehetős, komáromi kötődésű Pesti Judit, Alexander Preradovics sógornője. Érdekes, hogy testamentumában sógora, és nem új férje (Andreics) gondjaira bízta fia, Ignatz nevelését (kikötötte, hogy küldje német kereskedőhöz), és lánya, Maria Stankovics etetését, ruházkodását kiházásításáig, a Pál-völgyi szőlőjéért cserébe.⁶⁰ A gyermektelen Preradovics-házaspár úgy tűnik, sajátjukként szerette a két fiatait. A férfi egy pálinkafőző üstöt hagyott a fiúra és 100 Ft-ot a lányra (ami önmagában nem tűnik soknak, de mellette még éveken keresztül gondoskodtak róluk), míg az asszony Ignatznak adta a Városház-kútnál lévő szőlőjét és ottani borászati eszközeit 1800 Ft értékben, az akkor már özvegy Mariára 100 Ft-ot, annak Paul nevű fiára ugyanannyit, Catharina lányára pedig „az aranyshélű karmazsinpiros damaszt ruhát”. Ignatzot a végrendelet végrehajtójává tette. A kifizetések után megmaradó vagyont a rokonság ezen ágára hagyta – az orosz birodalombeliek ellenében.⁶¹

MCCXLII ad praesentem usque annum MDCCLX. Budae [1760] 107. p. (a továbbiakban *Miller*, 1760.)

57 Részletesen lásd *Margalits* 1918. 75–77., 436. p.

58 *Szimyei*, 14. köt. 1914. 464–465. p., *Margalits*, 1918. 436. p.

59 *Miller*, 1760 : i. m. 168. p., a köt. képmellékletét lásd BFL XV.16.d.241 (Térképtár: Pest-Buda-Óbuda áttekintő térképei) cop14

60 Első férje a 45 évesen elhunyt Gabriel Stankovics volt. BFL IV.1002.y I.2494 (Gabriel Stankovics, 1752.03.30., kihird.: 1752.04.21.), I.1942 (Pesti Jutka, 1755.06.07., kihird.: 1755.08.11.)

61 A lányt és gyermekeit illető hagyaték nem tűnik nagy összegnek, de nem tudni, mennyit költ-hettek korábban Maria nevelésére és kiházásítására, nem mellesleg férjhez adás után általában eleve kevesebb örökséget adtak. A ruha valószínűleg egy kedvelt darab lehetett a családban, ezért inkább gesztusértékű annak odaadása. BFL IV.1002.y I.1970 (Alexander Preradovics, 1758.06.25., kihird.: 1761.05.23.), I.2049 (Maria Preradovics, 1777.03.02., kihird.: 1783)

2. táblázat. A Praeradovics-család tabáni ingatlanai a XVIII. században

Az ingatlan száma	Az ingatlan egyéb adatai	Bejegyzett tulajdosok	Birtoklás ideje	Jelzet, megjegyzés
1. 1778: Nr. 393.	Nap-hegyen, a család szérűskertje mellett	Raiko és Jovan Praeradovics testvérek és kereskedők	1727.07.06. –1732.08.22.	BFL IV.1009.c 44. köt. fol. 200r
	„ház és kert”, <i>an der Schantz Gassen</i>	Raiko Praeradovics	1732.08.22. –1778.05.14.	Raiko még vásárolt Theodor Nenadovicsától telket az ingatlanhoz, ezért egyedüli tulajdosként jegyzik be. BFL IV.1009.c 45. köt. fol. 65v
		Alexander Praeradovics özvegye, Maria Tököly	1778.05.14	Megörökölte Raiko halála után, utalás: 1776.01.10-i tanácsülésre. A házat a bejegyzés napján eladta 2000 Ft-ért. BFL IV.1009.c 49. köt. fol. 127v-128r
2. 1776: Nr. 23.	fivére háza mellett, a Fő utcán („ <i>an der Haupt Straß</i> ”)	Raiko Praeradovics kereskedő polgár	1732.05.13. –1776.04.20.	Raiko halálát követően 1776.03.29-én árverésen 2110 Ft-ért eladták, a szomszéd ház ugyanekkor még a fivér, Alexander nevéen van. BFL IV.1009.c 45. köt. fol. 53r., 50. köt. fol. 56r.
3. –		Jovan és Alexander Praeradovics kereskedő polgárok	1734.03.01. –1734.07.03.	Szöbeli megjegyzéssel elcserelték Alka Zerneviczin (Zernovich) özvegy házával. BFL IV.1009.c 45. köt. fol. 123v. és 131r.

Az ingatlan száma	Az ingatlan egyéb adatai	Bejegyzett tulajdosok	Birtoklás ideje	Jelzet, megjegyzés
4. 1754: Nr. gkel. 167 vagy 168.	Vár alatti ház („ <i>unter der Vestung</i> ”)	Jovan és Alexander Praeradovics kereskedő polgárok (!)	1734.03.29. –1754.04.25.	Az előzőnél említett özvegyvel cserélt ház. 1754-ben Nenadovics Pál karlócai metropolita szerezte meg.* BFL IV.1009.c 45. köt. fol. 124v., 47. köt. fol. 6r.
5.	sarokház	Jovan és Alexander Praeradovics kereskedő polgárok	1736.02.22. –1736.02.26.	Szóbeli megállapodás alapján egy szőlőért cserébe adták az özvegy Jana Vukevicszinnek. BFL IV.1009.c 45. köt. fol. 157r., 158r.

* „...mediante de dato 25(a) Aprilis 1754 facta judicaria introductione, erga depositionem cum refusione investiturae, totius summae 721 fl. an hadt gedacht-Ihro Excell. gedienen.” BFL IV.1009.c (=Buda város Telekhivatalának iratai, Teleklevelek-jegyzőkönyvei) 47. köt. fol. 6r. A két ingatlan 1782-ben öröklés címén a hasonló nevű Paul Nenadovics „G. R. National Secretarius” (a metropolita nemeslevelében is említett unokacsce?) tulajdonába ment át, amit még aznap átengedett az elhunyt adóssága címén von Sztaniszablevics kapitánynak és fivérének, Áromnak, valamint Marcus von Szerviczkinnek, akik szintén továbbadták még 1783-ban (Nr. 200. ház és Nr. 201. telek, bejegyzés: 1782.II.25.) BFL IV.1009.c 49. köt. fol. 247v–249r., 273v.

Az ingatlan száma	Az ingatlan egyéb adatai	Bejegyzett tulajdosok	Birtoklás ideje	Jelzet, megjegyzés
6. 1791: Nr. 568.	üzlet a Várhegy alatt, nem messze a mészárszékektől („ <i>unter den Vestungs Berg unweith deren Fleischbäncken</i> ”)	Alexander Preradovics kereskedő polgárok	1738.02.23. –1745.03.13.	11 Ft-ért vásárolták szóbeli megállapodás alapján. BFL IV.1009.c 45. köt. fol. 199r.
	Peter Dimicsé melletti sarokház	Alexander Preradovics és neje	1745.03.13. –1791.05.01.	A fivérek megosztottak egymás között és a nevezett házat Alexander kapta, a tanács 1740.03.31-én jóváhagyta az ügyletet, de csak 1745-ben jegyezték be a telekkönyvbe. 1791-ben Franz von Rudolph íratta az özvegy Maria Preradovics örökösei, Tököly Peter, Száva és Alka, mint meghatalmazói nevére, és aznap eladta Peter Rusicsnak 1800 Ft-ért. BFL IV.1009.c 46. köt. fol. 44v, 51. köt. fol. 14v–15r

Az ingatlan száma	Az ingatlan egyéb adatai	Bejegyzett tulajdosok	Birtoklás ideje	Jelzet, megjegyzés
7. 1783: Nr. 22–22 ½	Fő utcán („auf der Haupt Strass”), Raiko fivérük melletti sarokház	Jovan és Alexander Preradovics kereskedő polgárok	1732.05.13. –1745.03.13.	1731.09.11-én vásárolták 1300 Ft-ért. BFL IV.1009.c 45. köt. fol. 53v.
8. -	Fő utcán („auf der Haupt Strass”), Raiko Preradovics háza melletti sarokház	Alexander Preradovics és neje	1745.03.13. –1783.04.10.	1732-ben együtti jegyezték be rá a testvérpárt, de osztozkodtak, amit a tanács 1740.03.31-én hagyott jóvá, de csak 1745-ben telek-könyveztek. Az özvegy Maria Preradovics végrendelete alapján 1783-ban a rokon Ignatz Sztankovics pesti kereskedő polgár és neje, Sara örökölte. BFL IV.1009.c 46. köt. fol. 45r, 49. köt. fol. 258v–259r
9. 1779: Nr. 27.	Stoiko Gruics melletti ház hely	Alexander Preradovics és neje	1742.11.08.	1742.10.05-én tanácsi határozattal függőben hagyták az ügyletet, és a jelek szerint végül nem érvényesítették. BFL IV.1009.c 45. köt. fol. 289v.
				Paul Maximovicsal 600 Ft hozzáátélével elcséreltek. 1779-ben az özvegyvel 1778.04.28-án kötött megegyezés alapján Paul Antonovics kereskedő kapta meg a ház helyet. BFL IV.1009.c 46. köt. fol. 252r, 49. köt. fol. 44r

A Davidovicsok

A Davidovics-család az 1720-as évek végén bukkan fel Budán. Kezdetben kisebb telkeket foglalnak le maguknak, több esetben a tanács megkerülésével, azaz bejegyzés nélkül (3. ábra). A század közepére már a Tabán leggazdagabbjai közt tartják őket számon. A testvérpár közül az 1728-ban polgárjogot szerző Jeftimie (Jefte, Jeffta) szücsmester volt, de ő is, és fivére, Nicola is foglalkozott kereskedelemmel.⁶² Nővérük, Sara Szentendrén ment férjhez.⁶³ Jefte fia, Jovan egyházi pályára lépett: 1755-ben már pópa, 1760-ban a város parókusa, de fiatalon, 32 évesen elhunyt.⁶⁴ Másik fia, a korábban kereskedelemmel foglalkozó Pavle a hadseregben kezdett karriert építeni.⁶⁵ Elisabetha Davidovics nőrokona (nővére?) Egerben élt,⁶⁶ ami feltehetően kihatott a család kereskedelmi ügyleteire.

A család tagjai mélyen vallásosak lehetettek. Erre utal Jefte fiának egyházi pályára lépése, Nicola és Jefte, valamint feleségeik hatalmas egyházi és egyéb jótékony adományai, a házukban található keresztek és szentképek sokasága, továbbá egy rövid megjegyzés arról, hogy Jefte szentföldi zarándoklatot tervezett. Jeftimie, mint budai keresedő 1758-ban kapott passualisa szerint Mária Terézia engedélyezte neki, hogy nejével és egy szolgálójukkal *ex voto* tervezett szentföldi zarándoklatra menjenek.⁶⁷ Sajnos sem a fogadalom oka (betegségből felgyógyulás?), sem a zarándoklat megvalósulása nem ismert.

A Davidovicsok pár évtized alatt hatalmas vagyonra tettek szert, 1760-ban, Jeftimije halálát követően fiai számítása szerint a kereskedésből 35.702 Ft 13 kr folyt be, a szücs-bolt 2821 Ft 37 kr-t ért, emellett az 1762. évi becslés szerint 10 ingatlanuk (lakó- és présházak, egy nagy majorság) volt 14.260 Ft 10 kr, valamint 8 szőlőjük 6543 Ft 7 ½ kr értékben.⁶⁸ A két fivér és családjaik közötti szoros kapcsolatot jelzi, hogy Nikola neje sógorára hagyta ura egykori gyűrűjét.⁶⁹

---

62 Utalás Jeftimie kereskedő szerepére: MNL OL A 57 44. köt. 614–615. p. sorszám: 44.264. (1758.07.28.), BFL IV.1002.u 1. köt. fol. 17v (Jefte polgárjoga: 1728.12.06., Nicola: 1730.06.26.)

63 BFL IV.1002.y I.344 (Nikola Davidovics, 1752.12.19., kihird.: 1753.01.19.)

64 BFL IV.1002.y I.359 (Johann Davidovics, 1761.11.03., kihird.: 1762.11.18.), I.348 (Elisabetha Davidovicsin, 1755.03.25., kihird.: 1755.04.04.)

65 *Miller*, 1760, 106. p.; BFL IV.1002.z A.216 (1762), BFL IV.1002.u 1. köt. fol. 18r Paul 1756.07.12-én lett budai polgár kereskedőként.

66 BFL IV.1002.y I.348 (Elisabetha Davidovicsin, 1755.03.25., kihird.: 1755.04.04.)

67 MNL OL A 57 44. köt. 614–615. p. sorszám: 44.264. (1758.07.28.)

68 Jovan és Pavle Davidovics vagyonszeírása (1760.03.01.), A Davidovics-vagyon becslése (1762.08.27.) BFL IV.1002.z A.216

69 BFL IV.1002.y I.348 (Elisabetha Davidovicsin, 1755.03.25., kihird.: 1755.04.04.)

A család kifinomult ízlését és polgárok között már-már luxusnak számító életkörülményeit remekül illusztrálják ingóságai: monogramos ezüst étkészletek, drágaköves aranyékszerek, arany és ezüstgombok, porcelán teás- és kávékészlet, órák, három szeszfűző üst, fali- és zsebórák, kávékészlet, csokoládétartó. A családnak egyébként – szintén monogramos – ón étkészlete is volt, valószínűleg ezt használták hétköznapokon. Nem hiányozhattak a különböző fegyverek sem: ezüstözött török szablya, három damaszkolt csövű és három sima flinta, két pár damaszkolt pisztoly, egy pár sárgarézzel futtatott pisztoly és egy pár zsebpisztoly.⁷⁰ A ház berendezését különböző keményfa bútorok (asztal vászonterítővel, üveges láda, kerek asztal török szőnyeggel stb.), egy sárgatarakós és egy zöld kanapé, íróasztal, különböző ládák, sublót, spanyolfal alkották, és tükrök, faliórák, szentekről és az uralkodó család tagjairól készült üvegeképek, valamint vörös és zöld függönyök díszítették.⁷¹ Öltözködésben a rác viselet mellett nem vetették meg a török és a magyar darabokat sem, a női ruhák között pl. skófumgombos (*mit Scoffi Knöpffen*) zöld török selyemövet, a férfiakénál vörös kötéses török férfinget, rác férfinget, de aranyozott ezüstgombos magyar bundát is találni.⁷²

---

70 Jovan és Pavle Davidovics vagyonösszeírása (1760.03.01.), Jefte Davidovics hagyatéki leltára (1763.05.02.) BFL IV.1002.z.A.216

71 Uo.

72 Uo. magyar huszárruhában örökítették meg a fent említett Tököly-család katonáskodó tagjait is: Tököly Ranko (<http://npg.hu/component/jcollection/item/402>, utolsó lekérdezés: 2018.07.10.), Tököly–Popovics Péter Jovan (<http://npg.hu/component/jcollection/item/3277>, utolsó lekérdezés: 2018.07.10.)

3. táblázat. A Davidovics-család tabáni ingatlanai a XVIII. században⁷³

Az ingatlan száma	Az ingatlan egyéb adatai	Bejegyzett tulajdonosok	Birtoklás ideje	Megjegyzés, jelzet
1.	sarokház	Jeffte Davidovics polgár	1729.07.16. –1734.06.20.	Szóbeli megállapodás során vásárolta 240 Ft-ért, majd 260 Ft-ért eladta. BFL IV.1009.c 44. köt. fol. 228v, 45. köt. fol. 129v
2.	Fő utcán („an der Haubi Straße“)	Jeffte Davidovics szücs polgár és neje, Maria	1733.08.27. –1765.02.20.	800 Ft-ért vásárolták. 1738.05.10-én 490 Ft-ért megvették mellé a szomszéd házat Martin Jakosevich egykori tabáni katolikus bírótól és kiegészítették vele a telket. BFL IV.1009.c 45. köt. fol. 110v, fol. 208v
		Catharina, Davidovicsin özv., szül. von Domonkos, férjezett Deakovicsin*	1765.02.20. –1778.05.11.	Georg Korda görögkeleti kereskedő és neje, Rosina vásárolta meg 3000 Ft-ért. BFL IV.1009.c 47. köt. fol. 339r, 49. köt. fol. 125r

73 A telekkönyvekben szerepel egy David Davidovics nevű szücsmester is, akinek utódai még a XIX. században is szücsök voltak, azonban nem állapítható meg egyértelműen, hogy rokonságról, vagy csak név- és foglalkozásbeli azonosságról van szó, így nem vetítettük bele a táblázatba.

Az ingatlan száma	Az ingatlan egyéb adatai	Bejegyzett tulajdonosok	Birtoklás ideje	Megjegyzés, jelzet
3. 1765: Nr. gkel. 51. vagy 85 1778: Nr. 59.	Várhegy alatti kis házhely	Jeffie Davidovics ortodox szüesmester polgár Catharina, Davidovicsin özv., szül. von Domonkos, férjezett Deakovicsin	1736.05.10. –1765.02.20. 1765.02.20. –1778.05.11.	Szóbeli megállapodás alapján vette 215 Ft-ért. BFL IV.1009.c 45. köt. fol. 161r, 47. köt. fol. 339r Georg Korda ortodox kereskedő és neje, Rosina vásárolta meg 3000 Ft-ért. BFL IV.1009.c 47. köt. fol. 339r, 49. köt. fol. 125r
4.	sarokház	Nicola Davidovics kereskedő polgár	1741.06.09. –1743.08.20.	350 Ft-ért vásárolta Stipan Ertschinas mézáróstól és 420 Ft-ért adott el. BFL IV.1009.c 45. köt. fol. 259v, 46. köt. fol.3v
5. 1766: Nr. gkel. 3.	Fő utcán („in <i>Haupt Strass</i> ”), fivére, Jeffita Davidovicsé mellett	Nicola Davidovics kereskedő polgár	1746.02.19. –1766.03.14.	Egy részét korábban birtokba vette <i>ohne Gewähr</i> , mellé vásárolt még helyet 650 Ft-ért. 1766-ban a temesvári ortodox esküdt Schivan Gyuricsko vette meg 8400 Ft-ért, ekkor szomszédai Catharina Deakovicsin és Paul Davidovics kapitány. Nicola halála után fivére, Jeffita, annak halála után Jeffita fia, Paul örökölte. BFL IV.1009.c 46. köt. fol. 77r, 48. köt. fol. 26r
6.		Nicola Davidovics kereskedő polgár	1748.02.09. –?	Adósság fejébe kapta a telek egy részét. Nincs utalás további sorsára. BFL IV.1009.c 46. köt. fol. 128.

	Az ingatlan száma	Az ingatlan egyéb adatai	Bejegyzett tulajdonosok	Birtoklás ideje	Megjegyzés, jelzet
7.	1752: Nr. gkel. 24 1/2	Fő utcán („ <i>in der Haupt Strassen</i> ”)	Nicola Davidovics kereskedő polgár	? –1752.01.02.	Davidovics 250 Ft-ért vásárolta korábban, de nem volt bejegyezve a telekkönyvbe, 30 Ft-ért és az 51 ½ sz. alatti házért kicserélte Nicola Vlastelics katolikus jegyzővel és nejével a házat.. BFL IV.1009.c 46. köt. fol. 285r
8.	1752: Nr. gkel. 51 1/2	Fő utcán vagyis Országúton („ <i>an der Land- oder Haupt-Strass</i> ”)	Nicola Davidovics kereskedő polgár	1752.01.02. –?	Nincs adat további sorsáról. Nicola Vlastelics jegyzővel elcserélt ház. BFL IV.1009.c 46. köt. fol. 285r
9.	1752–1766: Nr. gkel. 372.	a hegyen („ <i>auf dem Berg in der Rätzenfeld</i> ”), majorság	Nicola Davidovics kereskedő polgár	(1752 előtt) 1752.01.07. –1766.03.14.	Már korábban is birtokában volt, csak nem telekkönyvezte. Nicola után fivére, Jeffte, majd Jeffte fia, Paul örökölte. A temesvári görögkeleti esküdt Schivan Gyuricsko vette meg az 1765.11.16-i szerződés szerint egy házzal és 4 szőlővel együtt 8400 Ft-ért. BFL IV.1009.c 46. köt. fol. 290r, 48. köt. fol. 26v
10.	1758: Nr. gkel. 52.	Fő utcán („ <i>in der Haupt Strass</i> ”)	Jeffte Davidovics szűesmester polgár	1758.01.15. –1758.08.23.	Cserével jutott hozzá. BFL IV.1009.c 47. köt. fol. 122v, 140r
11.	1758: Nr. gkel. 385.		Jeffte Davidovics szűesmester polgár	1758.01.16. –1758.08.23.	Paul Ladiszablovicstól szerezte adósság fejében végrehajtással. Az előzővel együtt eladta Bernard Desovicznak, aki egyesítette a telket. BFL IV.1009.c 47. köt. fol. 123v, 140r

Az ingatlan száma	Az ingatlan egyéb adatai	Bejegyzett tulajdosonosok	Birtoklás ideje	Megjegyzés, jelzet
12. 1758: Nr. gkel. 244-245.	sarokház	Jeffie Davidovics szűsmester polgár	1758.08.01. –1765.07.12.	460 Ft 4 ½ kr adósság fejében szerezte. Jeffie halála után özvegye elcsérelte egy kapás házaspárral egy szőlőre. BFL IV.1009.c 47. köt. fol. 136v, 48. köt. fol. 9r
13. 1762: Nr. gkel. 243.	saját háza mellett	Paul Davidovics, a Károly főherceg-főle magyar gyalogezred főhadnagya	1762.03.12. – 1765.07.12.	40 Ft-ért vásárolta. BFL IV.1009.c 47. köt. fol. 234r, 48. köt. fol. 9r
14. 1776: Nr. 168.	házhely	Paul Davidovics	1776.09.20.	A tulajdonos házaspár halálát követően Nicola Davidovicsra szállt, azonban annak halála miatt végül Pault jegyezték be, aki rögtön eladta azt. BFL IV.1009.c 49. köt. fol. 70r

* Leánykori neve nemesi címre utal, de közelebbről azonosíthatatlan. Feltételezhetőleg ő rejtőzik a Catharina von Domonkos néven írt testamentum mögött. Innen tudni, hogy Komáromból származott, sőt, Dabon egy kis gazdaságot bérlet. A Davidovicsokkal ekkorra megszakadt (megromlott?) a kapcsolata, saját rokonságára hagyta vagyonát: felét András fivérére Komáromban, másik felét másik bátyjára, Arady Istvánra, nővérére, Pázmándiné Zsuzsammára, ruháit András nejére és gyermekeikre. Említi továbbá, hogy amíg István fia, János Budán tanult, ő gondoskodott róla. Emellett Sosza nevű szolgálójára hagyja annak összes ruháját, valamint 100 Ft-ot, azzal a megjegyzéssel, hogy ennyivel elégedjen meg, mivel úgys sok kárt okozott neki. A Davidovics-családot azonban nem említi. BFL IV.1002.y 1.373 (1782.03.29. kihird.: 1782.07.17.)

„Törvényenkívüliek” – görögkeleti kereskedők és kóborló kalugyerek az Oszmán Birodalomból

Buda 1686. évi visszafoglalása után nem szakadt meg minden kapocs a török kor örökségével. Az itt élő ortodoxok egy része bevándorló volt a birodalomból, részben 1686 előtt is itt laktak, csak visszaköltöztek. Az élénk kereskedelmi életre vállalkozóknak mind a Török, mind a Habsburg Birodalom képviselőivel jó kapcsolatot kellett kialakítaniuk. Miután a század folyamán Mária Terézia többször szigorította ennek feltételeit (húségeskü),⁷⁴ megcsappant a Török Birodalom alattvalóiként időnként Budán vagy az országban tartózkodó kereskedők száma. Az 1778. évi felmérés ennek ellenére érdekes tanulságokkal szolgál. A városban ekkor mindössze hat ilyen személyt találtak, zömmel cincárt, közülük egy már letette a húségesküt Borsod vármegyében, majd 1778 nyarán három másik is Budán, családjukkal együtt. Egyikük, Theodorus Burzo, más néven Kutsuk ekkor még nem döntötte el, hogy a Magyar Királyság vagy Lengyelország állampolgára szeretne-e lenni. Neje és gyermekei polgárjog nélküli lakosokként éltek a Rácvárosban, ő pedig a lengyeleknél intézte a miskolci és hegyaljai borok exportját (feleségével leginkább levélben tartották a kapcsolatot). A nő Naum Theodor Zembovics központja Buda volt, s jó indoka volt arra, hogy török alattvaló maradjon: üzlete leginkább kordován- és sáfránykereskedelmen alapult, így előző sorstársával ellentétben szüksége volt a szorosabb szálak megtartására.⁷⁵

Néha a Magyar Királyság alattvalójának számító kereskedőknek is meggyűlt a baja a város tanácsával. 1773-ban egy temesvári polgár és tanácsos (!), Schivan Gyurichko panaszt nyújtott be a Helytartótanácsnak, amiért Buda város tanácsa nem akarta felvenni polgárai közé, noha háza és szőleje is van ott (a házat nem mellesleg a Davidovics-családtól vásárolta, nem kevés összegért, ezek a 3. ábra 5. és 9. sz. ingatlanai). A város válaszából kiderült, hogy Gyurichko Temesváron élt továbbra is, emellett Szegeden vásárolt egy házat, azonban ott nem kérvényezte a polgárjogot. A tanács először függőben hagyta az ügyét, majd

---

74 1746-tól a törökországi kereskedőknek a húségeskü mellett családjukat is át kellett telepíteniük kereskedelmük további engedélyezéséért. 1774-től szabad kereskedésük feltétele a húségeskü letétele az uralkodónőnek, ellenkező esetben csak a Török Birodalom áruival üzemelhettek. A rendelkezés különösen a pesti telephelyű kereskedőket érintette érzékenyen. *Nagy Lajos*: Buda-pest története III. köt. A török kiűzésétől a márciusi forradalomig. Bp., 1975. 116., 121. p.

75 A két említett cincár közül Kutsuk viseletében is alkalmazkodott új környezetéhez, néha magyar, néha lengyel öltözetben járt, míg Zembovics ragaszkodott görög ruháihoz. BFL IV.1002.e a.1785 Nr.1039. (s.d., Buda válasza a Helytartótanács 1778.05.25.-i kérdésére)

amikor egyértelművé vált, hogy nem akar Budára költözni, megtagadták tőle a polgárjogot, hiszen „*miféle polgár az, aki máshol lakik?*”.⁷⁶ Gyurichko feltehetőleg egyfajta kereskedelmi csomópontként szeretett volna egy budai „bázist” létrehozni, ami ezáltal meghiúsult.

Az Oszmán Birodalommal kapcsolatokat ápoló kereskedők mellett a szintén onnan érkező, az ország számos pontjára, így Pest-Budára is eljutó, nehezen ellenőrizhető, s ezért a hatóságok számára gyanús ortodox szerzetesek is sok gondot okoztak a Helytartótanácsnak. A Helytartótanács már 1771-ben figyelmeztette a helyhatóságokat, így Budát is, hogy figyeljenek ezekre, mert „igencsak elszaporodtak” az elmúlt években az országban.⁷⁷ Egy 1780-ban, Budán elhunyt kalugyer (*hieromonach*) esete rávilágított arra a tényre, mekkora befolyással rendelkeztek valójában ezek az egyszerűnek tűnő egyháziak. A Budán élő pópák ellen ekkor vizsgálatot rendeltek el, mivel kiderült, hogy nem csak eltűrték a Török Birodalomból jött vándor egyháziakat, de rendszeresen átengedtek nekik különböző egyházi szolgáltatásokat is – pesti társaikhoz hasonlóan. Egyikük, Harissi már 1774 óta bolyongott az országban, és állítólag lelkipásztori feladatokat töltött be Kecskeméten, Debrecenben, amikor épp ott tartózkodott, és Budán is. Egy másik, Joseph Missiodax inkább Pesten foglalkozott ilyesmivel, de ő is kétszer ájtott hasonló céllal Budára. Egy harmadik, a Budán elhunyt Hadikirich (Kirics, Kirovics) kevés időt töltött a városban. Csekély (112 forintnyi) vagyonkáját jótékony célokra ajánlotta fel. A nála talált különböző pénzmenek (török pénzek, császári arany, velencei arany, holland arany, rubel, szász imperialis) utalnak arra, hogy sok helyen megfordulhatott, sokféle nációjú emberrel találkozott.⁷⁸ Érthető, hogy a Helytartótanács gyanúsán nézte a bizonytalan helyről jövő, látszólag céltalanul kóborló, ám sokfelé megforduló személyeket.

---

76 A Helytartótanács Budának (1773.01.18.) és Buda válasza a Helytartótanácsnak (1773.02.26.) BFL IV.1002.e a.1785 Nr. 1010.

77 A Helytartótanács Budának (1771.09.16.) BFL IV.1002.e a.1785 Nr. 1007.

78 A török arany (3 Ft értékben) elveszett a zsákjából. A maradékot főleg a temetésre költötték, de kapott belőle például egy nő, aki a fürdővizet hordta a beteg atyának, kifizették a neki vásárolt almát, körtét is. Az atyának a pénz mellett mindössze egy párnája, hálósipkája és fuszeklije volt (hagyatéki leltár: 1781.03.19.). BFL IV.1002.e a.1785 Nr. 1059.

Vallásos élet a végrendeletek tükrében

A XVIII. századból fennmaradt, viszonylag nagyszámú végrendelet alapján lehetőségünk nyílik rekonstruálni a rácok vallásos életének néhány aspektusát,⁷⁹ hiszen a katolikus végakaratokhoz hasonlóan ezekben is nagy szerepet játszanak az egyháznak saját- és szeretteik lelki üdvére, illetve különböző jótékony célokra tett felajánlások. A legszegényebb hívő is igyekezett a katolikus gyászmiséhez hasonló célú, 40 napos emlékliturgiát, ún. *sarandarst* mondadni (a kortárs német fordításokban *sarandar*, *sallandar*, *salandarium* stb. alakokban fordul elő). A gazdagabbak emellett az örök gyászmisének megfelelő *parusiát* is megengedhették maguknak.⁸⁰ Előbbi a XVIII. században általában 12 Ft-ba (az 1780-as évek végétől 10), utóbbi 75-be került.⁸¹ Illett a püspöknek adni valamekkora összeget, hogy imádkozzon a végrendelezőért. Ez a legváltozatosabb lehetett, az 1740-es években gyakran 4 Ft 12 ½ kr, de 4-től akár 100 Ft-ig terjedt. Volt, aki külön kikötötte, hogy a püspök az imát a sírjánál mondja el.⁸² A templom egyébként nem ritkán kevesebb adományt kapott, mint maga a püspök, az ott szolgáló pópákról nem is beszélve. Illett továbbá alimizsnát adni a szegényeknek, némi pénzt az elemi iskola fenntartására (ezt általában egy „tételnek” vették, tehát a végrendelet végrehajtóira bízta, hogy az adományt milyen arányban osszák fel ezek között).⁸³

79 A kétnyelvű (szerb eredeti, valamint német fordítás) testamentumok közül csak egyenként lehetett kiválogatni az ortodoxokat, hiszen számos katolikus rác okirata is szerepel közöttük.

80 Meghatározásukat I. Joannes Georgievic, Pavle Nenadović karlócai metropolita 1769. december 1-i határozatában a stoláris jövedelmek szabályozásáról: „Parusia, seu perpetuae pro defunctis Preces, & Sarandars, seu 40. dierum pro iisdem defunctis memento” BFL IV.1002.e a.1785 Nr. 1001.

81 Kevés kivételtől eltekintve, például Alexander Preradovics özvegye, aki egy-egy sarandarra csak 10 Ft-ot számolt, ellenben meglehetősen sok helyre tett felajánlásokat. Hasonlóképpen tett Georg Popovics, szintén az 1770-es években. Szegényebbek borral vagy egyéb tárggyal váltották ezt meg, mint özv. Petra Vukoe, aki 1743-ban a Szent Demeter-templomnak 30 Ft-ot, a grábóci és ráckevei kolostoroknak viszont 4-4 akó bort ajánlott fel. BFL IV.1002.y I.2972 (Petra Vukoe, 1743.01.21., kihird.: 1743.02.16.), I.2015 (Popovics, 1772.12.29., kihird.: 1773.02.28.), I.2049 (özv. Preradovics, 1777.03.02., kihird.: 1783)

82 „...soll durch unsern Bischoff daß gebeth beim grab abgehalten werden” BFL IV.1002.y I.245 (Basil Bandasy, 1797.03.01., kihird.: 1797.04.12.)

83 A tűzpénztári adományok csak a XIX. században jelennek meg. Természetesen szegények alatt a görögkeleti szükölködőket értették, mindössze egy példát ismerünk, amikor kapott 2 Ft-ot a katolikus szegényház és a görög nem egyesült szegények. BFL IV.1002.y I.1758 (Elisabetha Papakosta, 1798.11.20., kihird.: 1799.06.28.)

Ez többnyire pár forintot tett ki, de a gazdagabbaknál találunk óriási összegekre is példát: az özvegy Elisabetha Davidovicsin 1755-ben 1000 Ft-ot hagyományozott a szegényekre, azzal a kikötéssel, hogy a nevezett összeget ruhákra és más szükséges dolgokra költse el.⁸⁴ Özv. Maria Preradovics (Tököly Mária) 1777-ben 500 Ft-ot szánt ugyanerre, de ebbe beleszámította temetését és a halotti tort is.⁸⁵ A nevezett két családdal gazdagságban nem versenyző, de szintén tehető, feltehetően görög nemzetiségű kereskedő, Georgie Nano 1767-ben 50 Ft-ot ajánlott a szűkölködőknek,⁸⁶ de mindenki abból adott, amije volt. A pesti kereskedő, Peter Tatkovics özvegye, Sara 1767-ben textíliáit osztotta szét rokonsága, valamint a pénztelenek között, így 19 rövid rőf fehér lenvásznat ajánlott fel a házasuló vagy haldokló szegényeknek, 8 rövid öl pamutvászonból asztalterítő, lepedő, párna, 16 kis keszkenő készítését rendelte el, szintén a nincsteleneknek szánva.⁸⁷ Hasonlóan tett Peter Davidovics özvegye, Bajai (Vajai) Sára, aki a kis házáért kért 200 Ft-ot a Tabánban és Szegeden élő szegények felruházására szánta.⁸⁸

A gyász- és emlékliturgiák elmondásának helye szintén nagy jelentőséggel bírt. A legszegényebbek örültek, ha a tabáni templomukban megemlékeztek róluk. Általánosnak mondható azonban, hogy a Tabán mellett a ráckevei templomnak, valamint a grábóci kolostornak tettek hasonló célú felajánlásokat, vagy Szentendre görögkeleti templomainak.⁸⁹ Pestet csak néhány esetben említik. Ennél távolabbi helyekre rokoni kötődés vagy egyéb (üzleti) kapcsolatok esetében gondoltak, így Esztergomra, Komáromra, Győrre, Szegedre vagy Bécsre. A leggazdagabbak az Oszmán Birodalom területén fekvő szent helyeket is említik: Jeruzsálemet, a Sinai-hegyet (a Szent Katalin kolostort), az athosi szerb Hilandart, vagy a szintén szerb Fruska Gora-i kolostorokat. Elisabetha Davidovicsin 1000-1000 Ft-ot szánt saját és férje emlékére Jeruzsálemben, Athoson, különböző helyeken, 500-at a Sinai-hegyen ugyanarra, s valószínűleg családi kötődés miatt

---

84 BFL IV.1002.y I.344 (Elisabetha Davidovicsin özv., 1755.03.25.)

85 BFL IV.1002.y I.2049 (Maria Preradovics özv., 1777.03.02., kihird.: 1783)

86 Viszonylag fiatalon 38 évesen hunyt el, figyelemre méltó, hogy ennek ellenére szép vagyont gyűjtött össze. BFL IV.1002.y I.1737 (Georgie Nano, 1767.09.03., kihird.: 1767.09.25.)

87 BFL IV.1002.y I.2835 (Sara Tatkovicsin, 1767.12.19., kihird.: 1768.02.29.)

88 BFL IV.1002.y I.180 (Vajai Sara, 1768.12.14., kihird.: 1771.01.02.)

89 L. pl. Johann Stephanovits apjáért helyben, anyjáért Szentendrén, neijéért Ráckeven, saját lelki üdvéért pedig Grábócon mondatott misét. Gregor Vukovics saját és előző feleségéért mondatott egy-egy sarandart a Tabánban, szüleiért hasonlóképpen Grábócon kettőt, két fivéréért és magáért még hármat Ráckeven. BFL IV.1002.y I.2456 (Johann Stephanovits, 1746.06.06., kihird.: 1746.07.08.), I.3014 (Gregor Vukovics, 1758.06.08., kihird.: 1761.02.27.)

még két bajai templomnak (100 Ft), két szegedinek (50 Ft), a helyi pópának pedig 75 Ft-ot egy parusziára. Családjuk amúgy is közeli kapcsolatban állt a helyi pópával, hiszen egy kelyhet hagyott Juko pópára, nejére pedig egy karmazsin színű ruhát. Nem mellékesen az ő végakaratóból kapta meg az egyházközség és iskola azt a sas-hegyi szőlőt, amelyből még a XIX. század elején is hozzájárultak a nevezett intézmények fenntartásához.⁹⁰

A sarandarok egy részét – többnyire a nem helyieket – általában közeli családtagokért mondatták: elhunyt vagy még élő házastársért, szülőkért, anyósért, apósért, esetleg testvérért vagy gyermekeikért. Alexander Preradovics külön fizetett a sarandarokért a templomoknak és a pópáiknak: Bécsben, Grábócon és Adonyban magáért, Győrben és Pesten nejéért, Komáromban Jovan nevű fivéréért, további hozzátartozóknak Aradon, Esztergomban, Szentendre templomaiban, Pomázon, Kalászon, Csobáncon, Bátán, Almáson, Pentelén, Aradon. Emellett *parusiákat* kért magáért Budán, Szentendrén a pozsareváci (Szent Mihály) templomban, valamint Jeruzsálemben, Athoson a Hilandar és Lavra kolostoraiban, *sarandart* a Sinai Szent Katalin-kolostorban és Bezdinben.⁹¹ Neje, Tököly Mária hasonlóképp kért parusziákat Jeruzsálemben, a bezdini kolostorban és az Arad melletti hodosi kolostorban (ma Óbodrog), ahol szülei voltak eltemetve, valamint sarandarokat a Duna-menti fontosabb rác településeken, így Győrben, Esztergomban, Ráckeven, Bátán, Almáson, Pentelén, Grábócon és Pest–Budán.⁹² A tehetős, de nem dúsgazdag polgárok közelebbi helyen (Szentendrén, Ráckeven vagy Grábócon) mondattak még parusiát.⁹³ A nagyobb kegyes adományok kifizetése akár több évet is igénybe vett, így járt Tököly Mária 1777-ben, férje halála után 16 évvel.⁹⁴

A halott felravatalozása és a virrasztás után következett a temetés: a fedetlen holttestet szabadon vitték sírhelyére.⁹⁵ Temetés után a „megszokott négyszeres”⁹⁶

---

90 BFL IV.1002.y I.348 (Elisabetha Davidovicsin, 1755.03.25., kihird.: 1755.04.04.)

91 BFL IV.1002.y I.1970 (Alexander Preradovics, 1758.06.25., kihird.: 1761.05.23.)

92 BFL IV.1002.y I.2049 (Maria von Tököly, 1777.03.02., kihird.: 1783)

93 Pl. BFL IV.1002.y I.2835 (Sara Tatkovicsin, 1767.12.19., kihird.: 1768.02.29.)

94 Tököly Mária férje kereskedéséből származó egykori adósságait is nyögte még ugyanekkor: „...die Handlung betreffende Passiv Schulden, und seine pia Legata bis heutiges Tags bezahle, und zu zahlen Schuldig bin...” BFL IV.1002.y I.2049

95 Ezt a Helytartótanács többször megpróbálta megültani, majd meghátrált, és engedélyezte a további szokást, kivéve büzös, rothadó holttest esetében, továbbá előírták kripták létesítését (1778.07.09.). BFL IV.1002.e a.1785 Nr. 1043.

96 Pl. „Zu dann man mich nach Gebrauch beerdigen und in Vier Zeithen trauen Essen geben soll...” BFL IV.1002.y I.1542 (1748)

halotti tor következett: a temetés napján, egy hét, egy hónap, félév és egy év elteltével. Az 1736-os kimutatás szerint a temetésnél fizettek (a sírhely mellett) a pópának a szertartásért, a püspöknek imáért, Evangéliumért, harangozásért, továbbá gyertyákért, és a torhoz lisztért, lencséért, sóért, egyéb ennivalókért.⁹⁷

Az ortodox egyház

Buda vezetése és az ortodoxok között a legtöbb súrlódásra az eltérő felekezetekhez tartozás adott okot. Ennek egyik részét képezte az egyház képviselőinek ingatlanainak megadóztatása, illetve adómentessége. A pópák az I. Lipóttól, valamint I. Józseftől kapott kiváltságaikra hivatkoztak, míg Buda tanácsa arra, hogy a városnak nincs adómentes ingatlana, sem háza, sem szőlője, hiszen az ortodox egyház tagjai polgári telkeket (*fundos Civiles*) birtokolnak.⁹⁸ A század második felére elfogadottá vált az adókötelesség, mivel a Budán szolgálatot teljesítő pópák többségének családja budai polgárként szerezte ingatlanát. Az ezzel kapcsolatban készített összeírások alapján képet alkothatunk a Szentháromság-templom parókusairól, pópáiról és vagyoni helyzetükről. Eszerint a XVIII. század második felében a görögkeleti rácok lelkipásztorai helyi családok tagjai közül kerültek ki. A tabáni közösség nagyságát és jelentőségét mutatja, hogy 1769-ben négyen teljesítettek szolgálatot a városban: Gabriel Niketics mint protopópa, és három segédje, mint pópa.⁹⁹ 1774-ben szabályozta a Helytartótanács az egyes településeken alkalmazható pópák számát, amely szerint hármat csak a nagyobb városokban (így Budán) lehetett tartani, a 100–200 ház közötti településeken két-három, a 100 ház alattiakban mindössze egy pópa működhetett.¹⁰⁰ Amint az a lenti táblá-

97 BFL IV.1002.z A.877

98 BFL 30. köt. fol. 207v (1728.09.06.), Buda a Helytartótanácsnak (1731.01.06.) BFL IV.1002.e a.1785 Nr. 947.

99 Gabriel Niketics mellett szolgáló pópák: Joannes Neskovics, Paul Jeremics, Demeter Antonovics. Az összeírás célja a pópák vagyoni helyzetének felmérése volt. Mindegyiküknek volt saját háza, szőleje (egyedül Jeremits lakott még az atyjánál). Niketiccsel 4 fő, Neskoviccsal 3, Jeremiccsel 6, Antonoviccsal pedig 1 személy élt közös háztartásban. Az 1774-ben megismételt vizsgálat részleteiből kitűnik, hogy Niketics, és az akkor mellette dolgozó Neskovics, valamint Demeter Nikolics édesanyjuk támogatásával jutottak ingatlanaik jelentős részéhez, amelyek ezáltal adókötelesnek számítottak. Az egyházhoz tartozott maga a templom, a mellette álló két ház (az elemi iskola és az előljáróság, valamint a tanító/harangozó lakása), ezek adómentesek voltak. BFL IV.1002.e a.1785 Nr. 998. és 1014.

100 A Helytartótanács Budának (1774.05.02.) BFL IV.1002.e a.1785 Nr. 1014.

zatzól látható, 1780-ban már csak ketten maradtak a Rácvárosban (4. táblázat): az ortodox lakosság mind létszámban, mind jelentőségben elkezdett háttérbe szorulni a század végére. Az ideiglenesen lelkipásztori teendőket végző kalugyerekről fentebb már esett szó.

4. táblázat. A tabáni pópák ingatlanai 1780-ban
(1780.03.03., BFL IV.1002.e a.1785 Nr. 1057.)

Pópa	Ház	Házhely	Szőlő
<i>Joannes Neskovics</i>	1	1 (üres)	30 kapásnyi
<i>Demeter Josipovics</i>	2		30 kapásnyi

Az ortodox egyházközség az 1770-es években

Az 1810. évi tűzvésznek „köszönhetően” az ezt megelőző időszakból nem maradtak fenn a Szent Demeter-, majd Szentháromság-templom anyakönyvei. Éppen ezért bír nagy értékkel az egyházközség összeírása 1769-ből (5. táblázat), illetve Johann Haim seborvos halott-kimutatása az 1770-es évekből (6. táblázat), ami alapján képet alkothatunk a közösség korabeli méretéről, A halottak kimutatása azért készült, hogy a rácok bizonyíthassák a Helytartótanács előtt, elég a régi temető számukra, mivel számuk nem olyan nagy, hogy ne férnének el a régiben elhunyt szeretteik. A táblázatok alapján, illetve a pópák számának csökkenését figyelembe véve elmondható, hogy a XVIII. század végére valóban megkezdődött a tabáni ortodox közösség csökkenése, majd fokozatos háttérbe szorulása, ami a XIX. században a németek számának növekedésével, valamint egyéb, például szlovák lakosság betelepülésével felgyorsult. Ezzel, majd az 1810. évi tűzvésszel végleg lezárult a Rácváros történetének egy meghatározó fejezete.

5. táblázat. A tabáni ortodox hívek kimutatása, 1769
(BFL IV.1002.e a.1785 Nr. 998.)

Házass	Nagykorú	Hét év fölötti	Hét év alatti	Összesen
489	198	104	149	940

6. ábra. Johann Haim polgár és seborvos, halottszemlélő halottkimutatása
(1777.12.31., BFL IV.1002.e a. 1785 Nr. 1040.)

Év	Felnőtt	Gyermekek	Összesen
1770	20	12	32
1771	25	25	50
1772	42	27	69
1773	18	15	33
1774	15	22	37
1775	22	1	23
1776.11.23.–1776.12.31.	3	5	8
1777 végéig	12	20	32
Összesen	157	127	284

VÉGH EMESE

„MÉLTÓK ERRE A SZIGETI VITÉZEK”

*Horváth Márk szigeti kapitány ostromjelentésének továbbélése
Tőke Ferenc versében és Johannes Sambucus elbeszélésében*

Az előző húsz évben, részben a forráskiadásnak köszönhetően, mindinkább ismerhetővé válik a XVI. század közepe dél-dunántúli várháborúinak története — írta Szakály Ferenc harminc évvel ezelőtt a Horváth Márkról szóló tanulmányának elején.¹ Az e tanulmány megjelenése óta eltelt három évtizedben sem vizsgálta azonban senki, miként élt tovább Horváth Márknak a kevéssel az 1556. évi ostrom után készített jelentése Tőke Ferencnek az ostromot megőrkítő históriás énekében, és Johannes Sambucusnak (Zsámboki János) az azonos tárgyú elbeszélő kis művében.² Az alábbiakban először a várkapitány jelentéséről lesz szó, amely jelenleg két változatban is ismert, az egyik egy kézirat, a másik egy nyomtatvány. Egybevetésük után a jelentés szövegét kritikai jegyzetekkel ellátva közlöm. Ezt követően azzal foglalkozom, miként jelenik meg Horváth Márk jelentése Tőke Ferenc szintén 1556-ban kelt históriás énekében, táblázatban is feltüntetve a két szöveg közötti egyezéseket és a jelentősnek számító eltéréseket. A vizsgálódásban a továbblépési lehetőségek egyike a XVI. századi történetírói művek áttekintése, ugyanis a vár sikeres védelmének a híre nagy, európai visszhangot keltett. Ennek egy példája Johannes Sambucus említett alkotása, amely már a szerző életében több ízben is megjelent. A nyomtatványok összehasonlítása után azt vizsgálom, hogy Horváth, illetve Tőke szövegéből mi mutatható ki az udvari történetíróiban.

---

1 Szakály, 1987. 45. p.

2 Még Kasza Péter sem tért ki erre az ostrom 460. évfordulójára készített kiadványában. Kasza, 2016b 18–19. p. Köszönöm Kasza Péter nagyvonalúságát, amellyel Horváth Márk jelentésének fényképmásolatát a rendelkezésemre bocsátotta.

Narratio obsidionis et expugnationis arcis Zigethiensis

A szöveg szerzőjének, gradéci Stancsics (másként Horváth)³ Márknak az életével ugyan többen is foglalkoztak — így Iványi Béla, Szakály Ferenc és Varga Szabolcs –, ám annak továbbra is csak a kb. utolsó másfél évtizede az, amely alaposabban ismerhető, mégpedig leginkább a Nádasdy Tamással való levelezése révén.⁴ A szigetvári hős a horvátországi Grádecben született, valamikor a XVI. század elején, feltehetően az 1510-es években.⁵ Innen a család az oszmán fenyegetés erősödése miatt Körmentre települt, Márk itt ismerkedett össze Nádasdy Tamással.⁶ 1540-ben nála kezdte meg katonai szolgálatát, ám a következő évben már nem a királpárti főúr környezetében, hanem a János Zsigmond egyik gyámjává megtett Török Bálintnál található. 1544 és 1546 között ismét Nádasdyt szolgálta, 1546-tól aztán élete végéig Ferdinánd király katonája lett.⁷ 1548-ban magyar nemességet és címet is nyert,⁸ a szigetvári kapitányi címet először 1555. december 9-én kapta meg, másodszer pedig 1558 áprilisában. 1559-ben báró lett,⁹ feltehetően még ekkor is egy kevéssel korábban szerzett lábsebét próbálta meggyógyíttatni, ám kevéssel végrendeletének elkészítése, 1561. augusztus 13. után meghalt.¹⁰ Első feleségét Horváth avagy Porkoláb Krisztinának¹¹ hívták (akinek Horváth Márton és Hahóti Brigitta¹² voltak a szülei), és tőle született egyetlen

---

3 Szakály hívta fel a figyelmet arra, hogy az oszmánellenes harcokban a Magyar Királyságban előszeretettel alkalmaztak horvátokat, akiknek aztán ennek megfelelően meg is változott a neve Magyarországon (*Szakály*, 1987. 46–47. p.)

4 Például *Szalay*, 2011. 180–182. p. és a rá adott válasz *Szakály*, 1987. 85. p.

5 *Varga*, 2007. 7. p.

6 *Varga*, 2007. 7–8. p.

7 *Szakály*, 1987. 47–48. p.

8 *Iványi*, 1927. 246. p.

9 *Szakály*, 1987. 49. p.

10 *Szakály*, 1987. 49–50. p.

11 A várkapitány esküvőjére 1555. szeptember 1-én került sor, Porkoláb Krisztina 1559. március 25-én halt meg, lásd *Szakály*, 1987. 49. p.

12 Mivel Horváth Márk egy 1556. július 21-én kelt levelében özvegynek nevezte Hahóti Brigittát (lásd *Szalay*, 2011. 194–195. p.), a jelentésben a július 26-i vitézsége miatt megemléített Horváth Márton nem lehet a kapitány apósa.

fia, Gergely.¹³ A második házasságából, amelyet bajnai Both Erzsébettel (†1602) kötött, nem ismert gyereke.

A Szigetvár 1556. évi ostromára vonatkozó ismereteink egyik jelentős forráscsoportját éppen Horváth Márk azon levelei¹⁴ alkotják, amelyekben beszámolt Nádasdy Tamás nádornak a készülő oszmán támadásról, majd az ostrom néhány fontosabb mozzanatáról. Például május 4-én megírta neki, hogy egy szökött rab-szolga érkezett hozzá, és figyelmeztette Ali budai pasa hadjárataira.¹⁵ A kapitány június 6-án ismét sürgette a hadfelszerelés pótlását, mert már 15 napja körül vannak fogva.¹⁶ Július 18-án, majd 21-én is megírta az addig történeteket, július 31-én pedig már az oszmán haderő elvonulásáról tájékoztathatta a nádort.¹⁷ Hamarosan aztán elkészült a jelentés is, a címe „Narratio obsidionis et expugnationis arcis Zigethiensis a Marco Horvat, loci illius capitaneo sacrae regiae maiestatis iuxta suum mandatum descripta et transmissa die XXIII Augusti anno MDLVI”.¹⁸

Mivel diplomatikai jelentősége — legalábbis egyelőre, például, amíg másik kézirati példány elő nem kerül — nincs, ezért a kézirat jellemzőinek most csak néhány elemét említem meg.¹⁹ A szöveg tollal papírra írt, a cél hivatalos jelentés (vagy ennek egy másolata) elkészítése. Hely bőségesen állt rendelkezésre az íráshoz, a lapmagasság 330 mm, a szélesség 220 mm,²⁰ ehhez képest a margó felül keskeny, balra és lent közepes méretű. Margótartása egyenletes, tükörszéle egyenes. A lapok számozása levéltári eredetű (65r–68r).²¹ A szöveg bekezdései rendszeresek, úgy tűnik, tartalmi okokból használta őket az író, mégpedig gyakran: az 51 meghatározott nap közül 29-et új bekezdésbe írt. A sorok egyenesek, a sorirány vízszintes, a szótávolság kicsi. Az írás latin folyóírás, a derékszögűtől kissé jobbra dőlő. Amint alább látható lesz, többnyire olyan hibák találhatók a

---

13 *Iványi*, 1927. 246. p., ugyanitt olvasható, hogy a Wittenbergben végzett Gergelynek Nagycsóról országos hírvéviselője volt.

14 *Szakály*, 1987. 82–89. p.

15 *Szakály*, 1987. 85. p.

16 *Szakály* regesztája szerint egyebek között erről tájékoztatta a nádort, hozzátéve, hogy Dervis bég, Nuzuf bég és Amhát bég Szentlőrincnél szálltak meg, Ali basa állítólag aznap Pécsre érkezett, másnap pedig hadával együtt Szigethez érkezik. (*Szakály*, 1987. 86–87. p.)

17 *Szakály*, 1987. 88. p.

18 Lelőhelye: ÖStA HHStA UA AA 1556.08.23. (Fasc. 76. Konv B. 65r–68r)

19 Mégpedig Kulcsár Péter útmutatása alapján, lásd: *Kulcsár*, 2008. 10–17. p.

20 Az adatokat ezúton is köszönöm Oross Andrásnak.

21 Másik számozás is található rajtuk: a 67v és 68v mellett 43, illetve 42.

kéziratban,²² amelyek félrehallás eredményei lehetnek, azaz azt a feltételezést erősítik, hogy a kézirat diktálás útján keletkezett. Tény azonban, hogy a szövegben előforduló Baboloaem alak eredhet a név Babolcsa változatából is,²³ azaz nem félrehallás, hanem másolási hiba.

Horváth Márk e szövege, amint a cím mutatja, 1556. augusztus 23-án kelt, mégpedig a király parancsára (*iuxta mandatum*). A rövid, mindössze 8 lapból álló kézirat napról-napra idézte fel Szigetvár ostromának bizonyos eseményeit. A jelentés sajátosságaként értékelhető a kronologikus rend mellett a célratörő rövidség: a közlő nem tért ki sem az ostrom előzményeinek, sem Szigetvár állapotának és viszonyainak a leírására, tudhatta, hogy azok, akik olvassák majd, tisztában vannak mindezekkel. Az elbeszélés május 21-ével kezdődik, és július 29-ével ér véget, a szöveg végén azonban megemlíti egy augusztus 17-én bekövetkezett halálesetet is. A szerző a köztes időszakból minden, harcászatiilag fontos dolgot felsorol: mikor és hány embere halt meg, és melyik katonanemből, mikor csaptak össze, milyen taktikákat alkalmaztak, stb. Csak ott válik beszédesebbé a fogalmazás, ahol stratégiaiilag és az ostrom menete szempontjából fontosabb részekhez érkezik. Ilyen például a június 21-ét leíró bekezdés, amely a város feladásáról és az ezt követő gyors szigeti kicsapásról, valamint annak eredményéről emlékezik meg.

A jelentés a következő évben, 1557-ben nyomtatásban is megjelent, mégpedig Wittenbergben.²⁴ E kiadás a neten több helyütt is megtekinthető,²⁵ olyan példánnyal azonban, amelyet Szakály Ferenc említett,²⁶ eddig nem talákoztam. Ahhoz, hogy Horváth jelentésének felhasználását vizsgálhassam Tőke és Sambucus szövegében, össze kellett hasonlítanom a kéziratot (az alábbiakban: **H**) és a nyomtatványt (**W**). Egybevételükről eddig annyi volt tudható, amennyit Kasza Péter a már említett kötetében elmondott: „Nem tudjuk, hogy jutott a Seitz-nyomda a várparancsnok jelentéséhez, de az összesen 12 oldal terjedelmű kis kötet a címben hirdeti, hogy a szöveg Horváth Márk 1556 augusztusában készült jelenté-

---

22 *Achmatzeggus* (65r) a várható Ahmat begus, *Trefasbachia* (65v) a Kesas bastia helyett, és talán a teljesen értelemtévesztő *arcem* a szükséges (és a nyomtatványban is majd olvasható) *aciem* helyén.

23 A vár nevét Babolcsa alakban például éppen Nádasdy titkára használta, lásd: *Kovachich*, 1798. 136. p.

24 Seitz, 1557.

25 Például a Bayerische Staatsbibliothek digitális állományában: daten.digital-e-sammlungen.de/~db/0002/bsb00024797/images/ (Utolsó hozzáférés: 2018. október 05.)

26 Seitz, 1557. (*Szakály*, 1987. 77. p., a cím eltéréseire ő is felhívja a figyelmet: [!])

sének nyomtatott változata, és valóban, kisebb hibáktól eltekintve a két szöveg lényegében szó szerint azonos.”²⁷

A kézirat átírása során a bekezdéseit naponként tagolva osztottam, a nyomtatvány betűhibáit²⁸ nem jelöltem, nem tüntettem fel továbbá a diftongusok eltérését sem, mivel azok mindössze két szó alakjaiban fordulnak elő.²⁹ A nyomtatványban található egybeírási bizonytalanságokat³⁰ nyomdahibának vettem, ezért ezeket sem jelöltem. Szintén a nyomtatvány sajátossága, hogy váltakozva fordulnak elő benne bizonyos igék teljes, illetve rövid alakjai, ez utóbbiak azonban csak praes. perf. ind. act. plur. 3. személyben, ezeket sem jelöltem. A kézirat központosításának sajátossága a sorvégi vesszők eltérő használata, ezért ezeket helyenként megváltoztattam. A kisbetű-nagybetű eltéréseket nem jelöltem. Mind a kézirat, mind a nyomtatvány következetesen használ őrsvakat.

Forrásközlés

Narratio obsidionis et expugnaionis arcis Zigethiensis a Marco Horvat loci illius capitaneo sacrae regiae maiestatis iuxta suum mandatum descripta et transmissa die XXIII Augusti anno MDLVI

Principium obsidionis arcis rerumque actarum tale fuit. Vigesima prima die mensis Maii capitanei Turcici, videlicet Dervisbegus Quinque Ecclesiensis, Ahmatbegus Babodicensis, Nazufbegus Coppaniensis et alii zanchagi cum eo ad castrum Sancti Laurentii (quod uno miliare ab arce Zigeth distat) castra posuerunt. Sequenti die XXII eius mensis incursionibus factis commeatum accessumque adimunt, egressum et ingressum per custodes dispositos prohibent, colonos et, qui ea loca incolunt, a victualium suppeditatione arcent. Zigethienses vicissim nulla re omissa, quae ad rem bene gerendam videbatur spectare, per aliquot dies praeliis certaminibusque commissis non paucis hostium trucidarunt nullis suorum desideratis.

27 Kasza, 2016b. 14. p. (Kisebb eltérésként említette például Ahmed és Naszuh bég nevének elírását, vagy a *conquassari* ige kimaradását a nyomtatványból)

28 Például **H** relinquunt **W** relinquunt.

29 Például **H** praelium **W** praelium, **H** coeptum **W** ceptum

30 Például **H** admodum **W** ad modum, **H** superpositos **W** super positos

Decimo die mensis subsequentis Iunii Ally bassa ad perlustranda circumiacentia loca arcemque magno cum exercitu advenit, cui Zigethienses obviam venientes aciem ex quinque partibus instruunt. Id prelium a meridie ad occasum continuatum est multique ex hostibus caesi fuerunt, ex Zigethiensibus vero nullus.

Duodecima die huius mensis hora sexta diei a Meridionali parte oppugnationem toto agmine consedit coeptumque est oppidum primo ex machinis et bombardis murariis hora circiter XI conquassari. Is dies praeliis extractus Turcarum non pauci interiere, ex Zigethiensibus desideratus est nullus. |65v|

Decimo tertio die eiusdem Zigethienses post meridiem hora quarta exeunt et praelium ineunt. Duravit praelium ad vespervas usque, nullus tamen ipsorum interiit, Turacarum non pauci interiere duoque capita obruncatorum in castrum allata fuere. Nocte subsequenti fossas magno labore praeparant, aggerem conficiunt, pluteos ex virgis et viminibus confectos terra replent et loca admodum propugnaculi bombardis et machinis idonea communiunt.

Luce orta propugnaculum statim Trefasbaschia vocatum machinis iustae magnitudinis demoliri coeptum est, sub id tempus Radoban vaiovoda quinquaginta equitibus egressus praeliando multos hostium prostravit. Die eadem hora post meridiem secunda castrum pilis arte ad incendium factis valloque subiectis incendunt. Combustum est vallum et sepimentum oppidi ab oriente supra propugnaculum Hennegi dictum cum domibus in longitudinem ulnarum 208. Eodem tempore vallum quoque exterius portamque arcis exteriorem iuxta templum machinis deiiciunt, defensum est tamen oppidum fortiter.

Decimo quinto tres pedites ictu globorum traiecti occubuerunt.

Decimo sexto eques unus globo bombardae interfectus est.

XVIII duo pedites globis occisi, dum scilicet III oppidi propugnacula a meridie expugnant, quae a parte Orientali existebant, et solo omnino una cum porta oppidi aequarunt.

Vigesimo primo die eiusdem mensis, qui fuit Dominicus, prima luce ab occidente prope locum molendini Turcae vallum ingens virgis aliisque rebus coactis communiunt fossis circa factis pro bombardis et machinis et, licet ex arce iaculari cessatum non est, prohiberi tamen ab opere non potuerunt. Eodem die hora meridiana oppido incenso Turcae ad expugnandum |66r| oppidum accurrunt, congerie lignorum, quae fuit iuxta aestimationem et fugitivorum indicium ad XII millia plaustrorum, in fossam congesta transcendunt. Illic magnis clamoribus desiliunt, quater armati hostes in oppidum ingressi quater repulsi sunt. Quinto demum oppidani arcem intrant, Turca oppidum occupat, vallum et fossas extruit signaque militaria ex opposito arcis erigit Zigethienses vero dum haec aguntur,

nihil cunctantes ex arce per semitam quandam erumpentes hostem invadunt, vallo oppidoque potiuntur, in hoc praelio aga sive capitaneus ianicerorum captus est. Turcarum capita 29 inducta hostium secundum relationem colonorum et fugitivorum, ceciderunt supra 800 una cum Nalwstlego Lanhachio Coppaniensi. Achmategus Babodiensis vulneratus est. Cecidere et alii praecipui eo tempore. Ex equitibus Zigethiensium desiderati sunt decem, ex peditibus wayvodis et decurionibus Benedictus Torpordii, capitaneus peditum Zigethiensium pixide traiectus ac Demetrius Mochatzy decurio cum aliis decem occubuerunt. Decem insuper vulnerati sunt.

XXII die praedicti mensis turrim arcis ab Oriente et alia propugnacula quatuor machinis et tribus bombardis (quas falconetas vocant) concutiunt. Tum perierunt ictu bombardarum duo pedites. Eodem die penes propugnaculum Hengy vocatum extra fossam oppidi Turcae vallum construunt sub noctis spacio quatuor machinas instruunt, turrim tum et portam arcem lapideam propugnaculaque cum intermediis muris prosternere ceperunt.

XXIII die |66v| eiusdem mensis ante portam ex opposito nocte vallum conficiunt, quod duos introitus habuit, alterum ab oriente, alterum vero ab occidente atque ita ex ambobus partibus magnam lignorum struem congesserunt pro replenda fossa.

Integro sequenti die iaculari non est cessatum, quo ex Zigethiensium peditibus sex interierunt.

Vigesimo quinto die eiusdem mensis, dum fossam in lacum educendo exiccare conantur, periere iaculationibus bombardarum tres equites.

XXVII die eiusdem mensis ab occidente supra allodium opere nocturno vallum construunt.

Sequenti die arcem ab illa parte machinis pulsant.

XXVIII ictu bombardarum Ioannes Sebastianus Carpentarius et unus eques interfecti sunt.

Tertio die mensis Iulii congerie lignorum fossas ab Oriente et occidente undique ante portam arcis exteriorem replent.

Quatro die eius mensis inetrfecti sunt tres equites.

Quinti diei labor hic fuit. Zigethienses congeriem lignorum in fossam proiectam (haec continebat plaustrorum millia quinque et viginti) sub noctem silentio incendunt, hostes ad prohibendum et extinguendum accurrunt, cecidere ex ipsis supra septingentos, iaculatum est enim ex utraque parte in lucem usque. Ex Zigethiensibus tantum perierunt quinque equites et tres pedites.

Sexto Iulii tres agazones perierunt.

Septimo die aliam congeriem lignorum ab occidente in propugnaculum opposito angulari circa crepusculum noctis succensam concremant, continuit (ut dicitur) viginti millia plaustrorum. Sub incendio perierunt hostium quadringenti, ex Zigethiensibus tres equites. [67r] Turcae, licet tot conatus se frustra tentasse vident, nihil tamen segnus omnibus, quibus possunt, modis instant.

VIII die Iulii non iam lignis, sed terra lignis intremixta fossam implere conantur vallumque pro munitione conficiunt atque ex opposito duorum propugnaculorum angularium ab ortu atque occasu undique aggerem alte congerunt pluresque alios supra alios ad tertium usque ordinem terra oppletos collocarunt. Illis insuper saccos terra similiter repletos superimponunt, inter haec spatia et loca apta ad iaculandum ex bombardis relinquunt vallumque aliud a plaga occidentali ex opposito propugnaculi angularis in hanc formam constructum fuit. Plutei in iustam altitudinem tribus ordinibus collocati fuerunt, super pluteos ligna invicem contignata imposita, desuper sacci terra repleti per spacia et intervalla pro eiaculatione ianizeris relicta, superimpositi fuerunt, inter utrumque vallum fossam terra repleverant, eodem die unus eques interfectus est et capitaneus vulneratus fuit.

X die eiusdem mensis tres equites interfecti sunt.

XII Iulii ab oriente aggerem erigunt vallumque conficiunt.

Luce orta quatuor machinis arcem portamque interiorem et propugnacula tam exteriora, quam interiora tormentis oppugnant, tunc periire tres milites.

XIII die duo pedites sequenti tres perierunt.

XV tres equites perierunt.

XVII duo milites perierunt.

XVIII die vallum per Turcas ab occidente constructum a Zigethiensibus dirutum, est eoque die periire sex milites.

XVIII die eius mensis idem vallum petitus est soloque aequatum tum insuper ligna in fossam deiecta ab occidente circa horam diei decimam (fuerunt plaustra ad decem millia) incensa igne absumpta sunt et in hunc diem locus ille fumat, periire tunc tres milites. [67v]

XX die utrumque non paucae machinarum et bombardarum eiaculationes factae sunt, hostium plurimi occidere, Zigethiensium divina benignitate nullus.

Sequenti nocte Turcae machinas vallis educunt et Quinque Ecclesias devehi faciunt, passa vero cum toto exercitu luce exorta Baboloaem versus est profectus.

Ad XXVI Iulii reversus Passa a conflictu Baboloen et de integro obsidionem urget. Castra iam a Septemtrione collocat, Zigethienses vero crebris iaculationibus castra illorum diruunt stationemque infectam reddunt. Prelium eo die duplex, nec mediocre commissum est, tum unus, cui Martino Horwat nomen est, singulari

certamine congressus Turcam prosternit et obruncat caputque ad arcem attulit. Eodem die reintegratum prelium continuatumque est usque ad finem diei, hostium multi periere, Christianorum nullus.

XXVII Passa Aly cum universis copiis ad oppugnationem reversus est, prelium cum magno certamine committitur, Turcarum partim ferro, partim globis bombardarum non pauci cecidere, Christianorum vero nullus.

XXVIII Iulii a Septentrione vallum nocturno tempore a Turca conficitur petitaque arx est quatuor machinis reiteratum est prelium, IESUM Christiani conclamant, fugiunt ac terga vertunt Turcae.

XXVIII. Julii diluculo orto prelium magno certamine inchoatur, res enim cum omnibus copiis hostium agebatur. Zigethienses quoque strenue se gesserint, hinc maxime apparet, quod in oppido et ipsa hostium statione contra infestissimum hostium impetum constiterint vallumque, quod ipsi obtinebant occupabantque, expugnant. Duravit id prelium a meridie |68r| usque ad occasum magna Turcarum strage. Ex Zigethiensibus unus est desideratus et praeterea unus in hoc toto prelio vulneratus est.

Nocte sequenti bombardas ex vallis educunt, luce orta Passa cum exercitu Quinque Ecclesias profectus.

Ex oppidanis diversis vicibus cecidere viri XVII et foeminae VIII.

Item ex laboratoribus extraneis, qui tempore obsidionis inclusi fuerunt, occisi sunt octo.

Jacobus Thobolwith bombardarius vulneratus est in una manu, similiter Valentinus Eredewdi manu sinistra truncatus est, dum ex bombardis iacularetur contra hostes. Sunt praeterea multi tum ex equitibus et peditibus tum etiam oppidanis diversis temporibus vulnerati, quorum nomina tam repente inscribi nequiverunt.

Decima septima menis Augusti hora fere quarta post meridiem Matthaeus Pauchza Architectus regiae Maiestatis et eques morbo quodam correptus interiit.

Haec est suma narrationis, quomodo scilicet arcis Zigeth obsidio incepit, et finem habuerit.

A jelentés variánsainak különbségei a következők.

Narratio **W** Historia / expugnationis **W** oppugnationis / Zigethiensis **W** Zigeth add in Ungaria / Horvat **W** Horwath / sacrae — mandatum **W** ad regiae maiestatis mandatum / Vigesima prima **W** Vigesimo primo / Dervisbegus **H** Derbiswegus **W** Dernisbegus / Ahmatbegus **H** Achmatzeggus / Babodicensis **W** Baboshiensis / Nazufbegus **W** Nazbsbegus / Coppaniensis **W** Capaniensis / zanchagi **W**

sanzagi / eo **W** eorum copiis / Zigeth **W om** / XXII **W** qui fuit vigesimus secundus / eius **W** eiusdem / custodes dispositos **W** dispositos custodes / et — incolunt **W** etiam qui loca illa accolunt / victualium **W** commeatus / videbatur spectare **W** spectare visa est / non — desideratis **W** non paucos hostes trucidunt nullo suorum desiderato / subsequens **W** sequentis / Ally **W** Ali / circumiacentia **W** circa / cum **W om** / aciem **H** arcem / occasum **W add** usque / vero **W om** / Duodecima **W** Duodecimo / huius **W** eiusdem / hora — diei **W** hora ante Meridiem sexta / parte **W** plaga / oppugnationem **W** oppugnatio / consedit **W** tentatur / ex **W om** / hora — XI **W** per horas prope undecim / conquassari **W om** / extractus **W add** in quo / interiere **W om** / eiusdem **W add** mensis / post meridiem hora **W** hora pomeridiana / exeunt et **W om, add** eruptione facta / duravit — interiere **W** quod ad Vesperas usque nullius suorum interitu, Turcarum vero non paucorum nece continuant / capita obruncatorum **W** obruncatorum capita / allata fuere **W** fuere allata / pluteos **W** pluteosque / et **W om** / machinis **H del litterarum cca tres quorum prima et secunda** id **W** machinisque / orta **H** orto / propugnaculum statim **W** statim propugnaculum / Trefasbaschia **W** Essa Bastiana / Radoban vaivoda **H** Rodowamoda **W** Radoban Vaiovoda / eadem **W** eodem / factis **W** confectis / Hennegi **W** Itenyendictum / quoque exterius **W** quod fuit exterius / est tamen **W** tamen est / quinto **W add** die eiusdem mensis / decimmo sexto **W add** die / scilicet **W om** / a meridiae **W add** Turcae / expugnant **W** oppugnant / oppidi **W om** / Eodem **H** Eadem / incenso **H** combusto / Turcae **H** Turca / accurrunt **H** accurrit / congerie **H** congeriem / indicium **H** realtum / congesta **H** coniectam / transcendunt **H** succendunt / Illic **W om** / desiliunt **W om** / armati hostes **W om** / demum **W add** incursu / arcem **W** in arcem / intrant **W** cesserunt / erigit **H a corr** erigunt (?) / vero **W om** / erumpentes **W** erumpunt / oppidoque **W add** denuo / ianicerorum **W** ianizarorum / colonorum et fugitivorum **W** fugitivorum et colonorum / fugitivorum **H a corr illeg** / supra **W** amplius / Nazufbego **H** Nalwstlego **W** Vasnbeho / Lanhachio **W** Sanzaco / Ahmatbegus **H** Achmategus **W** Amathbegus / Babodiensis **W** Babotiensis / ex — decem **W** Ex Zigethiensibus equites decem sunt desiderati / waimodis **W** vayvodis / Torpordii **W** Thopordi / pixide **W** globo / Mochatzy **W** Mohazi / decem **W** duodecim / sunt **W om** / ab Oriente **W** ab Occidente / falconetas **W** falchonetas / Tum **W** tunc / Hengy **W** Itenyen / instruunt **W** inducunt / tum **W** deinde / ab oriente **W** ab occidente / ab occidente **W** ab oriente / magnam **W** maximam / congesserunt — fossa **W** pro replenda fossa congesserunt / integro **W om** / Zigethiensium **W** Zigethiensibus / interierunt **W** occubuerunt / Vigesimo quinto — equites **W add** / opere **W om** / nocturno **W add** tempore / machinis pulsant **W om, add** iaculati sunt / XXVIII **W add** die / bombardarum **W add** interfecti / Carpentarius **W** Cartentarus / eques **W**

om interfecti sunt / Tertio **H** alia manus *add* in margine Julius / noctem **W** noctis / supra septingentos **W** plus septingenti / in lucem **W** ad lucem / tantum **W** tamen / Sexto **W** *add* die / Iulii **W** *om* / Agazones **W** Agasones / in — angulari **W** in opposito propugnaculi angularis / succensam **H** successam / perierunt hostium **W** periere hostes / nihil **W** nihilo / angularium **W** *om* / congerunt **W** congerere fecerunt / pluresque **W** pluteos / alios supra **W** *om*, *add* deinde / collocarunt **W** collocant / collocarunt **W** *om* illis *add* supra illos / superimponunt **W** super ponunt / ex bombardis **W** pixidis / vallumque **W** vallum quoque / super **W** supra / repleti **W** impleti / eiaculatione **W** iaculatione / ianizeris **W** ianizaris / superimpositi fuerunt **W** superpositi fuere / est **W** *om* / capitaneus unus **W** unus capitaneus / eiusdem **W** *om* mensis / XII **W** *add* die / portamque **H** partemque / et **W** *om* / exteriora atque interiora **W** interiora quam exteriora / tormentis oppugnant **W** *om*, *add* iaculantur / XVII — perierunt **W** *om* / dirutum **W** destructum dirutumque / eoque **W** eo / periere **W** cecidere / mensis **W** *add* in principio diei / est **W** *om* / aequatum **W** *add* est / tum **W** iam / deiecta **W** proiecta / igne **W** igneque / hunc **W** hanc usque / eiaculationes **W** iaculationes / occidere **W** cecidere / passa **W** Bassa exorta **W** orta / Baboloam **W** Babozam / est profectus **W** profectus est / XXVI **W** *add* diem / Passa **W** Bassa / Baboloen **W** Babozensi / et **W** *om* / Septemtrione **W** Septentrione / eo **W** eodem / unus **H** legere non potui / Martino **H** Martion / Horwat **W** Horvvat / ad **W** in / reintegratum **W** redintegratum / usque ad finem **W** ad finem usque / XXVII — nullus **W** *om* / a Septemtrione **W** *om* / est **W** *om* / est **W** etiam / fugiunt — Turcae **W** fugientium et terga vertentium Turcarum non paucos trucidant / orto **H** sublineatum / inchoatur **H** *a corr* inco / copiis hostium **W** hostium copiis / quoque **W** quam / impetum — vallumque **W** impetum vallumque magna Turcorum strage constiterint / quod — strage **W** *om* / in **W** *om* / hoc toto **W** toto hoc / est **W** *om* / Passa **W** Bassa / Quinque Ecclesias **W** *add* est / Thobolwith **W** Thokolobiith / Eredewdi **W** Erdek / nequiverunt **W** *add* Finis / Decima **H** alia manus *add* in margine Aug. / Decima — habuerit **W** *om*

A július 26-i eseményeknél (67v) egy helyütt nem tudtam kiolvasni a kéziratot, a szöveghely szerintem nem a logikus (és a nyomtatványban is szereplő) *unus* kifejezést tartalmazza.³¹ Ettől eltekintve nagyjából 180 eltérést sikerült megállapítanom a kézirat és a nyomtatvány között.

Ezek az eltérések három nagy csoportba sorolhatók be: stílári, grammatikai és tartalmi változtatások. Ezek mindegyikébe nagyjából félszáz eset tartozik. Sti-

---

31 Ennek feloldására Nagy Gábor és Kasza Péter is a *civis* szót javasolta.

lárís eltérésnek vettem például, ha ugyanaz a szerkezet más szörendben szerepel a kéziratban és a nyomtatványban.³² De ide vettem a szinonim szavak alkalmazását is (ha ezek nem jártak a tartalom megváltoztatásával), mint például: **H** interierunt **W** occubuerunt. A grammatikai változtatások csoportjába főleg a más alakban szereplő szavak kerültek. Ezek néha csak nembeli eltérések,³³ néhol időbeliek (a tartalom megváltoztatása nélkül).³⁴ Ide került a nyomtatványnak a kéziratétól eltérő diftongus-használata is.³⁵ Mind közül a leglényegesebb a tartalmi eltérések csoportja, ebbe az egy-két szavas kihagyásoktól vagy betoldásoktól³⁶ a teljes mondatos változtatásokig minden eltérést belevettem. Előfordul tehát, hogy a nyomtatvány egész mondatokat toldott be,³⁷ vagy hagyott el,³⁸ de van olyan is, hogy teljesen mást állított ugyanarról az eseményről.³⁹ A nyomtatvány hét helyen nyúl bele jelentős mértékben az általam ismert kézirat szövegébe: a június 21-i és 25-i, a július 17-i, 27-i és 28-i, valamint az augusztus 17-i eseményknél. Az összehasonlításnak ezen a pontján jogosan feltehető a kérdés, hogy ebből a kéziratból készült-e a nyomtatvány, vagy létezett másik is? Például a nyomdász bizonyosan írott szövegből dolgozott, ám a **W** Babotiensis alakja helyén a **H**-ban Babodiensis olvasható — ennek a zöngétlen–zöngés váltásnak egy forrása lehet, ha több kézirat létezett, amelyek közül egy diktálás eredménye. Erre a kérdésre később még visszatérek.

Historia obsidionis insulae Antemi

Az utókornak a szöveg szerzőjére vonatkozó jelenlegi ismeretei Tőkei Ferenc tanulmánya⁴⁰ alapján így összegezhetők: hahóti Tőke Ferenc 1520 körül született és

---

32 Például: **H** per custodes dispositos **W** per dispositos custodes, **H** hoc toto **W** toto hoc

33 Például: **H** Duodecima **W** Duodecimo, **H** Vigesima prima **W** Vigesimo primo — csak ezenél az eseteknél figyelhető meg a nem megváltoztatása.

34 Például: **H** erumpentes **W** erumpunt, **H** videbatur spectare **W** spectare visa est

35 Például: **H** prelium **W** praelium, **H** coeptum **W** ceptum

36 Például: **H** duodecimo sexto **W** add die, **H** vero **W** om

37 Például: **H** Vigesimo quinto — equites **W** add

38 Például: **H** XVII — perierunt **W** om.

39 Például: **H** ab Oriente **W** ab Occidente, **H** succedunt **W** transcendunt

40 *Tőkei-Szepesi*, 1996.

a XVI. század közepén Alsólindván élt, mint protestáns prédikátor.⁴¹ Nem változott a helyzet azóta sem: a 2007-ben megjelent A magyar irodalom története című háromkötetes irodalomtörténeti sorozat megfelelő részében is csak egy pár szó esett hahóti Tökéről. Nevének ez az alakja egyebek között abból a colligatumból ismert,⁴² amelyet Debrecen híres orvosa, Veszprémi István (1723–1799) ajándékozott a Református Kollégiumnak.⁴³ Lehetséges, hogy valamiképp rokona Hahóti Brigittának, Horváth Márk első feleségének? Ez esetben akár családi kapcsolatok által is hozzájuthatott a kapitány jelentéséhez. Azt, hogy Tőke kevésbé ismert az utókor számára, mutatja az a tény is, hogy Bartoniek Emma monumentális művének „Népi történetírás. Históriai énekek” című fejezetében⁴⁴ nem tett említést róla. Tökének a szakirodalom két magyar nyelvű elbeszélő történetét, valamint egy latin nyelvű sírversét tartja számon. Ez utóbbit az első magyar nyelvű széphistória szerzőjének, a Consilium Hungaricum tagjának, kisasszonyfalvi Isthvánffi Pálnak a halálára írta 1553-ban.⁴⁵

A *Historia obsidionis insulae Antemi, quae nunc regia Sziget vocari solita est, concinnata per rytmos Hungaricos opera Francisci Tőke anno 1556* címet viselő mű idei megjelenéséig⁴⁶ az RMKT-ben és Tőke históriai énekeinek gyűjteményes kötetében volt olvasható. Maga a szöveg azokon a lapokon maradt fenn, amelyeket valaki Tinódi Cronicájának egy példányához fűzött, ezekről másoltatta le Toldy Ferenc.⁴⁷ A lapok már Szilády Áronnak sem álltak rendelkezésére, és a másolat sem volt jó állapotban⁴⁸ — ám a szöveg összes kiadása ezen alapul.

Tőke Ferenc 628 soros históriai énekének keletkezéséről csak annyi ismert, amennyit ő maga írt erről az utolsó versszakban: „*Ezt énekbe szerzék Alsó-Lindvába, / Tőke Ferencz, de nem mulatságában, / Szigetiekhez való szerelmében, / Ezer ötszáz ötvenhat esztendőben*”. A szöveg, amint alább erről lesz szó,

---

41 *Tőkei-Szepesi*, 1996. 7. p.

42 <http://digit.drk.hu/?m=lib&book=1&p=meta13&l=262> (az utolsó hozzáférés ideje 2018. október 05.)

43 Ugyanebben az alakban ismert még Kulcsár, 2003. 550. p. és *Gulyás*, 1992. 343. p. (2283. jelzet) alapján is.

44 *Bartoniek*, 1975. 118–124. p.

45 Egy kiadása: *Isthanffy*, 1935. 48–49. p. Megjegyzendő, hogy e kiadásban az a két vers is Tőke neve alatt olvasható, amely a Pál halála után kevésbé elhunyt egyik lány, Erzsébet halálára íródott.

46 Kasza, 2016a. 79–101. p.

47 Szilády, 1896. 338. p.

48 Szilády, 1896. 336. p.

szükségképp 1556. augusztus 23. után, azaz az év utolsó negyedében kelt. A vers magán viseli műfaja fő sajátosságait: négysoros, tizenegy szótagos, bokorrímes alkotás, amely 157 stófán át követi nyomon a nemrég lezajlott szigeti ostromot. Műve végén a szerző felsorolta a harcok során megsérülteket és elhunytakat. Arra, hogy jelen lett volna az ostromnál, semmi sem utal a szövegben. Nem szerepel továbbá a neve sem az 1546–1565 között ott szolgálók,⁴⁹ sem az ostrom alatt kitűntek listáján.⁵⁰

A következőekben a jelentés és a históriás ének közötti hasonlóságokat vizsgáltam, a latin és a magyar szöveg összehasonlításának eredményét a következő táblázat foglalja össze.

1. sz. táblázat

Narratio obsidionis vs. Historia obsidionis

Horváth	Tőke
Dervisbegus Quinque Ecclesiensis, Achmatzeggus Babodicensis Nazufbegus Coppaniensis et alii zanchagicum	Dervis bégnek népe, Amhát bégnek, / Nazin bégnek és végbeli bégeknek (18. versszak)
egressum et ingressum per custodes dispositos prohibent	Éjjel, nappal istrázsákat vettek, / Se ki, se be népek nem mehettek (19.)
non paucis hostium trucidarunt nullis suorum desideratis	Törökökben sokan sebesedének, / És egynéhányan benne megölettek, / Szigetiek halál nélkül lettek (20.)
Decimo die mensis subsequentis Iunii Ally bassa ad perlustranda circumiacentia loca arcemque ... advenit	Ám tizedik napján Szent Iván hónap, / Ali bassa jöve alá Szigetnek, / Hogy mivoltát látná meg a várnak (22.)
Cui Zigethiensis obviam venientes aciem ... instruunt	Szigetiek ott sereget szerzenek, / Ali bassa népire kimenének (23.)

49 Egy, a „Királyi Sziget” kötet alapján elkészített katonalista, amely az interneten található a szigethvar.hu/var oldalon (utolsó megtekintés: 2017. szeptember 29.).

50 *Timár*, 1989. 191–194. p.

Horváth	Tőke
id prelium a meridie ad occasum continuatum est multique ex hostibus caesi fuerunt	Déltől fogva estvéjig véjvának, / Pogá- nyokban sokan földre hullának. (23.)
Duodecima die huius mensis*1 ... machinis et bombardis murariis ... conquassari coeptum est	Harmadnapon pénteken környül szállák, / Taraczkokkal a lövéshez fo- gának (24.)
Nocte subsequenti** fossas ... conficiunt	Vasárnapon éjjel a sánczot vették (26.)
sub id tempus Rodowamoda quingenta equitibus egressus	Az Radovány Jakab ötven magával, / Azon napon kiméne puskásokkal (27.)
combustum est vallum et sepimentum oppidi ab oriente ... cum domibus	Az napkelet felül laptát hányának, / A várasnak falát azzal meggyújták, / Ot- tan környül házak is elégenek. (28.)
in longitudinem ulnarum 208	Kétszáz és nyölcz szögnél megégetek (28.)
vallum quoque exterius portamque arcis exteriorem iuxta templum machinis deiiciunt, defensum est tamen oppidum fortiter	Az vár külső kapujára lövének, / És templom mellett a párkánt lövék, / De a varast a vitézek megörzék (29.)
III oppidi propugnacula a meridie expugnant, quae a parte Orientali existebant, et solo omnino cum porta oppidi aequarunt.	Három bástyát délfelül elrontanak, / Napkeletről a kaput is elronták (30.)
ab occidente prope locum molendini ... vallum ingens ... communiunt	Napesetrül esmég sánczot rakának, / A malomnál azt erőssen csinálják (30.)
pro bombardis et machinis et licet ex arce iaculari cessatum non est prohiberi tamen ab opere non potuerunt.	És az várbúl kezdék reggel lötetni, / Álgyúkkal és taraczkokkal bontatni / De nem kezdik semmiképpen rontatni (31.)

* Szentpétery, 1940. 161. p.

** Június 13-át követő este.

Horváth	Tőke
Illic magnis clamoribus desiliunt	Nagy kegyetlen Allah-kiáltást tének (33.)
congeriem lignorum in fossam coniectam succendunt	Sok rakás fát azonban felgyújtanak (33.)
relatum ad XII millia plaustrorum	Tizenkétezer szekér fának mondják (34.)
quater armati hostes in oppidum ingressi quater repulsi sunt	Négyszer ízben városbul el-kihajták (35.)
Quinto demum oppidani arcem intrant, Turca oppidum occupat, vallum et fossas extruit signaque militaria ex opposito arcis erigit	Azután ők a várba folyamának, / Törököknek a várost pusztán hagyják, / Sok zászlókkal törökök belszállának, / A vár előtt sánczot gyorsan rakának (36.)
ex arce per semitam quandam erumpentes hostem invadunt vallo oppidoque potiuntur	Egy áljátón a várbul kiütének, / Törököket a sánczbul el-kiverék (38.)
capitaneus ianicerorum captus est	A fő jancsár-aga is fogoly vala (40.)
Turcarum capita 29 inducta	Huszonkilencz fejet a várba vének (39.)
ceciderunt supra 800 una cum Nalwstlego Lanchachio Coppaniensi. Achmategus Babodiensis vulneratus est	A koppányi bég akkoron meghala, / Kinek neve Nazuíf aga vala, / Puska miatt Amhátbég sebes vala (40. vsz.) [alább a 43. versszakban: Akkoron veszett nyolczszáz török, azt vallják]
quatuor machinis et tribus bombardis	Az malomtól a tornyot öt álgyúval, / Ugyanonnéd törék három taraczkokkal (47.)
propugnaculum Hengy ... quatuor machinas instruunt	Henyicz y bástyájátul négy álgyúval (47.)
ante portam ex opposito nocte vallum conficiunt, quod duos introitus habuit	Egy nagy sánczot a városban ásának, / Várkapuja ellenébe felrakának, / Nagy két szárnya kétfelé az ásásnak (48.)

Horváth	Tőke
lignorum struem congesserunt pro replenda fossa	Mindenfelül fát, földdel hordanak vala, / ... az vár árokját teltik vala (50.)
congerie lignorum fossas ab Oriente et occidente	Az napkelet felül egyik rakás volt, / Es nap eset felül másik rakás volt (56.)
haec continebat plaustorum millia quinque et viginti	Huszonöt ezer szekér fa egyik volt (56.)
continuit (ut dicitur) viginti millia plaustorum	Amint mondják a másik húszezer volt (56.)
Zigethienses congeriem lignorum in fossam proiectam ... sub noctem silentio incendunt	A rakás fák alá éjjel azt hordák ... Napkeletről való rakást felgyújtják (58.)
hostes ad prohibendum et extinguendum accurrunt, cecidere ex ipsis supra septingentos. Iaculatum est enim ex utraque parte in lucem usque	Mondják hogy kétszázan akkor vesztettek, / Minthogy mind gyúlásra siettenek, / És mind egész éjjel az várbul lőttek, / Virradtáig közit semmit nem tettek (60.)
aliam congeriem lignorum ab occidente ... circa crepusculum noctis succensam concremant	Másod éjjel esméig kievezének, / A második rakás fát is felgyújták (62.)
perierunt hostium quadringenti	négyszázán elveszének (62.)
sequenti nocte*** Turcae machinas vallis educunt et Quinque Ecclesias devehi faciunt	Az álgyükat a sánczokbul kivivék, / Éjjel Pécsre azokat elindíték (85.)
sequenti nocte ... machinas vallis educunt et Quinque Ecclesias devehi faciunt passa vero cum toto exercitu luce exorta Baboloaem versus est profectus	Szent Magdolna nap előtt kedden vala, / Korán reggel az bassa indult vala, / Sziget alól táborral elment vala, / Babolcsának segítségül jött vala. (86.)

*** A szöveg korábbi részéből adódóan a június 20-át követő este.

Horváth	Tőke
reversus Passa a conflictu Baboloensi	...törökök érkezének, / Babolcsai vejadalbul jövének (100.)
crebris iaculationibus castra illorum diruunt	A nagy álgút ott ők meg nem állhatták (100.)
tum unus, cui Martion Horwat nomen est, singulari certamine congressus Turcam prosternit et obtruncat caputque ad arcem attulit.	Horvát Mártony emberséget mívele, / Egy törökkel mikor szembe öklelé, / Az tar fejét derekátul elvévé, / Nagy örömet a várba is bevévé. (102.)
Prelium eo die duplex	Azon napon két harcot vélek tének (103.)
Zigethsienses ... contra infestissimum hostium impetum constiterint	Mint menydörgén, úgy rajtok rohanának, / Szigetiek ellenök megállának (115.)

Tőke Ferenc históriás énekének egyes részeit összeillesztve tehát csaknem Horváth Márk jelentésének egy kivonatos változatát kapjuk meg.

A két szöveg egyezéseit három csoportba tudtam sorolni: értelmi átvétel, szó szerinti átvétel és kisebb változtatással történő átvétel. Néhány példa arra, hogy Tőke értelmileg vette át a jelentés tartalmát: **H** Cui Zigethsienses obviam venientes aciem ... instruunt **T** Szigetiek ott sereget szereznek / Ali bassa népire kimennek; **H** crebris iaculationibus castra illorum diruunt **T** A nagy álgút ott ők meg nem állhatták; **H** reversus Passa a conflictu Baboloensi **T** ...törökök érkezének / Babolcsai vejadalbul jövének; **H** Illic magnis clamoribus desiliunt **T** Nagy kegyetlen Allah-kiáltást tének. Az értelmi átvétel egy különleges példája a külső vár kapuja előtt árkot feltöltő két farakás felgyújtásáról megemlékező 58., illetve 62. versszak. A várkapitány a jelentésében a második halomról jegyezte meg, hogy az a nyugati („aliam congeriem lignorum ab occidente”) — ez Tőké-nél nincs meg, ismeretének hiányában azonban nem tehetett volna hozzá az első halomnál: „A rakás fák alá éjjel azt hordák ... Napkeletrül való rakást felgyújtják”. Más alkalmakkor lényegében a jelentés szó szerint fordítását találhatjuk a históriás énekben, például: **H** Prelium eo die duplex **T** Azon napon két harcot ... tének; **H** congeriem lignorum in fossam coniectam succendunt **T** Sok rakás fát ... felgyújtanak; **H** relatum ad XII millia plaustrorum **T** Tizenkétezer szekér fának mondják. Van azonban olyan szöveghely is, amelyiknél Tőke kissé megváltoztatta a tartalmat, például a „nem kevés” helyett „néhány”-at írva (**H** non paucis

hostim trucidarunt nullis suorum desideratis **T** Törökökben sokan sebesedének, /
 És egynéhányan benne megöllettenek, / Szigetiek halál nélkül lettenek.) Félre-
 hallás (hétszáz–kétszáz) és félreolvasás (700–200) eredménye egyaránt lehet a **H**
 cecidere ex ipsis supra septingentos **T** Mondják hogy kétszázan akkor vesztenek.

Tőke természetesen más forrásokat is felhasznált. Erre példa egyebek között az, hogy a históriás éneke végén — a Horváth Márk-féle jelentéstől eltérően — leírta: a törökök tízezer ágyugolyót vittek magukkal. (Ez az adat egyébként majd Sambucus elbeszélésében is megjelenik.) Tökénél Erdélyi Bálint már a halottak közé sorolt, pedig Horváthnál még sebesültként szerepel.⁵¹ Az egyéb források használata természetesen abból is feltételezhető, hogy — amint a fentebbi táblázatból is megállapítható — a históriás ének 157 versszaka között csak 35 olyan található, amelyhez Horváth Márk szövegének valamely eleme hozzárendelhető.

Amint látható, Tőke tartotta ugyan magát a jelentés sorrendjéhez, többnyire azonos adatokat is közölt,⁵² de lehet példát találni eltérékre is. Tökénél az ostrom nem május 21-én, hanem 22-én kezdődik, az árkokat feltöltő faanyag felgyűjtésakor nem 700, hanem csak 200 török hal meg, stb. További számbeli eltérés figyelhető meg a halottaknál: a históriás ének 124-ről tud, Horváthnál 119 számolható össze. Erdélyi Bálint, amint láttuk, a jelentés keletkezése után halt bele a sebesülésébe. Szerintem itt azt is figyelembe kell venni, hogy a kapitány a városbelieket is beleszámolta,⁵³ akikre azonban Tőke semmilyen módon nem utalt — feltételezhető, hogy nem is vette figyelembe őket. A két szám közötti különbség forrása már csak azért sem állapítható meg, mert a históriás ének összesen 22 halott katonát nevezett meg, őket is a szöveg végén, haláluk időpontja nélkül.⁵⁴ A jelentés és a históriás ének szövege közötti eltérések egyikéről alább, Sambucus szövegénél lesz szó, zárásként itt a június 23-i események egyikét idézem fel.

51 „Erdélyi Bálint másik pattantyús vala, / Ki mikoron törökre lőő vala, / A bal kezét néki ellőtték vala, / Mely seb miatt testétül kimúlt vala.” — „...Valentinus Eredewdi manu sinistra truncatus est, dum ex bombardis iacularetur contra hostes.” (Kasza, 2016a. 100. p., ill. ÖStA HHStA UA AA Fasc. 76. Konv. B. fol. 68r)

52 Azonos például, hogy nála is 208 könyök szerepel, amikor a pasa felgyűjtatja a falat, illetve, hogy itt is 29 török fejet visznek vissza a várba, továbbá, hogy nála is 8 nő hal meg, stb.

53 „Ex oppidanis diversis vicibus cecidere viri XVII et foeminae VIII.”

54 Kivétel ez alól Petendy András, Pribék Lázár, Nagy Balázs és Erdélyi Bálint.

Keletről vagy nyugatról?

Horváth Márk jelentésének kézírata (1556. aug. 23.)	Tőke Ferenc históriás éneke (1556 aug.– dec.)	Horváth Márk jelentésének nyomtatványa (1557)
alterum <i>ab oriente</i> , alterum vero ab occidente	Egyik vége napeset felül vala, ... Másik vége <i>napkelet</i> felé vala (49. versszak)	alterum ab occidente , alterum vero <i>ab oriente</i>

Feltűnő, hogy Tőke és a wittenbergi nyomtatvány azonos sorrendben írták a sánc végeinek elhelyezkedését, ellentétben a kézirattal, amelyikből pedig a feltetelezés szerint mindkét szöveg ered. E tény ismét csak a jelentés más kézirati példányának létezése mellett szólhat.

Obsidio Zigethiensis

A szerzője, Johannes Sambucus az európai és a magyar művelődéstörténet jeles alakja. Általam vizsgált szövegét első alkalommal „Obsidio Zigethiensis anno MDLVI descripta per Joannem Sambucum Tirnaviensem Pannonium” címmel jelentette meg Bécsben, 1558-ban. E kiadásban Ransanus epitoméi, valamint magának Sambucusnak az 1552. évi egri ostromról írt szövege kaptak még helyet. A szigeti ostromról írt mű terjedelme kilenc oldal, a címodal után Horváth Márknak szóló ajánlást találunk, amelyből megtudhatjuk, hogy az ekkor már ismét szigeti kapitány — a kiadásra tehát valamikor 1558 áprilisa és decembere között került sor. A szöveg elején felidéződik Eger ostroma, majd Tojgun budai pasa 1555. évi hadjáratának ürügye is. Pontos dátumjelölést kevés helyen találni, de a történések így is nyomon követhetők, mert Sambucus mindig megadta, hogy két esemény között mennyi idő telt el (másnap, két nappal később stb.). Nála egy új elemmel bővült a babócsai ostrom leírása: azt is közölte, hogy az Nádasdy nádor vezetésével zajlott.

A szigeti ostromról készített elbeszélése utóbb bekerült a Bázelen 1568-ban, majd a Frankfurtban 1581-ben — azaz a még Sambucus életében — megjelent

Bonfini-kiadásokba is,⁵⁵ valamint Schardius négy kötetes művébe, ezért egybevettem a szöveg e négy kiadását. A bécsihez (**W**) képest a bázeli (**B**), a Schardius-féle (mivel ez is Bázelen jelent meg, itt a jele **S**) és a frankfurti (**F**) kiadások közös jellemzője, hogy *Quinque Ecclesiarum* helyett mindig *Quinqueecclesiarum* szerepel bennük, ezt nem tüntettem fel a kritikai jegyzetek között. Amint látható, az egyes kiadások tartalmilag lényegében nem térnek el egymástól. A bécsi szövegétől a másik három kiadásé két helyen különbözik számottevő módon, kihagyva egy-egy szövegrészt.⁵⁶ A bázeli, és nyomában a másik kettő néhány helyen javította a bécsit, mint például a „de — suarum **BSF** iniuriarum a suis illatarum” esetében. E szöveghelynél a bécsi kiadásban *Sambucus mintha* még a magyar nyelv alapján („az övéi jogtalanságairól”) szerkesztette volna a kifejezést, amelyet aztán az újabb kiadásokban a latin alapján várhatóra („az övéi által okozott jogtalanságokról”) változtatott. A Schardius-kiadás mindenben a bázelit követte, egyetlen eltérést találtam, az is nyomdahiba (**WBF congressi S cgressi**). A frankfurtiban tartalmi változtatás egy helyen fordul elő,⁵⁷ e kiadás néhol javította a bázelit és a Schardius-félét,⁵⁸ ám van, ahol értelmezhetetlenné vált.⁵⁹

A Horváth által készített jelentés és a *Sambucus* elbeszélése között is jelentős mennyiségű egyezés található, összesen huszonhat. Az összehasonlítást megkönnyítette, hogy mindkét szöveg latin nyelvű. Még ha kevesebb számban fordulnak is elő párhuzamos szöveghelyek, mint az előző esetben, kijelenthető (kevésbé meglepő módon), hogy *Sambucus* felhasználta Horváth szövegét. Itt is megfigyelhetjük ugyanazon szabályosságokat, mint az előző esetben, azaz a történetíró a jelentést hol szó szerint (például „*Quinto demum* oppidani arcem intrant” — „*Quinto demum* sua vexilla contra arcem passim erigunt”), hol tartalmilag (például „hostes ad prohibendum et extinguendum accurunt, cecidere ex ipsis supra septingentos” — „*Quam ille flammam prohibiturus septingentos...*”) vette át.

---

55 Lásd hozzá Kulcsár, 2003. 1730–1734. p.

56 **W** Obsidio — MDLVIII **BSF** om, **W** et — notabatur **BSF** om

57 Eodem — occubuere **F** om

58 perforant **F** pertundunt; pollicetur **F** memorant

59 loco **F** add vluoque

Narratio obsidionis vs. Obsidionis Zigeth

Horváth	Sambucus
Vigesima prima die mensis Maii capitanei Turcici videlicet Dervisbegus Quinque Ecclesiensis, Achmatzeggus Babodicensis Nazufbegus Coppaniensis et alii zanchagicum	vigesima Maii ... Dervisbek, Quinque Ecclesiarum, Amhatbek, Babocziensis, Nazufbek, Coppaniensis veteranorum
(quod uno miliare ab arce Zigeth distat)	ingenti numero contra Zigeth ad intervallum unius miliaris considunt
egressum et ingressum per custodes dispositos prohibent, colonos et qui ea loca incolunt a victualium suppeditatione arcent	Haud igitur ad oppugnandum temere festinans colonos primum omni invectione commeatus et accessu ad nostros ... arcent
per aliquot dies praeliis certaminibusque commissis non paucis hostium trucidarunt	Non illi tamen semper conatus successere, sed nostris omnibus salvis repressi et plerique interfecti sunt.
Decimo die mensis subsequentis Iunii Ally bassa ad perlustranda circumiacentia loca arcemque magno cum exercitu advenit	Alij Bassae confirmati, qui 10 Iunij ad lustrandum Zigeth non exiguis secum adductis copijs advolaverat
prelium a meridie ad occasum continuatum est	praelium a meridie in noctem extraxerunt
Nocte subsequenti fossas magno labore praeparant aggerem conficiunt ... Luce orta propugnaculum statim Trefasbaschia vocatum machinis iustae magnitudinis demoliri coeptum est, sub id tempus Rodowamoda quinquaginta equitibus egressus praeliando multos hostium prostravit.	Nocte obsidionis quarta multa cura et labore sua castra textis, cespitibus et terra inaequatis hostis permunit et terra inaequatis hostis permunit ac luce proxima propugnaculum minime contemnendum, quod Kesas Bastiam vocant, ... Rodovanus ... L. sclopetariis expeditis quamplurimis vitam eripuit

Horváth	Sambucus
Die eadem ... pilis arte ad incendium factis valloque subiectis incendunt ... Eodem tempore vallum quoque exterius portamque arcis exteriorem iuxta templum machinis deiiciunt	eodem die pilis flammam inferentibus multas aedes sepium luto inductarum ab ortu magnam partem exussit, arcis portam et murum exteriorem prope templum sine mora quatit
Vigesimo primo die eiusdem mensis, ... prima luce ab occidente prope locum molendini Turcae vallum ingens virgis aliisque rebus coactis communiunt.	Vigesima prima Iunij nocte beneficio lunae ab occasu iuxta molas frumentarias ex usu tormentorum opera extruit.
relatum ad XII millia plaustrorum, in fossam coniectam succendunt. ... quater armati hostes in oppidum ingressi quater repulsi sunt.	completis paulo ante ingenti strue lignorum fossis, quae vix decem milia plaustra sustinuissent, quater in oppidum penetrat totiesque reiectus
Quinto demum oppidani arcem intrant, ... signaque militaria ex opposito arcis erigit	Quinto demum sua vexilla contra arcem passim erigunt
ex arce per semitam quandam erumpentes hostem invadunt vallo oppidoque potiuntur	quadam et hostibus ignota via nostri erumpunt ac illos oppido iterum feliciter octingentis sublatis exigunt
in hoc praelio aga ... ianicerorum captus est. Turcarum capita 29 inducta ... supra 800 una cum Nalwstlego Lanchachio Coppaniensi. Achmategus Babodiensis vulneratus est.	Nasufbek Zancykus terribilis Coppaniensis cum alijs aliquot Bekis interijt, quin etiam Amhatbek sclopetti vulnere discessit. Vivus etiam captus Agha, viginti novem insuper capita praecisa inque arcem illata.
XXII die praedicti mensis turrim arcis ab Oriente et alia propugnacula quatuor machinis et tribus bombardis ... concutiunt.	Vigesima secunda Iunij turrim hostis interioris arcis, quae occasum spectabat, atque adeo cunctas munitiones inusitatae magnitudinis tormentis quatuor aliisque minoribus ... concutit

Horváth	Sambucus
propugnaculum Hengy vocatum extra fossam oppidi Turcae vallum construunt sub noctis spacio quatuor machinas instruunt, turrim tum et portam arcem lapideam propugnaculaque cum intermediis muris prosternere ceperunt.	prope defensaculum Henyeij, extra tamen oppidum, aggeres eijcit nocteque obscura machinis aeneis inductis eandem turrim cum porta lapidea et, qui intercedebant, parietes prosternere ac in planum deducere contendit
ante portam ex opposito nocte vallum conficiunt, quod duos introitus habuit, alterum ab oriente, alterum vero ab occidente atque ita ex ambobus partibus magnam lignorum struem congesserunt pro replenda fossa	ex adverso arcis, pro porta oppidi longe lateque vallare et mirabiliter se firmare incipit. Duo solum aperta loca ... reliquerat: alterum ab occasu molendinum versus sub aggere ... ad molem Henyeij alterum, intra quae loca fossas intus lignis expleturus et margini aequaturus materiem operose congerebat.
haec continebat plaustorum millia quinque et viginti	hoc est viginti milibus plaustris
hostes ad prohibendum et extinguendum accurrunt, cecidere ex ipsis supra septingentos	Quam ille flammam prohibiturus septingentos
aliam congeriem lignorum ab occidente in propugnaculum opposito angulari circa crepusculum noctis succensam concremant, continuit (ut dicitur) viginti millia plaustorum sub incendio perierunt hostium quadringenti	consilium idem nocte proxima repetit et ab occasu viginti milibus plaustris, ut aiunt, ligna comvecta in fossam contra angularem molem deturbat, ... subdita flamma consumpti ac de hostibus quadringentorum tormentorum subsidio extinctis

Horváth	Sambucus
VIII die Iulii non iam lignis, sed terra lignis intremixta fossam implere conantur vallumque pro munitione conficiunt atque ex opposito duorum propugnaculorum angularium ab ortu atque occasu undique aggerem alte congerunt pluresque alios supra alios ad tertium usque ordinem terra oppletos collocarunt.	Die sequenti ... iterum in fossas ligna cum terra, ut facilius in muros evadat, obnixè deijcit et ex adverso duorum angulorum terra plenos corbes aliaque texta ordine triplicato erigit, quae super saccos pariter completos imponit ibique spacijs ex commoditate sclopetorum relictis Ianiczeri ex alto in nostros crudeliter agebant
XII Iulii ab oriente aggerem erigunt vallumque conficiunt. Luce orta quatuor machinis arcem portamque interiorè et propugnacula tam exteriora, quam interiora tormentis oppugnant	Duodecima Iulij per noctem ex opposito arcis lignis ac terra colles proponit, unde omnis generis vi tormentorum ad expugnandum incumbat. Mane ergo interiorè arcem cum eiusdem operibus et exteriorè una cum propugnaculis evastat
XX die utrimque non paucae machinarum et bombardarum eiaculationes factae sunt	Die vigesima continuus tormentorum usus pilarumque coniectus utrinque duravit.
sequenti nocte Turcae machinas vallis educunt et Quinque Ecclesias devehi faciunt, passa vero cum toto exercitu luce exorta Baboloaem versus est profectus.	vigesima prima die nocte tormenta et machinae hostium Quinque ecclesias versus moventur et Bassa quoque occasione Babocziensis obsidionis
Ad XXVI Iulii reversus Passa ... Castra iam a Septemtrione collocat	Caeterum vigesima sexta eiusdem mensis ... hostis reijcit et a Septentrione prope sylvam Hazerdw dictam considit
tum unus, cui Martion Horwat nomen est, singulari certamine congressus Turcam prosterint et obruncat caputque ad arcem attulit.	Martinus Horvath quendam Thurcum gloriose superavit eiusque capite avulso incolumnis ad suos redijt.

Horváth	Sambucus
Nocte sequenti bombardas ex vallis educunt, luce orta Passa cum exercitu Quinque Ecclesias profectus.	nocte proxima sequenti ... universus exercitus fugae modo Quinque Ecclesias properat

Adódik természetesen a kérdés, mi állítható, ha összevetjük Tőke és Sambucus szövegeit. Mivel mindketten részben Horváth Márk jelentése alapján dolgoztak, nem feltétlenül dönthető el, hogy a történetíró elbeszélésének egyes elemei a várkapitány jelentéséből vagy pedig a históriás énekből származnak-e, ezért először összegyűjtöttem azokat a helyeket, amelyeknél a három szöveg megegyezik.

4. sz. táblázat

Közös pontok

Horváth	Tőke	Sambucus
Vigesima prima die mensis [...] Dervisbegus Quinque Ecclesiensis, Achmatzeggus Babodicensis Nazufbegus Coppaniensis et alii zanchagicum	Huszonkettedik napján pünkösdhónak, / Dervis begnek népe, Amhát bégnek, / Nazin bégnek és végbeli bégeknek, / Mind környüle csavargának Szigetnek. (18. versszak)	Vigesima Maii ... Dervisbek, Quinque Ecclesiarum, Amhatbek, Babocziensis, Nazufbek, Coppanieinsis veteranorum ... contra Zigeth ... considunt
egressum et ingressum per custodes dispositos prohibent	Se ki, se be népek nem mehettének (19.)	colonos primum omni invectione commeatus et accessu ad nostros ... arcet
Decimo die mensis subsequentis Iunii Ally bassa ad perlustranda circumiacentia loca arcemque ... advenit	Ám tizedik napján Szent Iván hónap, / Ali bassa jöve alá Szigetnek (22.)	Alii Bassae ... 10 Iunii ad lustrandum Zigeth ... advolaverat

Horváth	Tőke	Sambucus
sub id tempus Rodowamoda quinquaginta <u>equitibus</u> egressus	Az Radovány Jakab ötven magával / Azon napon kiméne <u>puskásokkal</u> (27.)	Nocte obsidionis quarta Rodovanus ... L. <u>sclopetariis</u> expeditis quamplurimis vitam eripuit
combustum est vallum et sepimentum oppidi ab oriente ... cum domibus	Az napkelet felül laptát hányának / Az városnak falát azzal meggyújták / ... / Ottan környűl házak is elégének (28.)	pilis flammam inferentibus multas aedes sepium luto inductarum ab ortu magnam partem exussit
vallum quoque exterius portamque arcis exteriorem iuxta templum machinis deiiciunt	Az vár külső kapujára lövének, / És a templom mellett a párkánt lövék (29.)	arcis portam et murum exteriorem prope templum sine mora quatit
relatum ad <u>XII millia</u> plaustorum	<u>Tizenkétezer</u> szekér fának mondják (34.)	quae <u>decem</u> milia plaustra
quater armati hostes in oppidum ingressi quater repulsi sunt.	Négyszer ízben elkihajták (35.)	quater in oppidum penetrat totiesque reiectus
Quinto demum oppidani arcem intrant, Turca oppidum occupat, vallum et fossas extruit signaque militaria ex opposito arcis erigit	Azután ők az várba folyamának ... Sok zászlókkal törökök beleszállának, / A vár előttsánczot gyorsan rakának (36.)	Quinto demum ... nostri in arcem secedunt ... ibidem sua vexilla contra arcem passim erigunt, vallari opere ac fossis cuncta circumducunt
ex arce per semitam quandam erumpentes hostem invadunt vallo oppidoque potiuntur	Egy áljáton a várból kiütének, / Törököket a sánczbul elkiverék (38.)	quadam et hostibus ignota via nostri erumpunt ac illos oppido ... exigunt
Turcarum capita 29 inducta	Huszonkilencz fejet a várba vének (39.)	viginti novem insuper capita praecisa inque arcem illata

Horváth	Tőke	Sambucus
capitaneus ianicerorum captus est ... ceciderunt ... Nalwstlego Lanchachio Coppaniensi. Achmategus Babodiensis vulneratus est.	A koppányi bég akoron meghal, / Kinek neve Nazuif aga vala, / Puska miatt Amhát bég is sebes vala, / Fő jancsár-aga is fogoly vala. (40.)	Nasufbek ... interiit ... Amhatbek sclopetti vulnere discessit. Vivus etiam captus agha,
vallum conficiunt, quod duos introitus habuit	Nagy két szárnya kétfelé az ásásnak (48.)	Duo solum aperta loca ... reliquerat
alterum ab oriente, alterum vero ab occidente	Egyik vége napeset felül vala, / <u>A malomtúl</u> a vár ellen ő vala, / Másik vége napkelet felé vala, Az Henyicz bástyájátul jön vala (49.)	alterum ab occasu <u>molendinum versus sub aggere</u> ... ad molem Henyeii alterum
lignorum struem congegesserunt pro replenda fossa	Mindenefelü fát, földdel hordanak vala, / Kívül az vár árokját teltik vala (50.)	intra quae loca fossa situs lignis expleturus et margini aequaturus materiem operose congerebat
congerie lignorum fossas ab Oriente et occidente ... haec continebat plaustorum millia quinque et viginti ... continuit (ut dicitur) viginti millia plaustorum	Az napkelet felül egyik rakás volt, / Es napeset felül másik rakás volt, / Huszönt ezer szekér fa egyik volt, / Amint mondják a másik húsz-ezer volt. (56.)	quod ille ab ortu comportarat, hoc est viginti milibus plaustri ... et ab occasu viginti milibus plaustri, ut aiunt
cecidere ex ipsis supra septingento	Mondják hogy kétszázan akkor vesztenek (60.)	quam ille flammam prohibiturus septingentos ... amittit
perierunt hostium quadringenti	De ott úgymint négyszáz-an elveszének (60.)	de hostibus CCCC ... extinctis

Horváth	Tőke	Sambucus
terra lignis intermixta fossam implere conantur .... ex opposito duorum propugnaculorum angularium	Ám két halmot két felül felrakának, / Sok földkekből, kő, és fákból alkoták, / Nagy szélessen, magassan felrakák (72.)	ex adverso duorum angulorum terra plenos corbes aliaque texta ordine triplicato erigit
sequenti nocte ... machinas vallis educunt et Quinque Ecclesias devehi faciunt ... luce exorta Baboloaem versus est profectus	Szent Magdolna nap előtt kedden vala, / Korán reggel az bassa indult vala, / Sziget alól táborral elment vala, / Babolcsának segítségül jött vala. (86.)	vigesima prima nocte tormenta et machina Quinque Ecclesiam versus movetur et Bassa quoque occasione Babocziensis obsidionis eo ... recurrit
Ad XXVI Iulii reversus passa a conflictu Baboloensi	Hatod napra törökök ékezőnek, / Babolcsai véjvadalból jövének, / Hás erdőnek végén tá- bort járanak (100.)	vigesima sexta ... eiusdem mensis ... animum hostis reijcit et ... prope sylvam Hazerdw dictam considit
tum unus, cui Martion Horwat nomen est, singulari certamine congressus Turcam prosternit et obruncat caputque ad arcem attulit.	Horvát Mártony em- berséget mívele, / Egy törökkel mikor szembe öklele, / Az tar fejét derkátul elvevé, / Nagy örömet a várba is bevévé. (102.)	Martinus Horvath quendam Thurcum gloriose superavit eiusdem capite avulso incolumnis ad suos rediit
nocte sequenti bombardas ex vallis educunt, luce orta passa cum exercitu Quinque Ecclesias profectus	Az álgyúkat az sánczokból kivonyák, / Azon éjjel Pécs felé elindíták, / Táborostul reggel mind elmenének (131.)	tormenta et omnis ge- neris machinas, bello idioneas, de locis aufert, ac universis exercitus fugae modo Quinque Ecclesias properat

A táblázatban aláhúzással jelöltem azokat a helyeket, amelyeknél biztosan megállapítható, hogy a kettő közül Sambucus melyik szöveget használta az elbeszélés írása közben. Amikor Tőke megemlékezett Radován június 14-ei kitöréséről, akkor ő úgy tudta, hogy azt a vajda puskásokkal hajtotta végre, ám Horváth jelentésében lovasokról olvashatni. Sambucusnak tehát nem egyszerűen megvolt Tőke éneke,⁶⁰ hanem e helyütt azt is vehette alapul, ugyanis nála is sclopetarii szerepel az equites vagy milites helyett. A keleti farakás felgyűjtásának felidézésekor azonban Horváth jelentését követve a történetíró hétszáz elesett törökről tudósított, Tőkénél viszont kétszáz olvasható. (Más lehetőség, tekintettel a históriás ének fennmaradásáról írtakra, hogy félrehallás vagy félreolvasás eredményeképp került az egyik másolatba a kétszáz.) Van azonban olyan szöveghely is Sambucusnál, amely sem Horváth, sem Tőke írásában nincs meg: „decem milia plaustra” — mind a jelentésben, mind a históriában 12 ezer szekérfu szerepel.

A legfeltűnőbb eltérés a három szöveg között az, hogy melyik mikortól számítja az ostromot. Tőke a 18. versszakban május 22-ére („Huszonkettedik napján pünkösdhónak”) tette a kezdetét, egy nappal eltérve így a jelentésben foglaltól. Azt, hogy esetleg mégsem Horváth szövegéből dolgozott, kizárja az éneke folytatása is. A 21. és 22. versszakokat így kezdte: „Huszonegyed nap ebben telyesedék”, illetve „Ám tizedik napján Szent Iván hónap”. Feloldva a dátumokat június 12-ét és június 10-ét kapunk. Mivel ez a két sor ugyanarra az eseményre, a pasa érkezésére utal, egyértelmű, hogy az egyik helytelen. A megoldásban a 24. strófa segít: „Harmad napon pénteken környül szállák”. 1556. június 12. péntekre esett,⁶¹ vagyis onnan hármat visszaszámolva 10-ét kapunk. Innen visszaszámolva az idézett 21 napot május 21-ét kapunk, azaz éppen a Horváth Márk-féle jelentésben olvasható dátumot! Az történhetett tehát, hogy Tőke elírta az első dátumjelölést, majd úgy folytatta tovább, mintha a jó időpont szerepelne ott — azaz természetesen dolgozhatott Horváth Márk jelentéséből, és csakugyan, a históriája végén már ő is 21-ét ír. Nem úgy Sambucus, aki május 20-ára tette az oszmán haderő megérkezését, amit sem a jelentésből, sem a históriás énekből nem vehetett.

A következő táblázatban azok a Tőke–Sambucus egyezések találhatók, amelyeket a történetíró az énekszerzőtől vehetett, de Horváth jelentéséből semmiképpen sem.

---

60 E tényhez lásd: *Gulyás*, 2002. 343. p., *Kulcsár*, 2003. 550. p.

61 *Szentpétery*, 1940. 160–161. p.

5. sz. táblázat

Historia obsidionis vs. Obsidionis zigeth

Horváth	Sambucus
Sziget vára vagyon nagy ingováman (9. versszak)	posita in loco plano est eoque paludoso
Három nagy árokja az várnak vagyon, / Abban fördővíz nagy bőven vagyon, / Negyede az városnak környüle vagyon (10.)	unde triplici fossae ac vallo arcis itemque oppido aqua opportune circumfunditur
Antemus ezt a várat rakta vala (11.)	Zigeth ab Antemo quodam ... posita
Horvát Markó ez a tisztartó vala, / Ki magában ezt elvégezte vala, / Ott áldozni halálával kész vala (14.)	custodiae arcis et oppidi Marco Horvath ... et decreverat Marcus ... fide istic aut mori aut impetum velle sustinere
Az Ujlaky Sebestyán lovag hadnagy, / Jó Topordy Benedek gyalog hadnagy, / És ő véle Radovány Jakab vajda (15.)	Equites 180, horum dux Sebestianus Uylaky, reliqui pedites et sclopettarii expediti, quibus praeibant Benedictus Topordii et Jacobus Radovanvayda.
Régi ó szalonnákat keresének, / Vásutt ó hajt, puskaport is szerzének (57.)	larido, pice ac pulvere compactis varie
Az megégett városban úgy véjvának, / Hogy féltekben várbán sem folyamának (115.)	nec unquam ex combusto et iam devastato oppido intra arcem compelli potuerunt
Tízezer álgýú golyóbist vittének, / És hetvenötöt Sziget alá vittének, / Abban onnand egyet hátra sem vittének (118.)	nostri vero plus quam decem milia in se globorum excussa diligenterque collecta seponunt

Amint tehát látható, Tökéhez hasonlóan Sambucus is megemlékezett a várat alapító Antemusról, Sziget egykorú állapotáról, Horváth Márk fogadalmáról és a várbán lévő kisebb parancsnokokról (kapitányokról) is. E szöveghelyeknél a históriás ének alapján dolgozhatott, az „Antemus ezt a várat rakta vala” pedig lényegében szó szerint átkerült a latin szövegbe: „Zigeth ab Antemo quodam ... posita”.

Végül, a három szöveg összevetése után, érdemes röviden kitérni arra, miként jelennek meg az ostrom másfél hónapjának időpontjai a három szerző művében. Tőke azért nem szerepel folyamatosan, mert ritkán találhatók utalások a dátumra a históriájában, így nem tudtam hová elhelyezni az eseményeit. A históriás ének alapján a törökök május 22-én kezdték meg a Sziget körüli portyázásokat, ezek huszonegy napig tartottak. Ali pasa június 10-én érkezett a vár alá, és 12-én már lövette is azt. Ennél a napnál Tőke is megemlékezett Radován Jakab kitöréséről. Ezután még pontos dátumra utaló helyet lehet találni a 31., valamint a 32. strófában (június 15. és 20.), majd hosszú időre egyet sem. A legközelebbi a 86. versszakban következik, amely a Babocsa alá való vonulást örököltette meg, és július 21-re datálta. Itt az ének leírta, hogy a felszabadult szigetiek milyen gyorsasággal láttak hozzá a falak megerősítéséhez. A pasa július 27-én tért vissza, ám 30-án már ismét távozott is. Az elbeszélés végén, amint említettem, az énekszerző megemlékezett néhány hősi halotról és sebesültről.

6. sz. táblázat

A forrásokban szereplő időpontok

időpont	Horváth		Tőke	Sambucus
	H	W		
május 20.	–	–	–	+
május 21.	+	+	–	–
május 22.	+	+	+	–
június 10.	+	+	+	+
június 12.	+	+	+	+
június 13.	+	+	–	–
június 14.	+	+	+	+
június 15.	+	+	+	+
június 16.	–	–	–	+
június 18.	+	+	–	–
június 20.	+	+	+	–

időpont	Horváth		Tőke	Sambucus
	H	W		
június 21.	+	+	-	+
június 22.	+	+	-	+
június 23.	+	+	-	-
június 24.	+	+	-	+
június 25.	+	+	-	+
június 27.	+	+	-	+
június 28.	-	+	-	+
július 2.	-	-	-	+
július 3.	+	+	-	+
július 4.	+	+	-	+
július 5.	+	+	-	-
július 6.	+	+	-	-
július 7.	+	+	-	-
július 8.	+	+	-	-
július 10.	+	+	-	+
július 11.	-	-	-	+
július 12.	+	+	-	+
július 13.	+	+	-	+
július 15.	+	+	-	-
július 17.	+	-	-	-
július 18.	+	+	-	-
július 19.	+	+	-	-
július 20.	+	+	-	+

időpont	Horváth		Tőke	Sambucus
	H	W		
július 21.	+	+	+	+
július 26.	+	+	+	+
július 27.	+	–	–	+
július 28.	+	+	–	+
július 29.	+	+	–	+
július 30.	+	+	+	–
augusztus 17.	+	–	–	–

A vizsgálódásom sokféleképp folytatható. Honnan vette például Tőke azokat a közléseit, amelyek nem Horváth jelentésén alapulnak? Ilyen szöveg hely például a 67. versszak, amelyik szerint a pasa ígéretet tett Horváth Márknak, hogy csak a gyalogos nép fog elveszni, ha ő feladja a várat. Természetesen Sambucus elbeszélésének további forrásai is azonosításra várnak, és tovább kutatható Horváth Márk élete is, Nádasdy levéltári hagyatékának vizsgálatával.

Az 1556. évi ostromot más történetírók is, így a Kasza Péter által említett Wolfgang Lazius, továbbá Forgách Ferenc és Istvánffi Miklós is feldolgozták. A propalatinus esetében az 1556. évi hadjárat megörökítésének a vizsgálata a műve forrásainak a kutatásán túl is fontos lehet. Életútja bizonytalan elemeinek egyike ugyanis, hogy Itáliából hazatérően hol tartózkodott 1556-ban. Esetleg az Ali pasát Sziget ostromától elvonó keresztény haderő valamelyik alakulatában, például Zrínyinél?⁶² Tény, hogy a történeti művében hosszan és részletesen taglalta az az évi szigetvári ostromot⁶³ és az egész hadjáratot. Akár személyesen is ott lehetett, azonban életpályájából adódóan is könnyedén hozzáfért bármilyen, a témával foglalkozó íráshoz. Külön izgalmassá tesz egy ilyen irányú vizsgálatot az a tény, hogy, amint erről volt szó, a históriás ének szerzője Istvánffi apjának, Pálnak a haláláról is megemlékezett, sőt, a jelentést író Horváth Márk második feleségét, bajnai Both Erzsébetet 1568-ban éppen maga Istvánffi Miklós vette feleségül. Annak megállapítása tehát, hogy ő és mások az 1556. évi ostrom elbeszélésekor

62 Nagy, 2008. 1213. p.

63 Istvánffi, 1622. 359–366. p.

mennyire használták fel Horváth Márk jelentését, vagy éppen Tőke énekét, további kutatás feladata — hiszen, Tőke szavaival, „méltók erre a szigeti vitézek”.⁶⁴

Kiadatlan források

ÖStA HHStA UA AA   Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Ungarische Akten, Allgemeine Akten, Fasc. 76. Konv B. 65r–68r (Historia obsidionis et oppugnationis arcis Zigeth in Ungaria a Marco Horwat loci illius capitaneo ad regiae maiestatis mandatum descripta et transmissa XXIII die Augusti anno MDLVI.)

Kiadott források

A budai pasák, 1915.   A budai basák magyar nyelvű levelezése I., 1553–1589 Szerk.: Takáts Sándor–Eckhárt Ferencz–Szekfü Gyula. Bp., 1915.

Istvánffy, 1622.   Nicolai Istvanffii Pannonii Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV, Coloniae Agrippinae, Sumptibus Antonii Hierati, MDCXXII

Istvánffy, 1935.   *Istvanffy, Nicolaus*: Carmina. Edd. Iosephus Holub et Ladislaus Juhász. Lipsiae, Teubner, MCMXXXV.

Kasza, 2016a.   Historia obsidionis insulae Antemi, quae nunc regia Sziget vocari solita est, concinnata per rytmos hungaricos opera Francisci Tőke anno 1556. In: Egy elfeledett ostrom emlékezete: Szigetvár, 1556. Szerk.: Kasza Péter, Bp., 2016. 79–101. p.

---

64 Kasza, 2016a. 101. p.

- Kovachich, 1798. Vita Domini palatini, Thomae de Nadasd. Auctore Gabriele Zentgiurgy secretario eiusdem. Cum notis Nicolii Isthvanffy. In.: Scriptores rerum Hungaricarum minores hactenus inediti... Tomus I, edidit Martinus Georgius Kovachich, Budae, Typis Regiae Universitatis MDCCXCVIII.
- Kulcsár, 2003. Inventarium de operibus litterariis ad res Hungaricas pertinentibus ab initiis usque ad annum 1700. Composuit Kulcsár Péter. Budapest, 2003.
- Molnár, 1982. Szigetvári levelek a török hódoltság korából. Felelős kiadó: Molnár Imre. Szigetvár, 1982. 85–105. p.
- Obsidio, 1556. Obsidio Zigethiensis anno MDLVI descripta per Joannem Sambucum Tirnaviensem Pannonium. In: Epitome rerum Ungaricarum velut per indices descripta, autore Petro Ranzano. Viennae Austriae excudebat Raphael Hofhalter
- Obsidionis, 1568. Obsidionis Zigeth brevissima veraque expositio. In: Antonii Bonfini Rerum Hungaricarum Decades Quatvor Cum Dimidia. Basileae, ex officina Oporiniana 1568. 809–812. p.
- Obsidionis, 1574. Obsidionis Zigeth brevissima veraque expositio In: Simon Schardius: Historicum opus, in quatuor tomos divisum... Tomus II. Basiliae, 1574. 1730–1734. p.
- Obsidionis, 1583. Obsidionis Zigeht brevissima, veraque expositio anno 1583 In.: Antonii Bonfini Rerum Hungaricarum Decades Quatvor Cum Dimidia. Francofurti Apud Andream Wechelum M.D.LXXXI. Cum privilegio decem annorum. 803–806. p.
- Seitz, 1557. Historia obsidionis et oppugnationis arcis Zigeth in Ungaria a Marco Horwat loci illius capitaneo ad regiae maiestatis mandatum descripta et transmissa XXIII die Augusti anno MDLVI. Wittenbergae excudebant haeredes Petri Seitzii, MDLVII.
- Szalay*, 2011. *Szalay Ágoston: Négyszáz magyar levél a XVI. századból: 1504–1560., Bp., 2011.*

- Szádeczky, 1881. Szádeczky Lajos: Szigetvár első ostromához. In: Történelmi Tár 3. sorozat 4. kötet (1881) 268–281. p.
- Szilády, 1896. XVI. századbeli magyar költők művei, 5, 1545–1559. In: Régi magyar költők tára VI. Szerk.: Szilády Áron. Bp., 1896. 333–345. p.
- Timár, 1989. *Timár György*: Királyi Sziget. Szigetvár várgazdaságának iratai 1546–1565. Pécs, 1989.
- Tőkei-Szepes, 1996. Tőke Ferenc históriás énekei. Sajtó alá rend. és a bev. tanulmányt írta Tőkei Ferenc, a függelék latin verseit ford. Szepes Erika. Bp., 1996, 7–13. p.
- Varga, 2007. *Varga Szabolcs*: Horváth Márk szigeti kapitány hagyatéki leltára 1561-ből (Forrásközlés). In: Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyv 38. Kaposvár, 2007. 7–17. p.

Felhasznált szakirodalom

- Almási-Kiss*, 2013. *Almási Gábor-Kiss Farkas Gábor*: Szöveggondozás és kapcsolattápolás Zsámboky János életműve a reneszánsz filológia tükrében, In: Irodalomtörténeti Közlemények 117. (2013) 627–691. p.
- B. Szabó*, 2016. *B. Szabó János*: Kinek példa — kinek tanulság. Szigetvár első oszmán-török ostroma és az 1555–1556. évi dél-dunántúli hadjáratok. In: Kasza Péter: Egy elfeledett ostrom emlékezete. Szigetvár, 1556. Bp., 2016. 27–47. p.
- Bartoniék*, 1975. *Bartoniék Emma*: Fejezetek a XVI–XVII. századi magyarországi történetírás történetéből. Budapest, 1975.
- Borsa*, 1980. *Borsa Iván*: Egy középnemesi család a középkori Somogyban, Az Antimus család, elődei és rokonai. In: Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv 11. Kaposvár, 1980. 3–46. p.
- Gulyás*, 1992. A Zsámboky-könyvtár katalógusa (1587) / Gulyás Pál olvasatában. Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez (12/2). Scriptum, Szeged, 1992.

- Iványi*, 1927. *Iványi Béla*: A grádeczi Horváth Stansith-család levéltára. In: Levéltári Közlemények 5. (1927) 245–253. p.
- Kasza*, 2016b. *Kasza Péter*: Egy elfeledett ostrom emlékezete. Szigetvár, 1556. In: Kasza Péter: Egy elfeledett ostrom emlékezete. Szigetvár, 1556. Bp., 2016. 11–26. p.
- Kulcsár*, 2008. *Kulcsár Péter*: A szövegkiadás. Miskolc, 2008.
- Nagy*, 2008. *Nagy Gábor*: „Tu patriae, illa tuis vivet in historicis”: Előkézsületek egy új Istvánffi Miklós életrajzhoz, In: Századok 142. (2008) 1209–1248. p.
- Pálffy*, 2010. *Pálffy Géza*: A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században. Budapest, História–MTA TTI, 2010.
- Petneházi*, 2012. *Petneházi Gábor*: Humanista irodalom és politikai publicisztika határán. Kovacsóczy Farkas (1540–1594) politikai beszédei és Erdély kormányzásáról írott Dialógusa, Szeged, 2012.
- Szakály*, 1987. *Szakály Ferenc*: Egy végvári kapitány hétköznapijai. Horváth Márk szigeti kapitány levelezése Nádasdy Tamás nádorral és szervitoraival, 1556–1561. In: Somogy megye múltjából — Levéltári évkönyv 18. Kaposvár, 1987. 45–125. p.
- Szentpétery*, 1940. *Szentpétery Imre*: Oklevéltani naptár, Bp., 1940.

CSAPÓ FANNI – PESTI GÁBOR

ISMERETLEN FORRÁS BUDA 1541. ÉVI OSTROMÁRÓL¹

A XVI. század közepe táján I. Ferdinánd magyar király (1526–1564) hadai egy hároméves ostromsorozatban (1540, 1541, 1542) igyekeztek megszerezni a Magyar Királyság „szívét”, Budát, de végül mindhárom ostromkísérlet a Habsburg-sereg kudarcával végződött.

Szapolyai János király (1526–1540) halála után a váradi béke (1538) értelmében Ferdinánd kezére kellett volna kerülnie az egész országnak. Szapolyai halálhírére Ferdinánd előbb diplomácia úton igyekezett érvenyt szerezni jogainak, ezért követeket küldött a magyar rendekhez, Izabella királynéhoz és a török szultánhoz. Ez utóbbihoz a Szapolyai-párt is elküldte követeit, hogy tájékoztassák a szultánt János haláláról, valamint meg akarták nyerni beleegyezését és támogatását, hogy a magyar trónon fia kövesse az elhunyt uralkodót. Ferdinánd részéről 1540-ben Niklas Graf zu Salm ment követségbe Izabellához, de az ország birtokbavételéért folytatott tárgyalások nem jártak sikerrel, így Ferdinánd katonai eszközökkel igyekezett elérni célját.²

Ennek érdekében Leonhard Velset küldte Magyarországra, hogy Budát és az ország feletti uralmat megszerezze számára. Vels október 17-én bevette Visegrádot, október 18-án pedig Vácot. A kezdeti sikerek ellenére a hadjárat gyorsan kudarcba fulladt: október 21-én érkezett meg Buda előterébe, ugyan Pestet november 14-én sikerült elfoglalnia, de november 21-én táborot bontott, és elhagyta Budát. A visszavonuló sereg elfoglalta a visegrádi felleget, majd Székesfehérvárt is. Távozása előtt Vels katonákkal megerősítette Pestet, és Varkoch Györgyre bízta.³

Az 1541. évben a Buda körüli hadi események már márciusban megkezdődtek, amikor is Mehmet bég vezetésével a török csapatok Pest ostromához kezdtek, de végül, több eredménytelen próbálkozás után, beszüntették az ostromot, így mire Ferdinánd csapatai megérkeztek Buda alá, a törökök már elvonultak Pest alól.

---

1 A szövegközlést az NKFIH K-119237 azonosító számú, *Buda oppugnata — Wolfgang Lazius elfeledett történelmi műve* című kutatási projektje támogatta.

2 *Sinkovics István*: Útkeresés Mohács után. Az ország három részre szakadása (1526–1541). In: *Magyarország története 1526–1686* III/1-2. kötet. Bp., 1985. 218–219. p.

3 *Sugár István*: A budai vár és ostromai. Bp., 1979. 70–75. p.

Leonhard Velset a Habsburg-sereg főparancsnoki tisztségében Wilhelm Freiherr zu Roggendorf váltotta. Ferdinánd hadereje Óbudán vert táborát. Áprilisban még csak kisebb csatározásokra került sor az ostromló sereg és a várvédők között. Május elején a Habsburg-katonaság három helyen állított fel ütegállást, egyet a Madár-hegyen, másikat a Gellérthegy csúcsán, a harmadikat a hegy tövénél. Ezekről a helyekről törette Roggendorf a vár falait és a királyi palotát.⁴ Árkokat is ástak a város körül, amelyekben német katonák álltak őrt, hogy senki ne mehessen ki vagy be Budára. Továbbá elvágták az élelmiszer utánpótlás útvonalát is, sőt még vizet meríteni is veszélyes volt a budaiaknak, mivel a pesti oldalról folyamatosan lötték a Duna-partra igyekvőket. Roggendorf tehát igyekezett kiéheztetni a várbelieket és így rábírní őket a vár feladására.⁵

Miután sem ostrommal, sem aknákkal nem sikerült bevenni a várat, Roggendorf árulással igyekezett azt megszerezni. A városi tanács Izabella királynénak esküdtött hűséget, aki már hajlott arra, hogy eleget tegyen a váradi békeszerződés pontjainak és átadja a várat Ferdinánd katonáinak, illetve a legkevésbé sem akarta, hogy Buda a török szultán kezére jusson. Éppen ezért titokban megindult az üzenetváltás Roggendorf és Izabella királyné között. Először az Izabellához érkező két lengyel követ, majd miután őket kizavarták Budáról, az összeesküvők közül egy ember közvetített a két fél között. Ennek eredményeként egyezsére is jutottak. Június 13-án Korcholás Péter és Bornemisza Gergely éjjel titkon kimentek a németek táborába, hogy hatszáz magyar puskást és két zászlóalj német zsoldos katonát Budára bevigyenek, majd ezek a katonák az egész sereget beengedjék. A megállapodással ellentétben azonban Roggendorf csak két zászlóalj német katonát adott. Palczán Péter budai albiró a Boldogasszony-templom melletti temetőnél található, csak gyalogosok számára használható Szent Mihálykapun keresztül vezette be a németeket egészen Szent György piacáig. Közben a kiskapu felé igyekvő magyarok (akik a németeket beengedésére készültek) mindenkinek azt mondták, hogy „nyelvet” mennek fogni. Hiába volt ez az ügyesen kieszelt terv, az árulást és Ferdinánd katonáit felfedezték és kiűzték a várból.⁶

A vár körüli ostromzárát Mehmet pasa oldotta fel. A németek a török sereg közeledtének hírére a Gellérthegyen levő jól megerősített táborba vonultak visz-

---

4 *Iványi Béla*: Buda és Pest sorsdöntő évei. In: Tanulmányok Budapest múltjából 9. (1941) 63–64. p.; *Sugár*, 1979. 75–79. p.

5 Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, (a továbbiakban: OSzK Ktt.) Quart. Lat. 511. fol. 6r; Verancsics Antal összes munkái. In: Monumenta Hungariae Historica. Scriptorum II., közli *Szalay László*, Pest, 1857. 162, 173–174. p.

6 OSzK Ktt. Quart. Lat. 511. fol. 7v–9v.; *Sugár*, 1979. 86–89. p.

sza. Az utolsó jelentősebb összecsapásra augusztus 20-án került sor. A törökök megtámadták az Ónos-szigetet, ahol Roggendorfnak kiépített ágyúállása volt. Az ott állomásozó őrséget lekaszabolták és elfoglalták az ágyúállást, de örömük nem tartott sokáig, ugyanis a németeknek sikerült visszafoglalni tőlük a szigetet.⁷

Végül Roggendorf a visszavonulás mellett döntött. Augusztus 21-én hajóhidat veretett a Dunán és éjjel titokban megpróbálták átkelni a folyón. De a várbeliek és a törökök is értesültek erről, rájuk rontottak és sokakat legyilkoltak. Augusztus 22-én Török Bálintnak sikerült elfoglalnia a Gellérthegyet és elűzni a németeket. A Habsburg haderő maradéka igyekezett Pestre átkelni hajón vagy deszkán. A törökök utánuk mentek, és akit utolértek, megöltek. Roggendorfnak sikerült elmenekülnie, de menekülés közben belehalt korábban szerzett sebesülésébe. A szultán augusztus 26-án érkezett meg Buda alá, táborát Óbudán állította fel. Augusztus 29-én pedig a vár török kézre került.⁸

Buda eleste sokként érte Európát. A következő évben Ferdinánd egy 45 ezer fős sereget indított, melynek élére Brandenburi Joachim örgrófit nevezte ki. A sereg tehát 1542. július 8-án indult útnak Bécsből, augusztus 20-án érkezett meg Esztergomba, amelyet a Buda elleni támadás kiindulópontjául jelöltek ki. A szeptember első napjaiban tartott tanácskozáson a haditanács Buda helyett Pest ostroma mellett döntött, mivel úgy vélték, hogy Pest városa könnyedén bevehető, míg Buda alatt könnyűszerrel kudarcot vallhatnak, ahogyan arról az előző két év is tanúskodott. A város ostroma szeptember 28-én vette kezdetét, kisebb csatározások zajlottak, csupán egyetlen jelentősebb kísérlet történt a város bevételeire. Bár október elején az ágyúzások következtében sikerült egy nagyobb falszakaszt kidőndeni, ahol az ostromlók támadást indítottak, ám vállalkozásuk nem járt sikerrel, sőt súlyos veszteségeket szenvedtek, mivel a törökök felkészülten várták az ellenség rohamát: mély árkot ástak, az árok mögé ágyúkkal megrakott sáncot emeltek. Ezután a hadi tanácskozás a tábor mihamarabbi feloszlata és az elvonulás mellett döntött. Október 8-án megindult haza a Brandenburi Joachim vezette haderő.⁹

Bár az 1541. évi ostrom kapcsán számos magyar, latin vagy akár német, olasz nyelvű forrás (*Memoria rerum*, Szerémi, Istvánffy, *Neue Zeitungok*...) áll rendelkezésre.

---

7 Sugár, 1979. 90–97. p.

8 Sugár, 1979. 101–103. p.

9 Sugár, 1979. 104–118. p.

kezésünkre,¹⁰ ezen szövegek egyike sem tárgyalja olyan részletességgel ennek az ostromnak az eseményeit, mint az eddig kiadatlan történeti munka, a *Civitatis Budae longa obsidio*, amely éppen ezért afféle ostromnaplónak is tekinthető.

Az *Obsidio Budae* kézirata az OSZK Kézirattárában a Quart. Lat. 511-es jelzet alatt található meg, 25 lapnyi (22x15 cm) és 13 ívnyi terjedelemben. A kézirat legelejére valaki utólag az *Obsidio Budae 1530* címet írta, de a címmel ellentétben a szöveg nem az 1530. évi szintén Roggendorf vezette német ostromról, hanem az 1541. éviről számol be. A téves évszám oka valószínűleg az lehet, hogy aki a címet írta, bizonyosan nem olvashatta végig a munkát, és mivel a szövegben az utolsó számmal kiírt és így szembeötlő dátum 1530 volt, ebből arra következtethetett, hogy a kézirat az ez évi ostromot írhatja le.

A szerző a Szapolyai-párt szemszögéből látatja az eseményeket. A történeti munkát, éppúgy, ahogyan az ajánló leveleket is, erősen áthatja a Szapolyai-párt iránti elfogultság. A szöveg kétszer is megemlíti, hogy Szapolyai bizonyos feltételek mellett felajánlotta, hogy átadja Ferdinándnak az egész országot. Az egyik ilyen hely a szövegben az 1527. évi események rövid bemutatása, ahol a történeti munka szerzője kiemeli, hogy Szapolyai János hajlandóságot mutatott, hogy egész Magyarországot átadja Ferdinándnak azzal a feltétellel, hogy az visszaveszi Belgrádot, továbbá sértetlenül és épségben megőrzi a Magyar Királyságot. Ezzel szemben Ferdinánd nemhogy Belgrádot nem foglalta vissza, hanem csapatai inkább a Szapolyai-birtokokat kezdék fosztogatni, valamint hagyták, hogy a törökök felprédálják a Délvidéket. Ezt látva Szapolyai, aki szívén viselte országa sorsát, annak védelme érdekében szövetséget kötött a török szultánnal.¹¹

Meglátásunk szerint a szöveg keletkezésének célja kettős lehetett, egyrészt, hogy információval szolgáljon a budai ostromról. Másrészt az Izabellával Erdélybe visszavonuló, Buda vesztében mindenképpen szerepet játszó Szapolyai-párti politikai elitnek valahogy meg kellett magyaráznia, hogyan fajulhatott odáig a helyzet, hogy török zászló került a magyar főváros ormára, illetve fel kellett mentenie Fráter Györgyöt és az udvar más prominenseit a vád alól, miszerint vétkesek lennének Buda török kézre kerülésében.

A mű szerzőjeként Verancsics Antal neve is szóba jöhet, mivel valaki utólagosan a kézirat végére a következőt írta fel: *Antonii Verancicii auctor, qui tum Budensis praepositus*. A kézírás azonban nem Verancsicsé, így az sem zárható

---

10 Erről bővebben: *Kasza Péter*: Buda oppugnata 1541 — Egy korszakváltó esemény új megközelítésben. In: *Tanulmányok Budapest Múltjából* 42. (2017) 9–28. p.

11 OSZK, Kézirattár, Quart. Lat. 511. fol. 2r–2v.

ki, hogy nem ő a szerző, de a munka esetleg az ő kérésére, ösztönzésére készült el. Bizonyosan tőle származik ugyanis a műhöz tartozó két ajánlás, illetve a szöveg melletti széljegyzetek és a szövegbeli javítások is. Bár Verancsics szerzősége bizonytalan, az biztos, hogy a kézirat Verancsics Antal hagyatékának része volt, ugyanis Alberto Fortis *Viaggio in Dalmazia* című művében az *Obsidiót* Verancsics Antal műveként tartja számon, nála a következő címen szerepel: „*De obsidione et interceptione Budae; ad Petrum Petrovich*”.¹² Bár Fortis egyértelműen a Verancsics-hagyaték részeként kezelte ezt a történeti munkát, a Szalay László és Wencel Gusztáv által kiadott Verancsics-összkiadásból ez a szöveg kimaradt, így nyomtatásban most jelenik meg először.

A történeti munka keletkezésének időpontja bizonytalan. Támpondul szolgálhat, hogy a szövegben említett utolsó adat szerint a királyné és kísérete még Lippán tartózkodott.¹³ Egyéb forrásokból tudható, hogy Izabella királyné 1541. szeptember 18-án érkezett meg Lippára, majd november utolsó hetét fiával együtt Gyulafehérvárott töltötte, de december 18-án már ismét Lippán volt. A királyi udvartartás székhelye tehát 1541 végén túlnyomórészt még Lippa volt, majd csak Statileo János erdélyi püspök halála után, 1542 tavaszán költözött át Gyulafehérvárra. Verancsics 1541 novemberének elején szintén Lippán tartózkodott, mielőtt Lengyelországban ment követségbe.¹⁴ Tehát 1541 novemberére már el kellett készülnie a szövegnek vagy legalábbis egy változatának, amit Verancsics elláthatott jegyzetekkel, valamint amihez ajánló leveleket írhatott.

Az alábbiakban a mű hiánytalan szövegét közöljük, tartalmi bevezetővel. Az Obsidióban szereplő rövidítéseket jelölés nélkül, feloldva közöljük. A szöveg ortográfiáját egységesítettük a ma használt akadémiai helyesírás szerint. A tulajdonneveket (például Tokay, Petro de Peren) az Obsidio szerzőjének írásmódja szerint írtuk át mindenféle változtatás nélkül. Az Obsidio magyar fordítása a *Buda oppugnata*-projekt keretében, várhatóan 2019-re elkészülő forráskötetben fog megjelenni.

---

12 Alberto Fortis: *Viaggio in Dalmazia* I. Velence, 1774. 144. p.

13 OSzK Ktt. Quart. Lat. 511. fol. 12v.

14 Veress Endre: Izabella királyné 1519–1559. Bp., 1901. 195–204, 216–217. p.

Forrásközlés

Civitatis Budae longa obsidio

[1.] Ajánlás Petrovich Péternek.

[2.] *Az 1526–1540 között lezajlott főbb események vázlatos áttekintése. Kettős királyválasztás: előbb Szapolyai János, majd Habsburg Ferdinánd megválasztása és megkoronázása. János király hajlandó lenne átengedni Ferdinándnak Magyarországot, ha az képes Belgrádot visszafoglalni és szavatolni Magyarország területi integritását. Eközben Ferdinánd csapatai János birtokait dúlják, és hagyják, hogy az ország déli részét a törökök prédálják. Ezt látva János szövetséget köt a törökkel, adót és engedelmességet ígér. 1529-ben a szultán visszahelyezi Jánost a trónra és visszafoglalja neki Budát. A váradi béke megkötése. János megnősül és fia születik. Az erdélyi pártoskodók leverése közben 1540-ben meghal Szapolyai János.*

[3.] *Leonhard Vels 1540. évi hadjárata: Tata, a visegrádi alsó vár és Vác elfoglalalása, a visegrádi fellelővár sikertelen ostroma. Vels serege októberben már Óbuda alatt van, elfoglalja Pestet, és négyezer katonával megerősíti. Novemberben felhagynak Buda ostromával és elvonulnak a város alól, majd beveszik Visegrádon a fellelővárat és Székesfehérvárt.*

[4.] *Buda védői segítségért küldenek a szendrői és belgrádi szandzsákbéghez, aki a kemény tél miatt csak Tolnáig jut. A törökök Pestet ostromolják 1541 tavaszán, de nem tudják elfoglalni.*

[5.] *Roggendorfcsapatai megérkeznek Pest alá, majd a magyarokkal egyesülvén Kelenföldnél átkelnek a Dunán és összecsapnak a védőkkel. Április 23-án a lengyel követeket kiűzik Budáról.*

[6.] *Perényi Péter és Fráter György közötti tárgyalás; a németek töretik a vízvárat, több falszakaszt is lerombolnak; a királyi kert ostroma. Az ostromban részt vevő magyar urak egyike, Lévay Gábor ágyúgolyótól találva meghal a Madár-hegyen.*

[7.] *Június elején az ostromlók támadást intéznek a vár ellen, melyet a védők sikeresen visszavernek.*

[8.] *A budai polgárok árulása.*

[9.] *A várbeliek kironatanak Budáról júniusban és megtámadják a németeket. Június 26-án Budára érkezett Őrsi Nagy Péter egy törökkel, akit Eszékről küldött a basa. A hosszú ostrom miatt kezdtek elfogyini a készletek, a védők lóhús evésére kényszerülnek.*

[10.] *A török sereg érkezésének hírére, Roggendorf a Gellérthegyre vonja vissza a seregét. Július 12-én Mehmed pasa megérkezik a segítséggel és élemet is hoz Budára.*

[11.] *Augusztus végi események. Augusztus 22-e éjjelén a németek megpróbálnak titokban elvonulni, de a török őrök észreveszik őket, és elfoglalják a Gellérthegyet, a menekülő németeket pedig lekasabolják.*

[12.] *A szultán Óbuda alá érkezik, augusztus 29-én elfoglalja a várost, majd visszatér Drinápolyba. Izabella királyné és kísérete Lippán tartózkodik.*

[13.] *Utószó. A magyarok eddig vitézül feltartóztatták a törököket. Buda és az ország vesztét a belviszály, a németek forrófejűsége és a török armány okozta.*

[14.] *Ajánlás Szokoli Ferenc aradi prépostnak.*

[1r] Obsidio Budae 1530

[1.] [1v] Magnifico Domino, Domino Petro Petrowith, comiti Themesiensi ac partium inferiorum capitaneo generali Domino meo semper observando.

Magnifice Domine, Domine mihi semper observande, felicitatem ac humillimae servitutis perpetuam commendationem. Quantis agitati simus calamitatibus tempore obsidionis, ut Budam Ungarico nomini detineremus, quantisque fuerimus vigiliis fatigati, Dominationi Vestrae Magnificae, quae cum et¹⁵ defensionis et custodiae regiae prolis pars maxima fuit, satis compertum esse scio. Ne tamen Ungaricae virtutis tantaeque constantiae immemores simus, misi miserandam semperque lamentandam cladem nostram Dominationi Vestrae Magnificae inscriptis, ut per eandem Dominationem Vestram Magnificam cognoscant universi nos non pro nobis tantum laborasse, quantum pro communitate, ut solis Ungaris Buda ab utroque hoste, si fraus non intercedebat, nostra vita neglecta custodiretur. Quam Eadem Dominatio Vestra Magnifica iudicet, et sua solita virtute cognoscet rei factae materiam esse. Cui ego me meaque servitia perpetuo commendo et bene valere exopto.

Eiusdem Vestrae Magnificae Dominationis

Addictissimus praepositus

[2r] Civitatis Budae longa obsidio

[2.] Post memorabilem illam cladem Mohachiensem, qua serenissimus Hungariae rex, Ludovicus interiit, regnique ac regiae sedis Budae vastationem a *zultan* Solymano, caesare Turcarum potentissimo, illustrissimus dominus Joannes de Zapolia, comes perpetuus terrae Scepusiensis ac waivoda Transilvanus anno

---

15 et] *suprascr. ab alia manu*

Christi 1526 undecimo die mensis Novembris Albae Regali universis Regni Hungariae statibus praesentibus et consentientibus in regiam dignitatem electus est¹⁶ et coronatus solis Stephano de Bathor palatino et Thoma¹⁷ episcopo Wesprimiensi absentibus. Qui ex illa clade ad Ferdinandum Austriae archiducem fugientes¹⁸ ipsum iure¹⁹ quodam privilegiali inter Ludovicum regem et ducem Posonii sancito, licet contra iura regni Budam induxerunt, dehinc Albam ducentes anno post inclyti regis coronationem iam exacto, quinto Novembris die iniungentes in praeiudicium coronati regis sacro diademate insigniverunt²⁰. Cesserunt illi nobiles et plurimi baronum, sed et serenissimus rex [2v] Ioannes, quod cum Ferdinandus promitteret Belgradum reaccipere et omnem coronae ditionem posse defendere, ne diceretur huius publicae defensionis turbator esse, cessit illi ac Poloniam versus, ad paterna bona cum suis sibi fideliter adhaerentibus in Tokay venit. Ferdinandus suum a Turca retrahens exercitum hunc miserum Hungarum regem coepit persequi, profligatus aliquoties ac bonis paternis privatus, coactus fugit in Poloniam²¹. Hic dum circa bona regis militat Ferdinandus, illinc Croacia, Iaycza, Sclavonia et inferior Ungaria tota vastari ceditur et occupatur. Hanc miseram necem ex Regno Poloniae prospicit pius Hungarorum rex Ioannes, fidem dat caesari Turcarum, censum promittit et oboedientiam, ne sic tota destruat Pannonia. Audit tyrannus et consentit ac ipsum post duos fere annos exulantem anno Christi 1529 octavo mensis Septembris caesis Germanis et Buda vi capta regiae sedi regnoque restituit, regnum et Budam Hungaro semini tribuens perpetuo. Multis posthac certaminibus, particularibus miserabilibusque caedibus factis pax²² inter reges oborta est sed non longo tempore duratura. Nam post sollennes

16 est] *suprascr. ab alia manu*

17 Szalaházy Tamás.

18 A veszprémi püspök nem vett részt a csatában, így nem menekülhetett el onnan.

19 A iure privilegiali a Jagellók és a Habsburgok között kötött házassági szerződésekre vonatkozik. 1506-ban I. Miksa német-római császár (1508–1519) és II. Ulászló (1490–1516) megegyeztek abban, hogy Miksa unokája, Ferdinánd Ulászló lányát fogja feleségül venni, Ferdinánd húgát, Máriát pedig Ulászló esetleg születendő fia. 1515-ben megerősítésre került a házassági szerződés.

20 A jogi nyelvben a megválasztott királyra az *electust*, a megkoronázottra a *coronatus*t használjuk. Azzal, hogy a szövegben az *insigniverunt* szerepel, a mű szerzője azt kívánja hangsúlyozni, hogy Magyarország törvényes királya nem Ferdinánd, hanem Szapolyai János. Ezen állásfoglalás alapján is valószínűsíthető, hogy Szapolyai-párti a szerző.

21 Egész pontosan Tarnów várába ment.

22 1538. évi váradi szerződés.

illas et magnificas nuptias serenissimae Reginae Isabellae, filiae incltyti Regis Sigismundi de Polonia Albae Regali celebratas Deus Hungaros Ungaro regio prole²³ visitavit, sed illud eximium [3r] gaudium versum est in grande periculum. Quia, cum rex serenissimus Transsilvaniae quosdam factiosos puniret, morte repentina correptus ultimum solvit corporis debitum factiosis poenas sceleris solventibus. Nam Emericus Balassa wayvoda alienis in aedibus exulat, alter Bodony²⁴ apud Turcas in vinculis detinetur. Morte itaque tam repentina serenissimi regis facta vigesimo scilicet secundo die mensis Iulii, hoc est feria quinta in festo divae Magdalenae in Zazsebes, fidelissimi sui consilarii de statu futuro regni, deque pueri educatione consularunt. Si enim sine scitu caesaris Turcarum Ferdinandum regem inducerent, verebantur Transsilvaniae et totius Hungariae vastationem futuram. Miserunt igitur oratores, reverendissimum dominum Joannem de Ezeek, episcopum Quinqueecclesiensem ac magnificum dominum Stephanum de Verbewcz, cancellarium ad caesarem, qui et litteras et mandata detulerunt firmissima valdeque atrocia, ut filius regis regno praeesset sub poena vastationis²⁵ universae terrae Hungariae. Interim nuntios mittunt ad regem Ferdinandum et ad huius mortui regis fideles, duos videlicet primates regni, ut ne quid attentet tam cito, sed omnia cum consilio maturo ac consensu caesaris fienda fore persuadebant, et si Ferdinandus induci debeatur, fieret caesare non reluctantante. Ita enim defendere regnum et bona eorum ac libertates totamque rempublicam tueri consulebant. Quod ita futurum [3v] fore res ipsa ostendisset, si principes invidiam abiecissent. Sed frustra²⁶ consultum est, quia nondum humato corpore regio Balassarum familia, hominum, quos terra sustinet, sceleratissimorum et aliorum quorundam principum exercitus circa Pesth et Waciam grassari, praedari, inaudita mala patrari coepit. Interim Hungarorum et Rascianorum dominorumque thesaurarii episcopi Waradiensis²⁷, Valentini Thewrewk capitanei regni, Petri

---

23 János Zsigmond

24 Balassa Imre 1538–1540 között volt erdélyi vajda Majláth István mellett, aki 1534–1540 között töltötte be ezt a tisztséget. A szövegben ezért Balassa mellett Majláthnak kellene szerepelni, ugyanis 1540-ben ők lázadtak fel János király ellen. A *Bodonius* név elírás lehet. Verancsics történeti munkájában Petru Rareșről a következő szerepel: „... *Petrum cognomento Bogdanum, Moldaviae principem, genti suae vaivodam appellatum*” (Verancsics, 1857. 50. p.). A latin szöveg szerzője talán összekeverte Majláthot, aki 1541 végén valóban török fogságba esett, a moldvai fejedelemmel, Petru Rareșsel, és ezért írt Bodoniust.

25 *post vastationis del. Hungariae*

26 *frustra corr. ex frustratum*

27 Fráter György

Petrowyth comitis Themesiensis, Urbani Battyanii ingentes acies, ceterorumque fidelium inclyti regis innumera turba Budam corpus regium adferunt, ubi regina honorifice feretrum excipiens Albam misit ad sepeliendum. Vidisses hic eiulationes maximas, clamores immensos ad Deum et homines factos cecidisse coronam capitis nostri et nescio quid non lacrimarum. Nullus est, qui ob beneficium patris mortem oppetere pro puero rege non mussitet, singuli ultimam victimam solvere pollicentur, cum fuerit necessitas.

[3.] Budam redeunt, et cum res hic ita agitur, Hungari superioris factionis²⁸ cum exercitu Germanico circiter decem milium hominum arcem Tata oppugnant, ac ea relicta Wisegrad veniunt et arcem inferiorem vi capiunt superiori frustra tentato. Waciam per deditionem occupant, dehinc vigesimo primo die Octobris Sicambriam veniunt Budam obsessuri. Ipso die undecim milium Virginum²⁹ Budae [4r] principes ac nobiles omnisque potestas ac vulgi circa Budam immensa copia puerum in regem acclamant, sacramento confirmant singuli deditionem Germanis nunquam futuram, sed Hungaro semini perpetuo detenturam³⁰.

Exeunt Hungari turmatim quotidie, Germani dant proelium, sed caeduntur miseri, fiunt victimae, et nisi forent Hungari cum illis, caderet omnis caro³¹. Leonardus a Fless, baro Austriacus, capitaneus regis Ferdinandi videns civitatem³² non posse resistere, cum Buda et loco forti et viris esset fortibus oppleta, civitatem Pestiensem primitus navali exercitu vacuam (eo quod fidelissimi illi cives Budam ingressi erant cum rebus, filiis et omni substantia memores beneficiorum serenissimi regis iam defuncti) occupat. Dehinc quattuor milia Germanorum et Moravorum includit, ut Budam esu obsideat. Tentavit illos dominus Valentinus Thewrek septimo die Novembris cum aliquot suis militibus sub monte Sancti Gerardi circa ecclesiam eiusdem, qui navali proelio satis arduum certamen dederunt, sed responsum est illis dure bombardis ex arce Budensi ita, ut non sine gravi damno retrocesserunt. Capita Budam allata gaudium omnibus attulerunt. Ita factum est et circa thermas ad Sanctum Spiritum cum ex muro per bombardam suam egregius Georgius Cybakhazy vir satis strenuus occubuit, cui venerat illa pars defendendi civitatem, [4v] quae rubra vel nova *Basty*a vocatur. Sic itaque

---

28 A Ferdinánd-párti magyarokat érti alattuk.

29 Október 21.

30 A *detenturam* mellől hiányzik egy tárgy. A legvalószínűbb kiegészítés *Budam* lenne.

31 Utalás a Bibliára: *In igne enim Domini judicabitur omnis terra et in gladio illius cadet universa caro*. Iz, 66,16.

32 A mondat folytatásából egyértelmű, hogy Pestet érti alatta és nem Budát.

illusus beneque tentatus discessit Leonardus cum reliquo exercitu ad Wisegrad, quam et loco et moenibus satis munitam, magnis bombardis fortiter confractam, et Tatam similiter arcem ac ipsam Albam Regalem occupavit. Ex quibus coepit Budam necessitate urgere, necessaria importantia abigere et cogere, ut ne quid inducatur. Hoc pacto igitur Buda usque ad veris tempora, festum scilicet divi Georgii³³ exstitit obsessa, quotidianis interim iaculationibus levibusque proeliis exagitata, nihil tamen in ea defuit, quod desiderari potuit. Quando omnia ex industria serenissimii regis et domini thesaurarii necessaria olim fuerant praevisa.

[4.] Hanc iniuriam iniuria propelli volentes domini inclusi dominum comitem Themesiensem emisierunt, ut Mewmethbek³⁴ Zanchyakwm³⁵ Samandriae ac Belogradii cum suo exercitu, sicut habebat a caesare in mandatis, educeret iungens illi etiam suos Rascianos. Verum duritie hiemali circa Tolnam correpti Budensibus ferre auxilium non potuerunt, sed Waciam, quae tunc domino Petro de Peren³⁶ parebat, duodecimo die Februarii crudeliter devastarunt, quam captivitate principes Budenses restituere Turcam coegerunt. Igitur vigesimo primo die Martii glacie diruta civitatem Pesthiensem obsederunt,³⁷ unde inclusos Germanos, quod hieme semper in castris super nivem positos ac ita fessi forent³⁸, eicere non potuerunt, sed coacti reversi sunt ad propria.

[5.] Tredecimo die itaque Aprilis, hoc est feria quarta [5r] maioris ebdomadae exercitus Germanicus cum Hungaris sibi adhaerentibus circa Pesth coepit multiplicari, ut Buda propius obsideretur. Illis et capitaneus cum aliquot milibus Wilhelmus a Rogondorff, qui etiam alias anno Christi 1530 vivente serenissimo rege eoque incluso sub Buda non adeo forti, ut nunc, quinquaginta duobus diebus vires suas tentaverat, ut durius tractaret negotium Budense, missus est. Addebat animum illis et hoc, quod fortissimi plerique milites Buda secessissent, et nec dominus Valentinus nec Rascianorum multitudo, sicuti in autumno dum

---

33 Április 24.

34 Mehmet bég. A személynév és a tisztség név egybe van írva.

35 Szandzsák.

36 Perényi Péter János király halála után Habsburg Ferdinánd pártjára áll. Ferdinánd kancellárrá nevezte ki.

37 Pest 1541. évi tavaszi ostromát a Memoria rerum is említi: „*husvitra kelve, Mehmet beg megszállá Pestet az nimetekre, de nem vehetē*”. (1504–1566. Memoria rerum. A Magyarországon legutóbbi László király fiának legutóbbi Lajos királynak születése óta esett dolgok emlékezete (Verancsics-évkönyv). Sajtó alá rend., és jegyzeteket írta: *Bessenyei József*, Békéscsaba, 1981. 51. p.)

38 forent] *suprascr. ab alia manu*

sacramentum pepigissent, adesset. Vigesimo itaque tertio die mensis eiusdem, in festo Sancti Alberti circa Kelenfewlde Danubium traiecerunt, et levis armaturae milites Hungari Germanicis pixidariis mixti cum nostris certaverunt. In campo et lusum est, ut solet, satsique certatum, unus ex nobis interiit. Ex illis desiderati et vulnerati multi. Pedites enim nostri Budenses, quam etiam extranei erant bene animati semper digni omni honore. Non enim dicebant, nolle, sed velle quicquid mandatum erat, immo et principibus nolentibus ardua certamina experierunt, dum viderunt hostes illos lacessere. Ipso die oratores Regni Poloniae tunc Budae existentes nescientibus dominis reginam cum prole educi velle e Buda discesserunt.³⁹ Die Dominico, in die Sancti Georgii⁴⁰ et usque ad sabbatum⁴¹ mutuis certaminibus et iaculationibus [5v] e monte Sancti Gerardi versatum est.

[6.] Primo die Maii dominus thesaurarius vocatus e civitate ad mutua colloquia magnifici domini Petri de Peren, qui regis Ferdinandi inter Hungaros primas erat, venire non recusavit. Immo cum mille peditibus et circiter sexaginta equitibus loricatis decenter ornatus, cum magnifico domino Urbano Batyany in medium campum colloquendi gratia venit, ubi per tres fere horas tractatum est, sed nihil conclusum. Dominus enim comes Budam petebat Ferdinando, thesaurarius dare rennuit iure honestatis, quippe qui, cum semel habuisset,⁴² nec tenere potuisset, et nunc non posse contra caesarem dicebat, addens etiam sacramentum, quod singuli pepigissent, Budam nolle tradi, nisi Hungarico semini. Si tamen caesarem Ferdinandus sibi benevolum redderet, et contentum de Regno Hungariae ad Rakos conveniendum paratum esse, non Budam solum, sed et omnia fortalicia, quae curae suae inclitus rex dederat, Hungaris restituere. Dominus comes Turcam interim, dum comitiae fierent, venire respondit⁴³. Ad hoc dominus thesaurarius, quod si timeret Turcam, aliud debere cogitari, quam patriae bellum inferre dixit.

---

39 *A Memoria Rerumban és Bornemissza Tamás Emléközetében is az szerepel, hogy a lengyel követeket azért küldte Budára I. Zsigmond lengyel király (1506–1548), hogy lánya, Izabella királyné és Habsburg Ferdinánd közötti tárgyalásokat, egyezséget elősegítsék. Bornemissza azt is megemlíti, hogy a követek kijártak a német táborba, hogy Izabella és Roggendorf között közvetítsenek. Ezt észrevették a Szapolyai-párti főurak, ezért kitessékeltek őket Budáról. (Lásd: 1504–1566. Memoria rerum... 51.; Bornemissza Tamás: Emléközet. In: Magyar Emlékirók 16–18. század. Bp., 1982, 71–72. p.)*

40 Április 24.

41 Április 30.

42 1527 és 1529 között Ferdinánd kezén volt Buda.

43 venire respondit] *corr. ex respondit venire ab alia manu*

Non contentus his dominus comes in castra Germanorum discessit et dominus thesaurarius Budam rediit.

Interim aggeres praeparari ex opposito castris Budensis circa Bechwara⁴⁴ prope Pesth coepti sunt. [6r] Arbitrabamus arcem artificiosam et valde pulchram, ubi puer regius cum regina erat, confringere velle, sed crastina lux animum hostium nobis indicavit. Hora enim sexta post lucis exortum novem magnis bombardis per totam diem sine intermissione sonantibus arcem inferiorem, quae aquarum dicitur, concusserunt, plusquam sexcentis sexaginta globis missis illum diem frustra peregerunt. Secundo, tertio, quarto et quinto diebus non secus actum est. Nostri post singulas emissiones bombardarum globos sub moenibus magno cum risu suscipientes Budam induxerunt. Ubi visum est illis oleum et operam perdere, pulverem et globos frustra spargere, quia intrinsecus fortior erigebatur agger, discesserunt.

Octavo die Maii dum agger in monte avium⁴⁵ construitur, egregius Gabriel Levay⁴⁶ Hungarus Germanicae factionis de turri illa magna Budensi Chyonkatoron vocata globo bombardae ictus occubuit. Hostes enim bombardas illic fore nondum cognoverant.

Nono Maii civitatis moenia circa portam Iudeorum et circa domum dominorum Banfy immo a porta arcis usque ad domum dominorum capitularium Sancti Sigismundi, et aliquot diebus post sequentibus solo aequaverunt, ac usque ad fundamentum diruerunt. Ita, ut latissimus ingredientibus videbatur accessus, si non replecione aggerum de nocte constructandum fortiora erigentur moenia.

[6v] Nec hoc contenti duas turres arcis *Buzgan* vocatas, unde nonnihil periculi illis dabatur deiecerunt, sed et pinnacula arcis pulcherrima ex parte

---

44 Vagy másnéven Újbécs. Lásd *Végh András*: Buda I. kötet, 1686-ig. In: Magyar Várostörténeti Atlasz 4., Bp., 2015, 25. p.

45 Mai Naphegy.

46 Istvánffy Miklós történeti munkája tizenötök könyvében az 1542. évi pesti ostrom eseményeinek részletezése kapcsán említi Lévy Gábor nevét. A következőket írja: „*Et quum Gabriel Leua, ac Ladislaus Banffius, nobiles viri, ementorie loco complicatis mutuo manibus praelium spectarent, Gabriel maioris colubrinae hostilis ex oppido emissae ferrea pila ictus illico discreptus dilaniatusque est...*”. (Nicolai Isthvanfi Pannoni Historiarum de rebus Ungaricis Libri XXXIV., Köln, 1612. 272. p.). Istvánffy itt bizonyosan téved, és Lévy ténylegesen egy évvel korábban, 1541-ben esett el. Halálát nemcsak az *Obsidio* említi, de I. Ferdinánd egy Frangepán Ferencnek írott, 1541. május 17-én kelt levele is. Vö.: Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Ungarsche Akten Allgemeine Akten 1541.05.17 (Fasc. 45. Konv. D fol. 25.)

montis⁴⁷ diruerunt, moenia circa arcem Kewldwswar nominatam contriverunt, turrim Stephani pulchram multis iaculationibus deicere attentarunt et nescio quid turpitudinis non fecerunt his diebus. Circa festum Ascensionis Domini⁴⁸ ad hortum regium infra arcem (vile opus ad conservandum) de nocte irruerunt, primam ut ibi experirentur fortunam, sed ne eo quidem potiti vacui discesserunt, cum amplius quam tria milia eorum, nostrorum vero non amplius quam centum fuerunt pro custodia. In secunda nocte magna clade a nostris [ac]cepta hortum nostri illis concesserunt, quod nobis nec prodesset, nec obsesset maxime. Sed ne tanta quidem factione, tot moenium destructione contenti Rogondorf gentes suas mittit etiam ex parte Danubii, ut undiquaque fortiter oppugnetur civitas, fortiusque obsideatur. Aliquot certaminibus acriter pugnatum. Ibiq[ue] de nostris et suis neci dantur plurimi. Iubet bombardas afferri, et moenia civitatis circa cimiterium Divae Virginis et domum Cartusianorum usque ad moenia Sancti Nicolai deiecerunt, et non nobis solum irati, sed et Deo ingens virus eorum oboritur, feriunt atroces suas bombardas intra murum ad ecclesiam Divae Virginis, quam ita deturpatam etiam Turco pagano Germanus catholicus hostis se contemptibiliorem reddidit, quod etiam religioni suae non parceret. Aiunt enim plurimi, qui id temporis [7r] cum eis fuerunt, lanczheros⁴⁹ pixides suas in coelum direxisse ac contra Deum clamasse, et ipsum Turcum fore fovereque partem eorum.

Nunc restat laboris nostri ardui maxima pars, quomodo longa obsidione pressi vigiliisque fatigati impetum sustinuerimus hostium. Tribus enim aciebus fortiter in nos irrumpentibus redimus nos nihil aliud sapere quam honestatem et fidelitatem, ut Hungarico nomini nostra morte perpetuum decus acquireremus, quippe qui cum iusiurando haberemus Budam Hungaris detenturam, neglecta⁵⁰ vita nunc ostendimus.

[7.] Primo ergo Iunii die *ostrom gebewl* clamantes audivimus et vespere cum vexillis ac tubis illos insanientes ac e castris circa montem positos ad Danubii partem venientes vidimus, cognovimus nos eos in crastino tentaturos prompti itaque ac bene instructi globis munitissimi et aliis instrumentis, pixides, barbatas ac etiam bombardas replevimus, ceterisque bellicis rebus igneis ingeniis ac saxis ingentibus ubique oplevimus loca. Secundo itaque die Iunii hoc est feria quinta ante festum Penthecostes hora secunda lucescente aurora fit sonitus

---

47 Vagyis a palota Gellérthegy felőli oldalát lőtték a Habsburg-csapatok.

48 Május 26.

49 A német landsknecht szót akarhatta leírni a szerző.

50 *post neglecta del. nunc*

bombardarum horribilis, irruunt in nos igniti ac sulfurei globi, curritur undique, nos timpanis, tubis et omnibus incitamentis, sed et campanarum crudelissimis resonantiis incitatur ad arma. Clamor fit maximus super omnia autem ferocitas [7v] armorum et bombardarum fortiter resonat. Vides hinc cadere, illinc decidere multos, non secus agitur res, ac si coelum rueret, moxque peritura esset terra. Pugnatur undique ad horam usque sextam maxime, et fumus bombardarum e civitate emissarum adeo obscure fecit aerem, ut coelum orto iam sole videre nequivimus. Fuit enim in civitate bombardarum magna⁵¹ copia⁵². Iesum, Iesum civitatenses Hungarico more in auxilium vocant. Hostes nos bestias appellant, *dazty gott*⁵³ sunt, et alia multa conclamant. Iesus nobis adest, illos vero fugientes et saxis obrutos ac miserae neci datos bestiae comederunt. Perpetuam memoriam et mulieres assecutae sunt, quae plusquam trecentae circa ruinam Cartusianorum ex parte Danubii saxa ministrarunt percussoribus ac nonnullae etiam plurimos hostium occiderunt. Ita factum est et in arce, ubi maior vis hostium erat, et circa portam *Zombath kapu* vocatam. Fugiunt de moenibus hostes nemine persequente saxis solummodo⁵⁴ bombardis, pixidibus ac sagittis verberati atque sulfureis circulis a nostris⁵⁵ et aliis igneis instrumentis donati⁵⁶, Hamolcz *huru, ve*, Buda *Kwrtha*⁵⁷ plurimaque alia ex civitate audientes. Ruunt undique miseri, alii vero fugiunt, hi, ut sani fiant, caesi vero, ut praedae canibus fiant.

[8.] Posteaquam Christi bonitate immensa liberati sumus, ne fieremus praeda hostium, conclusum enim erat apud hostes universos [8r] inclusos etiam infantes trucidare. Rogondorff vim alia vi, astutiam alia sicuti clavum clavo contundere, proditione rem ipsam iam quasi desperatam experiri voluit. Cives quosdam blandimento, minis et inanibus mendaciis aggreditur, mittit exploratorem suum clam ad subiudicem civitatis Petrum Palczan, quod qui cum et populum sibi acquiescentem habeat et claves portarum sibi traditas teneat, si velit, posse exercitum Germanicum de nocte immittere, quod si faceret, accipere arcem, possessiones et omnia bona a Rege Maiestate, si non, etiam infantes civium

51 magna] *suprascr. ab alia manu*

52 post copia *del. magna*

53 Valószínűleg az ostrom során elhangzó német kifejezést próbálta leírni a szerző.

54 solummodo] *suprascr. ab alia manu*

55 a nostris] *del. eos; a nostirs suprascr. ab alia manu*

56 donati] *del. donantes; donati suprascr. ab alia manu*

57 A *donati* után valószínűleg olyan német szitokszavakat igyekezett felsorakoztatni a mű szerzője, amelyek elhangozhattak az ostrom hevében.

trucidare. Levissima re, quae forte neminem perterrisset, motus subiudex consilium cum aliquot suis similibus habuit, qui ad maius septem fuerunt, et civitatem ultro prodere, ac sanguinem innoxium fundere volentes mandato tyranni facile consenserunt, quod munera etiam essent accepturi. Dum igitur fatalis illa dies victimarum adest duodecimus videlicet mensis Iunii festum Sanctae Trinitatis solebat subiudex et quidam mercator Thomas Bornemizza dicere in crastino eliberari e carcere diro. Multis haec verba futurae prodictionis suspicionem, aliis bonum defensionis omen iudicebant, sed cum ad futurum diem, tredecimus Iunii hoc est, in crastinum Trinitatis sive Sancti Anthonii lux elucesceret, proditorum verba patefacta sunt. Nam hora undecima propugnaculum illud sive *bastyam* circa *galyam* in arce ad thermas inferiores positam, quam quattuor magnis bombardis hac ipsa re prodictionis [8v] contriverat hostis, levi certamine, ut ex cimiterio Divae Virginis, ubi prodictionis locus erat, auxilium seu illa custodia civium Pesthiensium discederet, quam et subiudex, fomes iniquitatis summopere abire cogebat, ut arci subveniret, aggressus est. Quibus cum dominus thesaurarius fortiter restitisset, nullus e loco suo sibi commisso discessit, cum sciebant arcenses auxilio dei et industria domini thesaurarii sese ipsos viriliter contra tantum hostem⁵⁸ defendere posse, et dominos comitem Themensiensem, Urbanum Batyani ac iudicem Pesthiensem cum suis gentibus in foro⁵⁹ Sancti Georgii vigilantes esse, qui omnem circa arcem eventum intelligere et si quid mali esset illis renunciare non dubitabant. Quare etiam coacti a subiudice non discesserunt. Erat enim et suspicionis materia etiam a plebe contracta erga eum, ut iam formidabatur potius, quam honore praeveniebatur ab eis. Edicit ergo edictum, ut nemo sagittas, pixides aut aliqua iacula e muro mittat, cum ipse habeat aliquot emissos, qui scrutentur quid exterius geratur⁶⁰. Observant nostri et secum habens socios sceleris emittit. Inducuntur Germanii hora circiter secunda per portam cimiterii usque ad plateam civitatis magnam. Nemo intelligit quid geratur, quoniam nesciunt tantum principem vere proditorem esse, et sicut edixit neminem sagittis aut iaculis obruere, tacent universi. Interim fideles Hungari ad moenia vigilantes „her-her”⁶¹ ingredientium hostium audientes ad arma conclamant, nullo signo dato fit maximus clamor. Cum iam [9r] et campana Beatae Virginis in cimiterio ab hostibus ac proditoribus signum omnino ardui negotii est adempta, solo clamore

---

58 *post hostem del. viriliter se*

59 *in margine in foro Georgii*

60 *agat] corr: ex geratur*

61 *Német szavak, jelentésük: ide-ide.*

irritamur ad arma, confluumus, et proditorum verba civitatem Germanis parere ac unumquemque sese domo ocludere clamantia audimus, miramur, quidque novi parturiat, res⁶² maxime observamus.

Dominus comes Themesiensis, qui custodiae civitatis praeerat, instinctu cuiusdam domini Vaciensis, quem idem dominus comes ideo miserat, ut vigilaretur a custodia illa Pesthiensi circa ruinam cimiterii, cum iudice Pesthiensi eorumque exercitibus ac duobus vexillis⁶³ antecedens irruit ad portam cimiterii. Iesuque ter Hungarico more acclamato hostes aggreditur, et dum hic nostri, quam etiam de moenibus ac turribus cives saxis bombardisque eos enecant, fugae praesidium sumunt. Plurimis illorum inclusis necique datis omnis eorum conatus frustratus est, sed et inclusorum maxima pars per cimiterii ruinam ad unius hastae oblongae saltum resiliunt multis iaculis ad moenia relictis adeo non patebat iam illis tutus exeundi recessus. Proditores cognitis malis successibus, ut putarant per portas parvas, quarum claves habebant, non resalutato⁶⁴ hospite exierunt. Petrus Palczan subiudex cum Benedicto Bachy per *bastyam Raskay* vocatam, Thomas Bornemyzza cum Thoma Baywzos per portam Iudeorum exsilierunt. Gregorius Bornemyzza cum Petro Korcholas socio facinoris vespere in festo Trinitatis⁶⁵ edocendi hostes gratia exeuntes [9v] non reversi apud hostes permanserunt. Franciscus Bachy secretarius et scriba eorum, qui voluntatem perscribens proditorum in medium hostium litteras per sagittas emissas dirigebat octavo die post poenam sceleris solvit publicam in foro Budensii.

Re igitur sic finita aliud repente oritur incendium. Cum enim domini civesque mirarentur universi hunc perpetuae memoriae Deo iudicendum miraculum, quod nulla unquam fuisset civitas, quae proditione pati potuisset sic, ut Buda perpressa est. Stipendiarii milites ad domum Thomae Baywzos proditoris irruerunt bona omnia fortiter diripientes et ad singulas domos reliquorum proditorum venire satagentes, ut bonis ablatis etiam liberos ac uxores et omnem generationem deleant, quod ita contigisse experti fuisset, si non tuba, timpanis et sonitu campanarum ac voce excelsa signum indixissent principes hostem adfore. Milites audientes hostem adesse neglectis praedis solertissime ad moenia properarunt malentes mori,

---

62 rex] *corr.* ex res

63 vigiliis] *corr.* ex vexillis

64 *in margine* nomina Budensium proditorum

65 Június 12.

quam praeda tam parta potiri. Principes igitur⁶⁶, ut ne familiae proditorum aliqua occurrat⁶⁷ calamitas, victualia stipendiariis ac vigilibus diviserunt.

Vilhelmus capitaneus videns civitatem nec vi, nec dolo capere posse, qui vespere in die Sanctae Trinitatis coenans in castris gloriose dicere solebat, iam quasi genera in manibus habens, coenate, inquit, socii, cras multa cadavera, fluentem sanguinem videntes in foro Sancti Georgii Budae mecum eritis pransuri, somno suo frustratus. [10r] Nobis inclusis parvam quandam audaciam discedendi dedit. Pontem enim super Danubium ex aedificiis ecclesiae Sanctae Trinitatis⁶⁸ et domorum circa existentium construere coepit, quam nondum perfectam divina potentia diremit.

[9.] Decimo septimo die mensis Iunii per *Bastyas* novam et *Raskay* vocatas centum viginti quinque pedites exeuntes hostes multos occiderunt, praedaque onusti redierunt.

Vigesimo sexto die Iunii magna plaga hostibus illata est, quia circa auroram nostri circiter trecenti et quinquaginta exeuntes in fossis circa arcem positis innumeram multitudinem eorum occiderunt ita, ut illa fossa, ubi latebant, quam ipsi fecerant ad defensionem bombardarum nostrarum, humano sanguine ad Danubium fluxit, ubi Germanos vivos inter cadavera mortuorum instar reliquorum occisorum iacuisse vidisses, nec movisse membra, qui cogniti Hungarico cuspe similiter transfixi⁶⁹ interierunt. Ipsa nocte inito proelio cum custodibus quidam Petrus Nagy de Ewrs cum uno Turco per mediam custodiam Germanicam civitatem ingressus est missus a bassa ex Ezeek. His et talibus proeliis undique satis pugnatum est usque ad nonum diem Iulii.

Annuali igitur obsidione pressi fastidiosas carnes equinas plerique erant manducare coacti, quae plus fatigabant viros, quam timor hostium. Tanta tamen erat constantiae virtus, ut deficientibus carnibus equinis cadavera hostium manducare potius maluerunt, quam hosti cedere.

[10.] [10v] Decimo die Iulii Germanus hostis Turcam appropinquare sentiens relicta obsidione sub montem Sancti Gerardi secessit, sed et cacumen montis occupavit, ut Turcam inde configeret proeliantem. Mewmeth bassa tulit auxilium et Budenses duodecimo die passa manducantes saturati sunt. Immemores facti omnium iniuriarum dummodo uterque hostis neglecta Buda discederet ad propria, sed uterque exercitus vires suas experiri volens navalibus, quam etiam

---

66 igitur] *suprascr. ab alia manu*

67 occurret] *corr. ex occurrat*

68 post Trinitatis *del. ecclesiae*

69 post transfixi *del. similiter*

terrestribus iaculationibus levibusque certaminibus mutuo sese conficiens usque ad vigesimum primum diem Augusti fortiter⁷⁰ perseveravit. Tunc per Germanos iterum pons renovari inceptus, dum per duos dies perficitur, mira ultione divina rursus totus dirumpitur. Interim universi Hungari primates a principibus Budensibus et civibus amore Iesu crucifixi invocantur, ut qui hactenus Budam magna constantia sanguinisque effusione ac etiam vita neglecta Hungarico nomini a Germanis custodierint, nunc iam cum moenia sint diruta et solo aequata, ferre auxilium implorant, ut et contra Turcam possint perpetuo nomine defendi. Non enim ipsos solummodo praesentes, sed singulos primates absentes ac regni nobiles unversos Budam concernere in sola et unica Buda fore illorum dominam, nobilitates, vitam, libertates, caros filios et uxores persuadebant, sed dum volunt super nos absentes experiri fortunam, caesar appropinquare Germanis cognitus est.

[11.] Vigesimo secundo die Augusti circa noctem Danubium traicere tentant, quod cum Turcarum vigiles sentiunt, singuli advolant similiter et [11r] Rasciani domini comitis⁷¹ irruunt, invadunt ac misere neci tradunt, sed et dominus Valentinus Thewrek cum reliquis dominis eorumque militia egressus montem occupant et hostes iam per integrum annum nobis molestos abigunt et longe propellunt.

Vigesimo sexto die Augusti caesar advenit et castra posuit ad Sicambriam non longe a Buda, universis dicens se velle Viennam obsidere, sed prius tentare Strigonium.

[12.] Interea fatalis illa Turcarum dies, Ungarico populo nunquam non memorandus vigesimus nonus Augusti festum decollacionis Ioannis Babbistae, qua et Belgradum obtinuit et Ludovicum regem occidit, in qua Caesar aliquid semper attentat, adest. Puerum regem educi dominosque singulos, ac iudicem cum eo fore sibique praesentari imperat, ut munera accipiant. Tum caesar prius eos blando sermone alloquitur, laudans singularem illorum virtutem, quod civitatem tam fortiter oppugnatam, et quod moenia solo aequata ac usque ad fundamentum diruta constanti⁷² animo⁷³ conservare potuerunt, promittit illis omnem suam gratiam ab eis numquam defuturam et dum agnum se hic mansuetum dominis ostendit, exterius lupum agit. Equites enim Turcos fori gratia civitatem

---

70 fortiter] *suprascr. ab eadem manu*

71 A temesi ispán.

72 et quod moenia solo ... diruta constanti] *add in marg*

73 animo] *correximus ut lapsum ex amino*

immittit, ut cum fortius coeperit conceptam malitiam tractare et intus habeant, qui exterioribus auxilium praesent. Immemor fidei ac iusiurati, quod pepigerat principibus regni et omnibus incolis, in quo et singuli constanter fidebant, quod et antea Budam [11v] bis in sua ditione habitam bona fide restituisset, nunc maxime post tantas clades acceptas Hungaro nomini pacifice relicturam, fide enim magna, litteris multis assecurans promisit, ut Budae et regno filius regis praeesset, Hungarosque in aviticis legibus conservare, si cederent, si non igne et ferro totam vastare Hungariam. Fefellit⁷⁴ tamen nos sua fides nostrarque opinio, nam mittit et ianeros suos cum iudice, ut civitatem dedat. Iudex per portam inmissus mox simul cum eo et rabidi canes irruunt, portam auferunt et plateas omnes ac fortia quaeque occupant, fugiunt e Sicambria et reliqui tanquam pecora auxilium istis prestaturi, sed cum debilitat caput, cetera quoque membra cadunt. Nostri videntes primates male tractari et vim imminere maximam cognoscentes, cum vincere non potuerunt, coacti cesserunt illis. Regina oclusa in arcem filium amissum deplorat, nos et sibi et puero regi, periculo ac omni conditioni nostrae condolemus exspectaturi caedem ac praedam hostium. Interim caesar cognito lucro puerum regium matri remisit dominos in vinculis retinens.

Zwleyman bassa missus in civitatem altero die civium et omnium stipendiariorum ac universorum equitum arma auferre praecepit edicto conclamato, quod si quis usque in crastinum Buda non excederet, capite privaretur, praeter civitatenses, quibus exeundi non est data potestas. [12r] Miseri nostri milites inermes exeuntes in silvis fustibus caesis ac obviis hostibus arma abstulerunt, multisque eorum orco dimissis sani discesserunt. Plurimi ad Pesth traicientes versus Tiziam venerunt.

Magnificus dominus Ioannes de Podnanim⁷⁵ armiductor regius Poloniculo veste indutus a Turcis Polonus existimatus inter servitores reginalis maiestatis Budam, inde rurali veste indutus ad Palotham arcem suam munitissimam discessit.⁷⁶

---

74 *post fefellit del. nos*

75 Podmaniczky János.

76 Hasonló történet olvasható Szeréminél, csak ott a főszereplő Podmaniczky helyett Török Bálint: „*Valentinus cucurrit ad hospicium cum suis studiodosis militibus; dixit militibus suis: <<Ecce ego ibo ad Caesarem cum dominis meis; sed nunquam ego redibo amplius ad Budam.>> Dixerunt nepotes sui milites: <<Ecce jam circuit nos ac angustiant undique parte. Non posumus jam in armis cum aptis nostris militaris bellicis. Sed sunt hic in Buda cultores vinearum; et uno accipiamus more suorum in vestibus induere vestram Magnificenciam, et ligonem super humerum tibi apponens, vel more unum putton. Et ad Pest per januam Sancti*

Ceteri domini captivi, dominus thesaurarius episcopus Varadiensis, dominus Valentinus Thewrek capitaneus regni, strenuus bellator, dominus Stephanus de Werbewez summus cancellarius, dominus Petrus Petrowith comes Themesiensis ac partium inferiorum capitaneus et praefectus Rascianorum generalis, dominus Urbanus Batyany secretarius regius circa quintum diem Septembris a caesare gravi relatione accepta praeter dominum Valentinum Thewrek dimissi sunt.

Quem tirranus, quod illius singularem militiam militumque suorum fortitudinem formidaret, Belgradum secum abduxit, et dominum cancellarium, quem Budae⁷⁷, ut civibus Budensibus Hungarisque circa Budam existentibus ac Budae parentibus et legum Hungaricorum defensor foret strenuus ac administrator esset generalis perseverare iussit⁷⁸. Sed caesare discesso a praefectis Turcarum nihil observatum est.

Reginalis maiestas cum puero Lippam dimissus (!), ut ultra Tiziam quicquid est et arces privatas [12v] immo et Transsilvaniam totam teneat. Cui dominus thesaurarius in gubernatorem datus est.

Dominus comes ad Themeswar vexillo donatus, ut filio regis serviat et Budae pareat, missus est. Dominus Urbanus Batyany cum Petro Marcos omnique militia reginalis maiestatis et minorum Danubium traiciens non sine gravi periculo pestilentiae una cum reginali maiestate Lyppam venerunt, ubi et nunc cum prole existunt. Caesar vero perfidus Budae satellitibus suis dimissis Andrinopoli⁷⁹ perseverat.

[13.] Nunc Buda cor Christianitatis spelunca latronum est, cum alias fuerit tutissima spes bonorum. Hinc nostri, hinc nos, hinc rapimur omnes. Satius erat Germanis domi suae ad breve tempus, ut consulebatur, permanere, quam elephantem quiescentem irritare. Poterat illis et nobis quietudo haec bene prodesse materiamque dare, ut omnibus Christianis associatis fortiterque instructis Hungaris item iunctis fuisset in Turcia ita rabiendi et saeviendi potestas, ut erat illis, quando Budam aggressi sunt. Civitatem enim tam forti ingenio oppugnatam nec vidimus nec audivimus umquam, sed quam vis Germanica, militia Hungarica,

---

Joannis Baptiste potes extra ire.>> Valentinus Therek hec audiens consilium sui nepotis milite ait: <<Bene, inquit, erit.>>” (Szerémi György: II. Lajos és János királyok házi káplánja emlékirata Magyarország romlásáról, 1484–1543. In: Monumenta Hungariae historica. Scriptores 1, közli Wenczel Gusztáv, Pest, 1857. 365. p.)

77 *post Budae del. perseverare iussi*

78 *perseverare iussit] add. in marg. ab alia manu*

79 *Hadrianopolis (ma: Edirne, Törökország)*

virtus Hispanica, fortitudo Boemica astutia capere non potuit Italica, heu, fraus rapuit Turcaica.

Haec igitur brevissime afflictæ Hungariæ [13r] obsessæque civitatis Budæ misera clades est. Haec caesaris Turcarum numquam non memoranda⁸⁰ perfidia, haec lupina eius amicitia, ut quam diu velit tam diu vivas.

Hungari a centum et sexaginta annis cum illis bellantes nunquam ita decepti sunt, sed sola virtute licet saepe profligati impetum sustinuerunt hostium. Nunc cum et sanis consiliis, quam etiam fortibusque capitaneis careant, non mirum fraudem intercessere Turcamque vincere, quando et mutuis dissensionibus affligitur regnum. Nulla est praelatura, nulla familia, ex qua per necem Turcarum quis non desideretur, adeo fortiter olim dimicatum est a nostris. Nemine nobis condolente ex sese, nisi ob imperium. Iam paries prope vicinaque domus ardet, et ni vigiletur, corruet omne solum.

[14] [13v] Reverendo Domino Francisco Zokolii, praeposito Orodienti, Domino et tanquam patri observando.

Reverende Domine mihi semper observande. Salutem ac perpetuam mei ipsius commendationem. Miseram regni Ungariæ cladem civitatisque Budæ obsidionem paucissimis admodum enarrationibus conscriptam iamque domino comiti⁸¹ commendatam. Misi ad Dominationem Vestram Reverendam, ut eadem cognoscat virtutem Ungaricam, si capitaneis non indigeret, eam adhuc fore, quæ⁸² temporibus Zokoliorum, familiae Dominationis Vestrae Reverendae fuit. Quando possessiones et omnia bona sola militia praeclaraque virtute acquisierant maiores vestri. Rogo, legat et perlegat. Aliud vitii nihil in ea inveniet praeter perfidiam Turcaicam, quam non nobis, sed his, qui vocati ad tam fortiter oppugnatam et usque ad fundamentum dirutam civitatem venire noluerunt, imputare velit. Nos enim et auxilio et consilio vigiliis ac laboribus fessi impetum hostium sustinere nequivimus, sed coacti non sine periculo cessimus illis. Dominationem Vestram Reverendam bene valere exopto.

[17r] An[tonius] Verancius auctor, qui tum Budensis praepositus.

---

80 *del oblivienda suprascr. ab alia manu memoranda*

81 Petrovics Péter temesi ispánról, az első ajánlólevél címzettjéről van szó.

82 *quæ] correximus ut lapsum ex qua*

MERÉNYI-METZGER GÁBOR

A VÁSÁROSNAMÉNYI BÁRÓ EÖTVÖS CSALÁD HAT GENERÁCIÓJA

Az alábbi, adattár jellegű publikációban a vásárosnaményi báró Eötvös család tagjaival, illetve az egyes személyek legfontosabb életrajzi adataival ismerkedhetünk meg.

A genealógiai szakirodalom¹, illetve az ezekben közreadott családfák² a famíliának jóval kevesebb, mondhatni harmadannyi tagjáról tesznek említést, mint az a valóságban volt. Ráadásul ezek a munkák nem igen térnek ki az egyes családtagok anyakönyvi adataira, azaz a születéseknek, házasságoknak és halálozásoknak a helyeire és időpontjaira. Jómagam tehát arra vállalkoztam, hogy összegyűjtöm az egyes személyek eredeti anyakönyvi bejegyzéseit és ezek — valamint a gyászjelentések és egyéb szakirodalmi források — alapján ismertessem a báró Eötvös família 37 tagjának a legfontosabb életrajzi adatait.

I. GENERÁCIÓ

Vásárosnaményi báró Eötvös Miklós

Eötvös József és Szalay Anna gyermeke.

Cs. kir. tábornok.³

-
- 1 *Gudenus János József*: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája. I–V. köt. Bp., 1990–1999. I. köt. 339–340. p.; *Kempelen Béla*: Magyar nemes családok. I–XI. köt. Bp., 1911–1932. III. köt. 444–445. p.; *Lehoczky Tivadar*: A vásáros-naményi Eötvös-család. 1. közl. In: Turul 19. (1894) 2. sz. 88–94. p., 2. közl. In: uo. 3. sz. 124–130. p.; Magyar Nemzetiségi Zsebkönyv. Főrangú családok. Bp., 1888 (a továbbiakban: MNZs). 322–323.; *Nagy Iván*: Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal. I–XII. és pótlék köt. Pest, 1857–1868. IV. köt. 50–54. p., pótl. 222. p.; etc.
  - 2 *Nagy*: i. m. IV. köt. 51. p., pótl. 222. p.; *Kempelen*: i. m. III. köt. 445. p.; *Lehoczky*: i. m. 2. 130. p.
  - 3 *Nagy*: i. m. IV. köt. 51. p.; *Lehoczky*: i. m. 2. 129. p.; etc.

Született — a legfrisebb hadtörténeti szakirodalom szerint — a Szatmár vármegyei Lacfaluban (ma a románai Şișești), 1716-ban,⁴ vagy a Szatmár vármegyei Lázáriban (ma a romániai Lazuri), 1716-ban.⁵

Házasságot kötött először ismeretlen helyen és ismeretlen időpontban miháldi báró Splény [Splényi] Anna Máriával. Az esküvőjükéről mindössze annyit tudunk, hogy az — a ternyei, a kassai, a pozsonyi és a vitkai római katolikus plébániák anyakönyveinek tanúsága szerint — nem a Sáros vármegyei Ternyén (ma a szlovákiai Terňa), nem az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), nem a Pozsony vármegyei Pozsonyban (ma a szlovákiai Bratislava) és nem is az Eötvös család „ősi fészkében”, a Bereg vármegyei Vásárosnaményben történt. (Igaz, ez utóbbi egyházközség matrikuláit korszakunkban elég hiányosan vezették.)⁶ Az viszont bizonyos, hogy az esküvőre 1750 előtt került sor, mivel Jozefa lányuk ezen év május 3-án látta meg a napvilágot.⁷

Házasságot kötött másodszor — a Vásárosnamény-vitkai római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — a Bereg vármegyei Vitkán (ma a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Vásárosnamény része), 1775. augusztus 10-én marosnémeti és nádaskai gróf Gyulai Ferenc cs. kir. kamarás és ezredes özvegyével, négyesi báró Szepessy [Szepesy] Zsuzsannával.⁸

Meghalt — a tibolddaróci római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága és a nyomtatott gyászbeszédének közlése szerint — a Borsod vármegyei Sályon, 1783. október 20-án, majd eltemették ugyanott.⁹

Gyermekei az első nejtől: II/1–II/11.

---

4 *Zachar József*: Habsburg-uralom, állandó hadsereg és magyarság 1683–1792. Bp., 2004. 283. p.

5 *Zachar József*: Beregszász huszárai, 1755–1768. In: *Történészként a katedrán. Tanulmányok Nagy József 80. születésnapjára*. Eger, 2009. 64. p.

6 *Soós István*: *Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése*. Bp., 1985. 593. p.

7 SAP Matr. Inv. č. 1273. 88. p. (a levéltári források jegyzékét ld. a közlemény végén).

8 MNL OL X 2505. 1. köt. 104.

9 MNL OL X 2593. 1. köt. 323.; Magyarország bibliographiája 1712–1860. 8. köt. Szerk.: V. Ecsedy Judit. Bp., 1991. 182. p.

II. GENERÁCIÓ

II/1. *Báró Eötvös Jozefa Antónia Zsófia*

Báró Eötvös Miklós és Splény Anna Mária bárónő gyermeke.

Született — a ternyei római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — a Sáros vármegyei Ternyén (ma a szlovákiai Terňa), majd megkeresztelték ugyanott, 1750. május 3-án.¹⁰

Meghalt valószínűleg a Sáros vármegyei Ternyén (ma a szlovákiai Terňa), 1750 és 1768 között. Az elhunytáról mindössze annyit tudunk, hogy az nem — a kassai és a ternyei római katolikus plébániák anyakönyveinek tanúsága szerint — az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice) és nem is a Sáros vármegyei Ternyén (ma a szlovákiai Terňa), de mindenképpen 1768 előtt következett be, mivel a neve már nem szerepel az 1768. február 2-án kelt bárói oklevélben.¹¹

II/2. *Báró Eötvös Gábor Ignác*

Báró Eötvös Miklós és Splény Anna Mária bárónő gyermeke.

Cs. kir. kamarás, kincstári tanácsos, kamarai igazgató.¹²

Született — a ternyei római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — a Sáros vármegyei Ternyén (ma a szlovákiai Terňa), majd megkeresztelték ugyanott, 1752. július 31-én.¹³

Házasságot kötött — a Gyöngyös-felsővárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — a Heves vármegyei Gyöngyösön, 1790. október 18-án zsadányi és törökszentmiklósi Almásy [Almássy] Annával.¹⁴

Meghalt — a kassai római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — 75 éves korában, az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), 1827. szeptember 2-án, majd eltemették a Borsod vármegyei Sályon, 1827. szeptember 4-én.¹⁵

Gyermekei: III/1–III/7.

---

10 SAP Matr. Inv. č. 1273. 88.

11 MNL OL A 57. 48. köt. 21.

12 Nagy: i. m. IV. 53. p.; *Pálmány*: i. m. 514. p.

13 SAP Matr. Inv. č. 1273. 94.

14 MNL OL X 2620. 6. köt. 215.

15 SAK Matr. Inv. č. 23. 72.

*II/3. Báró Eötvös Franciska Anna*¹⁶

Báró Eötvös Miklós és Splény Anna Mária bárónő gyermeke.

Született ismeretlen helyen (valószínűleg nem Magyarországon), 1753 előtt. A világra jöttéről mindössze annyit tudunk, hogy az — a kassai, a ternyei és a vitkai római katolikus plébániák anyakönyveinek tanúsága szerint — nem az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), nem a Sáros vármegyei Ternyén (ma a szlovákiai Terňa) és nem is az Eötvös család „ősi fészkeben”, a Bereg vármegyei Vásárosnaményben történt. (Igaz, ez utóbbi egyházközség matrikuláit korszakunkban elég hiányosan vezették.¹⁷) Az viszont bizonyos, hogy 1753 előtt született, mivel az 1768. február 2-án kelt bárói oklevélben, mint „elszülött lány” szerepel,¹⁸ és így mindenképpen az 1753 júliusában született Katalin előtt látta meg a napvilágot.¹⁹ (Amúgy azt sem tartom teljesen elképzelhetetlennek — volt már rá példa a „történelemben” —, hogy Franciska Anna azonos lenne a Ternyén, 1750. május 3-án megkeresztelt Jozefa Antónia Zsófiával.²⁰)

Házasságot kötött — a kassai római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), 1776. június 26-án Posztrehovszky [Posztrehowsky, Postrehowsky, Postrehovszky, etc.] Ferencsel, a cs. kir. 15. számú D’Alton gyalogezred hadnagyával.²¹

Meghalt ismeretlen helyen, 1818 után. Az elhunytáról mindössze annyit tudunk, hogy arra mindenképpen 1818 után került sor, mivel ezen év március 15-én hunyt el a férje, mühlenbergi Posztrehovszky Ferenc cs. kir. vezérőrnagy a Borsod vármegyei Diósgyőrben és az ő halotti anyakönyvi bejegyzésében még, mint élő személy van megemlítve.²²

---

16 Az 1768-ban kelt bárói oklevélben Franciska Annaként szerepel a neve. (Vö. MNL OL. A 57. 48. köt. 21.)

17 *Sóós*: i. m. 593. p.

18 MNL OL A 57. 48. köt. 20.

19 SAP Matr. Inv. č. 1273. 97.

20 SAP Matr. Inv. č. 1273. 88.

21 SAK Matr. Inv. č. 17. 295.

22 MNL OL X 2561. 11. köt. 417.

*II/4. Báró Eötvös Katalin*²³

Báró Eötvös Miklós és Splény Anna Mária bárónő gyermeke.

Született — a ternyei római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — a Sáros vármegyei Ternyén (ma a szlovákiai Terňa), majd megkeresztelték ugyanott, 1753 júliusában.²⁴

Házasságot kötött — a kassai római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — 18 éves korában, az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), 1771. augusztus 10-én jobbaházi gróf Dóry Gáborral.²⁵

Meghalt — a Budapest-budavári római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága — 80 éves korában, aggkori végelgyengülés következtében, Budán, 1832. április 22-én, majd eltemették ugyanott, a vízivárosi Szent Erzsébet plébániatemplom kriptájában.²⁶

II/5. Báró Eötvös Terézia

Báró Eötvös Miklós és Splény Anna Mária bárónő gyermeke.

Született ismeretlen helyen (valószínűleg nem Magyarországon), 1757 körül. A világra jöttéről mindössze annyit tudunk, hogy az — a kassai, a ternyei és a vitkai római katolikus plébániák anyakönyveinek tanúsága szerint — nem Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), nem a Sáros vármegyei Ternyén (ma a szlovákiai Terňa) és nem is az Eötvös család „ösi fészkeben”, Vásárosnaményben történt. (Igaz, ez utóbbi egyházközség matrikuláit korszakunkban elég hiányosan vezették.)²⁷ A születési évét pedig a kassai halotti anyakönyvi bejegyzésének az adataira alapozva állapítottam meg, mely szerint 1826-ban 69 éves volt.²⁸

Házasságot kötött — a kassai római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), 1774. július 4-én klobusiczi és zétényi gróf Klobusiczky [Klobusitzky] Istvánnal.²⁹

---

23 Az 1768-ban kelt bárói oklevélben Katalin Zsófiálént szerepel a neve. (Vö. MNL OL A 57. 48. köt. 21.)

24 SAP Matr. Inv. č. 1273. 97.

25 SAK Matr. Inv. č. 17. 254.

26 MNL OL X 2004. 17. köt. 19.

27 *Sóós*: i. m. 593. p.

28 SAP Matr. Inv. č. 876/4. 207.

29 SAK Matr. Inv. č. 17. 282.

Meghalt — az eperjesi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — 69 éves korában, a Sáros vármegyei Eperjesen (ma a szlovákiai Prešov), 1826. március 25-én, majd eltemették ugyanott, a ferences templom kriptájában.³⁰

III/6. Báró Eötvös Károly Antal

Báró Eötvös Miklós és Splény Anna Mária bárónő gyermeke.

Cs. kir. huszár őrnagy.³¹

Született ismeretlen helyen (valószínűleg nem Magyarországon), 1758 körül. Igaz, egy 2014-ben megjelent életrajzgyűjtemény szerint báró Eötvös Károly Kassán, 1761 körül látta meg a napvilágot.³² Egy XX. századi szakirodalmi forrás pedig azt állítja, hogy a kassai születésű báró Eötvös Károly 1782-ben 22 éves volt, azaz 1760-ban született.³³ Ezen közlések ellenére — a kassai, a ternyei és a vitkai római katolikus plébániák anyakönyveinek tanúsága szerint — nem Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), nem a Sáros vármegyei Ternyén (ma a szlovákiai Terňa) és nem is az Eötvös család „ösi fészkeben”, a Bereg vármegyei Vásárosnaményban látta meg a napvilágot. (Igaz, ez utóbbi egyházközség matrikuláit korszakunkban elég hiányosan vezették.)³⁴ A bécsi Theresianum tanulóiról vezetett almanach viszont azt közli, hogy „*Eötvös von Vásáros Námény Carl, Frh.*” 1758-ban született.³⁵ Ugyancsak az 1758. évi születési dátumot támassza alá az egyetem eredeti anyakönyve is, mely szerint 1772 és 1776 között az intézmény hallgatója volt vásáros-náményi báró Eötvös Károly, aki Magyarországon, 1758-ban látta meg a napvilágot.³⁶ Véleményem szerint tehát ez utóbbi dátum lehet báró Eötvös Károly valós születési éve, mivel a szüleinek 1753 és 1759 között „anyakönyvileg” nem született gyermeke sem Ternyén, sem pedig Kassán. Végezetül az is tény, hogy — az 1768-ban kelt bárói oklevél szerint —

---

30 SAP Matr. Inv. č. 876/4. 207.

31 *Réfi Attila*: A császári-királyi huszárság törzstiszti kara a francia forradalmi és a napóleoni háborúk korában (1792–1915). Budapest-Sárvár, 2014. 147. p.

32 *Réfi*: 147.

33 *Hellebronth Kálmán*: A magyar testőrség névkönyve 1760–1918. Bp., 1940. 410. p.

34 *Soós*: i. m. 593. p.

35 *Max Freiherrn von Gemzell-Flischbach*: Album des Kaiserl. Königl. Theresianums (1746–1880). Wien, 1880. 44. p.

36 *Kissné Bognár Krisztina*: Magyarországi diákok a bécsi tanintézetekben 1526–1789. Bp., 2004. 340. p.

Károly fiatalabb volt mint az 1752-ben született Gábor és idősebb, mint az 1763-ban született Ignác, azaz e két időpont között kellett születnie.³⁷

Házasságot kötött ismeretlen helyen és időpontban ternyei Ternyei [Ternyey, Terney] Annával. Az esküvőjükről mindössze annyit tudunk, hogy az — a ternyei és a kassai római katolikus plébániák anyakönyveinek tanúsága szerint — nem a Sáros vármegyei Ternyén (ma a szlovákiai Terňa) és nem is Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice) történt, illetve, hogy arra mindenképpen 1793 előtt került sor, mivel Antónia lányuk ezen év augusztus 7-én látta meg a napvilágot Ternyén.³⁸

Meghalt — a hadtörténeti szakirodalom szerint — a galíciai Zolkiew-ben (ma az ukrainai Zhovkva, Жовква), 1803. március 2-án.³⁹

Gyermeke: III/8–III/9.

II/7. Báró Eötvös (II.) Miklós Felicián Tádé

Báró Eötvös Miklós és Splény Anna Mária bárónő gyermeke.

Született — a kassai római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), majd megkeresztelték ugyanott, 1759. november 20-án.⁴⁰

Meghalt — a ternyei római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — egy éves korában, a Sáros vármegyei Ternyén (ma a szlovákiai Terňa), 1761. március 13-án, majd eltemették ugyanott, a helyi plébániatemplom kriptájában.⁴¹

II/8. Báró Eötvös József Antal

Báró Eötvös Miklós és Splény Anna Mária bárónő gyermeke.

Született — a kassai római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), majd megkeresztelték ugyanott, 1761. október 17-én.⁴²

Meghalt — a kassai római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — két éves korába, az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice),

---

37 MNL OL A 57. 48. köt. 20.

38 SAP Matr. Inv. č. 1273. 206.

39 *Gustav Ritter von Amon von Treuenfest: Geschichte des k. und k. Husaren-Regimentes Kaiser Nr. 1. Wien, 1898. 210. p.; Réfi: i. m. 147. p.*

40 SAK Matr. Inv. č. 5. 662.

41 SAP Matr. Inv. č. 1273. 432.

42 SAK Matr. Inv. č. 5. 707.

1762. április 15-én.⁴³ Majd — egy irodalmi forrás szerint — eltemették ugyanott, a Szent Erzsébet székesegyház kriptájában.⁴⁴

*II/9. Báró Eötvös Ignác Károly Gábor*⁴⁵

Báró Eötvös Miklós és Splény Anna Mária bárónő gyermeke.

Cs. kir. kamarás, valóságos belső titkos tanácsos, főispán, az Udvari Kamara alelnöke (1806–1812), koronaőr (1812–1823), főpohárnokmester (1824–1838), etc.⁴⁶

Született — a kassai római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), majd megkeresztelték ugyanott, 1763. január 5-én.⁴⁷

Házasságot kötött — a harsányi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — a Borsod vármegyei Vattán, vagy a Borsod vármegyei Harsányban, 1782. augusztus 5-én négyesi báró Szepessy Máriával.⁴⁸

Meghalt — a Budapest-budavári és a sályi római katolikus római katolikus plébániák anyakönyveinek tanúsága, valamint a nyomtatott gyászjelentésének közlése szerint — 76 éves korában, ismételt szélütések következtében, Budán, 1838. június 12-én, majd eltemették a Borsod vármegyei Sályon, a „nemzeti sírboltban”, 1838. június 16-án.⁴⁹

Gyermekei: III/10–III/12.

II/10. Báró Eötvös Mária

Báró Eötvös Miklós és Splény Anna Mária bárónő gyermeke.

Született — a kassai római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), majd megkeresztelték ugyanott, 1764. január 3-án.⁵⁰

---

43 SAK Matr. Inv. č. 21. 269.

44 Wick Béla: Kassa régi temetői, templomi kriptái és síremlékei. Kassa, 1931. 134.p.

45 Az 1768-ban kelt bárói oklevélben Ignác Alajosként szerepel a neve. (Vö. MNL OL A 57. 48. köt. 20.)

46 Pálmány Béla: A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja. 1825–1848. I. köt. Bp., 2011. 147–148. p.; Új Magyar Életrajzi Lexikon. II. köt. Főszerk.: Markó László. Bp., 2001 (a továbbiakban: ÚMÉL II). 369. p.; etc.

47 SAK Matr. Inv. č. 5. 732.

48 MNL OL X 2540. 1. köt. 189.

49 MNL OL X 2004. 17. köt. 70.; MNL OL X 2579. 6. köt. 7.; OSZK Pékt. Vásáros Naményi Báró Eötvös Ignác gyászjelentése (Buda, 1838. június 12).

50 SAK Matr. Inv. č. 5. 752.

Meghalt ismeretlen helyen, 1764 és 1768 között. Az elhunytáról mindössze annyit tudunk, hogy az nem — a kassai és a ternyei római katolikus plébániák anyakönyveinek tanúsága szerint — az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice) és nem is a Sáros vármegyei Ternyén (ma a szlovákiai Terňa), de mindenképpen 1768 előtt következett be, mivel a neve már nem szerepel az 1768. február 2-án kelt bárói oklevélben.⁵¹

II/11. Báró Eötvös Anna Mária

Báró Eötvös Miklós és Splény Anna Mária bárónő gyermeke.

Született — a kassai római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), majd megkeresztelték ugyanott, 1765. január 8-án.⁵²

Házasságot kötött — a kassai római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), 1794. október 21-én rapini Steösszel [Steössel, Stösszel, Stössel, Stessel, etc.] Kristóffal.⁵³

Meghalt — a nagyrédei római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — 72 éves korában, a Heves vármegyei Nagyrédén, 1836. augusztus 22-én, majd eltemették ugyanott.⁵⁴

III. GENERÁCIÓ

III/1. Báró Eötvös Alojzia Franciska Borbála Anna

Báró Eötvös Gábor és Almásy Anna gyermeke.

Született — a Gyöngyös-felsővárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — a Heves vármegyei Gyöngyösön, majd megkeresztelték ugyanott, 1791. szeptember 24-én.⁵⁵

Házasságot kötött — a kassai római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), 1811. június 16-án kisserényi gróf Serényi Jánossal.⁵⁶

---

51 MNL OL A 57. 48. köt. 21.

52 SAK Matr. Inv. č. 5. 775.

53 SAK Matr. Inv. č. 17. 439.

54 MNL OL X 2651. 2. köt. 326.

55 MNL OL X 2620. 6. köt. 107.

56 SAK Matr. Inv. č. 18. 123.

Meghalt — a Brno-i Szent János (Sv. Janů) római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága és a nyomtatott gyászjelentésének közlése szerint — 70 éves korában, krónikus szívbaj következtében, a csehországi Brno-ban, 1862. február 2-án este 8 órakor, majd eltemették ugyanott, a gróf Serényi család sírboltjában, 1862. február 5-én.⁵⁷

III/2. Báró Eötvös Mária Krisztina Friderika Apollónia Valburga

Báró Eötvös Gábor és Almásy Anna gyermeke.

Született — a kassai római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), majd megkeresztelték ugyanott, 1793. június 16-án.⁵⁸

Meghalt — a kassai római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), 1793. november 27-én, majd eltemették ugyanott, a Nepomuki Szent János temetőben.⁵⁹

III/3. Báró Eötvös (II.) Gábor László Gáspár Menyhért Boldizsár

Báró Eötvös Gábor és Almásy Anna gyermeke.

Született — a kassai római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), majd megkeresztelték ugyanott, 1796. január 5-én.⁶⁰

Meghalt — a kassai római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), 1796. február 29-én, majd eltemették ugyanott.⁶¹

III/4. Báró Eötvös Franciska Romána Anna Terézia Valburga

Báró Eötvös Gábor és Almásy Anna gyermeke.

Született — a kassai római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), majd megkeresztelték ugyanott, 1797. szeptember 21-én.⁶²

---

57 MZAB. Matr. Sign. 16988. 59.; OSZK PéKt. Aloisia Gräfin Serényi von Kis-Serény geb. Freiin Eötvös von Vásáros-Namény gyászjelentése (Brünn, 1862. február 3).

58 SAK Matr. Inv. č. 6. 627.

59 SAK Matr. Inv. č. 21. 768.

60 SAK Matr. Inv. č. 6. 701

61 SAK Matr. Inv. č. 21. 818.

62 SAK Matr. Inv. č. 6. 751.

Meghalt — a kassai római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), 1797. szeptember 29-én, majd eltemették ugyanott, a Nepomuki Szent János temetőben.⁶³

III/5. Báró Eötvös István Ignác Mihály

Báró Eötvös Gábor és Almásy Anna gyermeke.

Született — a kassai római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), majd megkeresztelték ugyanott, 1798. augusztus 15-én.⁶⁴

Meghalt — a kassai római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), 1798. augusztus 24-én, majd eltemették ugyanott, a Nepomuki Szent János temetőben.⁶⁵

III/6. Báró Eötvös Mária Anna Borbála Valburga

Báró Eötvös Gábor és Almásy Anna gyermeke.

Született — a kassai római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), majd megkeresztelték ugyanott, 1801. április 14-én.⁶⁶

Meghalt — a kassai római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — 9 hónapos korában, az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), 1802. február 4-én, majd eltemették ugyanott, a Nepomuki Szent János temetőben.⁶⁷

III/7. Báró Eötvös Anna Mária Antónia Valburga Johanna Alojzia

Báró Eötvös Gábor és Almásy Anna gyermeke.

Született — a kassai római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), majd megkeresztelték ugyanott, 1802. június 13-án.⁶⁸

Meghalt — a Brno-i Szent Péter és Pál (Sv. Petr a Pavel) római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — 77 éves korában, tüdőbénulás követ-

---

63 SAK Matr. Inv. č. 22. 15.

64 SAK Matr. Inv. č. 7. 21.

65 SAK Matr. Inv. č. 22. 29.

66 SAK Matr. Inv. č. 7. 108.

67 SAK Matr. Inv. č. 22. 91.

68 SAK Matr. Inv. č. 7. 149.

keztében, a csehországi Brno-ban, 1877. január 28-án, majd eltemették ugyanott, a város valamelyik temetőjében, 1877. január 30-án.⁶⁹

III/8. Báró Eötvös Antónia Anna Jozefa

Báró Eötvös Károly és Ternyei Anna gyermeke.

Született — a ternyei római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — a Sáros vármegyei Ternyén (ma a szlovákiai Terňa), majd megkeresztelték ugyanott, 1793. augusztus 7-én.⁷⁰

Meghalt — a Gyöngyös-felsővárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága és a nyomtatott gyászjelentésének közlése szerint — 86 éves korában, végelgyengülés következtében, a Heves vármegyei Gyöngyösön, a 2479. számú házban, 1879. február 13-án éjjel 2 óraker, majd eltemették ugyanott, a Felsővárosi temetőben, 1879. február 14-én.⁷¹

III/9. Báró Eötvös Mária

Báró Eötvös Károly és Ternyei Anna gyermeke.

Született ismeretlen helyen (valószínűleg nem Magyarországon), 1796 körül. A világra jöttéről mindössze annyit tudunk, hogy az — a kassai és a ternyei római katolikus plébániák anyakönyveinek tanúsága szerint — nem az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice) és nem a Sáros vármegyei Ternyén (ma a szlovákiai Terňa) történt. Az viszont egészen bizonyos, hogy valamikor az 1790-es évek második felében született, mivel az 1818-ban történt házasságkötésekor 22 éves volt.⁷²

Házasságot kötött — a Gyöngyös-felsővárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — a Heves vármegyei Gyöngyösön, 1818. március 30-án szentandrászi Horváth Tamás királyi táblai ülnökkel.⁷³

Meghalt ismeretlen helyen, 1840 és 1879 között. Az elhunytáról mindössze annyit tudunk, hogy — egy bécsi levéltári forrás szerint — 1840 decemberében

---

69 MZAB. Matr. Sign. 16961. 161.; OSZK PéKt. Aloisia Gräfin Serényi von Kis-Serényi geb. Freiin Eötvös von Vásáros-Namény gyászjelentése (Brünn, 1862. február 3).

70 SAP Matr. Inv. č. 1273. 206.

71 MNL OL X 2620. 26. köt. 524.; OSZK PéKt. Vásáros-Náményi báró Eötvös Antónia gyászjelentése (Gyöngyös, 1879. február 13).

72 MNL OL X 2620. 18. köt. 81.

73 MNL OL X 2620. 18. köt. 81.

még életben volt,⁷⁴ testvére, Antónia 1879. február 13-án kelt gyászjelentésében azonban már nem szerepel a neve.⁷⁵

III/10. Báró Eötvös Ferenc László Ignác

Báró Eötvös Ignác és Szepessy Mária bárónő gyermeke.

Született — a tibolddaróci római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — a Borsod vármegyei Sályon, majd megkeresztelték ugyanott, 1783. október 4-én.⁷⁶

Meghalt — a tibolddaróci római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — két napos korában, a Borsod vármegyei Sályon, 1783. október 6-án, majd eltemették ugyanott.⁷⁷

III/11. Báró Eötvös Konstancia Mária Anna Krisztina

Báró Eötvös Ignác és Szepessy Mária bárónő gyermeke.

Született — a tibolddaróci római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — a Borsod vármegyei Sályon, majd megkeresztelték ugyanott, 1785. január 3-án.⁷⁸

Házasságot kötött — a sályi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — a Borsod vármegyei Sályban, 1804. október 10-én faji Fáy Bertalannal.⁷⁹

Meghalt — a Budapest-budavári római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága és a nyomtatott gyászjelentésének közlése szerint — 30 éves korában reggel 3 óra tájban, száraznyavalya és vérhányás következtében, Budán, 1814. február 25-én, majd eltemették ugyanott, a budavári plébániatemplom kriptájában, 1804. február 27-én.⁸⁰

III/12. Báró Eötvös (II.) Ignác Károly Gábor

Báró Eötvös Ignác és Szepessy Mária bárónő gyermeke.

---

74 ÖSTA HHSStA Kabinettsarchiv. Staatsrat. 1840: 6122.

75 OSZK PéKt. Vásáros-Náményi báró Eötvös Antónia gyászjelentése (Gyöngyös, 1879. február 13).

76 MNL OL X 2593. 1. köt. 388.

77 MNL OL X 2593. 1. köt. 388.

78 MNL OL X 2593. 1. köt. 397.

79 MNL OL X 2579. 1. köt. 14.

80 MNL OL X 2004. 16. köt. 81.; OSZK PéKt. Vásáros Náményi Báró Eötvös Constantia Asszony gyászjelentése (H. és é. sz. n).

Cs. kir. kamarás, valóságos belső titkos tanácsos, főispán, főtárnokmester (1836–1841), etc.⁸¹

Született — a tibolddaróci római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — a Borsod vármegyei Sályon, majd megkeresztelték ugyanott, 1786. február 26-án.⁸²

Házasságot kötött — az ercsi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — a Fejér vármegyei Ercsiben, 1807. augusztus 15-én báró Lilien Annával.⁸³

Meghalt — a velencei római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága, illetve a sírfelirata szövege szerint — 66 éves korában, gangréna, azaz üszkösödés következtében, a Fejér vármegyei Velencén, 1851. augusztus 21-én, majd eltemették ugyanott, a helyi temetőben (a mai Meszlény sírkertben).⁸⁴

Gyermekei: IV/1–IV/5.

IV. GENERÁCIÓ

IV/1. Báró Eötvös Mária Antónia Konstancia Otília

Báró Eötvös (II.) Ignác és Lilien Anna bárónő gyermeke.

Született — báró Eötvös Ignácné született Szepessy Mária bárónő imakönyvében található bejegyzés szerint — 1809. július 21-én hajnali egy órakor,⁸⁵ majd a Budán világra jött gyermeket — a Budapest-budavári római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — megkeresztelték ugyanott, a budavári plébániatemplomban, 1809. július 21-én.⁸⁶

Meghalt ismeretlen helyen, valószínűleg 1809-ben. Az elhunytáról — egyes irodalmi forrásokból — mindössze annyit tudunk, hogy az még a születése évében, azaz 1809-ben következett be.⁸⁷ Ezen közlések ellenére a Budapest-alsóvízi-városi, a Budapest-budavári, a Budapest-felsővízvárosi, a Budapest-krisztinavá-

---

81 *Pálmány*: i. m. 148. p.; *ÚMÉL* II. 369. p.; etc.

82 MNL OL X 2593. 1. köt. 405.

83 MNL OL X 2156. 11. köt. 46.

84 MNL OL X 2188. 3. köt. 40.; *Merényi-Metzger Gábor*: Ifjabb báró Eötvös Ignác velencei síremléke. In: *Honismeret* 43. (2015) 5. sz. 42. p.

85 OPKM. EJEM. Ltsz. 2722. 1.

86 MNL OL X 2004. 3. köt. 469.

87 *Czeizel Endre*: *Tudósok, gének, tanulságok*. Budapestm 2006. 100.; *Devescovi Balázs*: *Eötvös József (1813–1871)*. Bp., 2007. 50. p.

rosi, a Budapest-országúti, a Budapest-óbudai, Budapest-tabáni, Budapest-újlaki, a Budapest-vári, a Budapest-belvárosi, a Budapest-józsefvárosi és a Budapest-terézvárosi, valamint az ercsi, a sályi és a pozsonyi római katolikus plébániák halotti anyakönyveiben nem szerepel a neve.

IV/2. Báró Eötvös Mária Julianna Erzsébet Anna Apollónia

Báró Eötvös (II.) Ignác és Lilien Anna bárónő gyermeke.

Született — báró Eötvös Ignácné született Szepessy Mária bárónő imakönyvében található bejegyzés szerint — 1810. szeptember 21-én hajnali 1 órakor,⁸⁸ majd a Budán világra jött gyermeket — a Budapest-budavári római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — megkeresztelték a budavári római katolikus plébániatemplomban, 1810. szeptember 21-én.⁸⁹

Házasságot kötött — az ercsi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — a Fejér vármegyei Ercsiben, 1832. szeptember 23-án gróf Vieregg Károly bajor királyi kamarással.⁹⁰

Meghalt — a nyomtatott gyászjelentésének közlése szerint — 70 éves korában, a németországi München-ben, 1880. május 2-án éjszaka negyed 12 órakor, majd eltemették ugyanott, a Flambeaux-i temetőben, 1880. május 5-én.⁹¹

IV/3. Báró Eötvös (II.) József Károly Borromeus Bertalan Béla

Báró Eötvös (II.) Ignác és Lilien Anna bárónő gyermeke.

Író, politikus, nevelésügyi miniszter (1848), vallás- és közoktatási miniszter (1867–1871), az MTA elnöke (1866–1871), etc.⁹²

Született — báró Eötvös Ignácné született Szepessy Mária bárónő imakönyvében található bejegyzés szerint — 1813. szeptember 3-én hajnali 2 órakor,⁹³ majd a Budán világra jött gyermeket — a Budapest-budavári római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — megkeresztelték a budavári római katolikus plébániatemplomban, 1813. szeptember 3-án.⁹⁴

---

88 OPKM EJEM. Ltsz. 2722. 2.

89 MNL OL X 2004. 3. köt. 487.

90 MNL OL X 2156. 12. köt. 19.

91 OSZK PéKt. Reichsgräfin Julie von Vieregg, geb. Freiin Eötvös gyászjelentése (München, 1880. május 2).

92 *Pálmáy*: i. m. 317–319. p.; *ÚMÉL* II. 369–371.; etc. p.

93 OPKM EJEM Ltsz. 2722. 2.

94 MNL OL X 2004. 3. köt. 532.

Házasságot kötött — a Budapest-szentistánvárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — Pesten, a lipótvárosi plébániatemplomban, 1842. szeptember 13-án barkóczi Rosty Ágnessel.⁹⁵

Meghalt — a Budapest-szentistánvárosi és az ercsi római katolikus plébániák anyakönyveinek tanúsága, valamint a nyomtatott gyászjelentésének közlése szerint — 58 éves korában, gümőkór következtében, Pesten, az Erzsébet tér 10. szám alatt, 1871. február 2-án éjjel 11 órakor, majd eltemették a Fejér vármegyei Ercsiben, az „Ercsényi kápolnai sírboltban”, azaz a Nagyboldogasszony kápolnában, 1871. február 6-án.⁹⁶

Gyermekei: V/1–V/5.

IV/4. Báró Eötvös Dénes Lajos Keresztelő János

Báró Eötvös (II.) Ignác és Lilien Anna bárónő gyermeke.

Táblabíró, tb. aljegyző, etc.⁹⁷

Született — báró Eötvös Ignácné született Szepessy Mária bárónő imakönyvében található bejegyzés szerint — 1817. május 7-én,⁹⁸ majd a Budán világra jött gyermeket — a Budapest-budavári római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — megkeresztelték a budavári római katolikus plébániatemplomban, 1817. május 7-én.⁹⁹

Meghalt — a Budapest-szentistánvárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága és a nyomtatott gyászjelentésének közlése szerint — 61 éves korában, vérhányás következtében, Budapesten, a Bálvány utca 20. szám alatt, 1878. augusztus 23-án reggel 7 órakor, majd eltemették ugyanott, a Kerepesi úti temetőben (a mai Fiumei úti Nemzeti Sírkertben), 1878. augusztus 26-án.¹⁰⁰ A földi maradványait később exhumálták és 1946. október 25-én áthelyezték a 10/1-1-9. és 10/1-2-9. számú sírhelyen található Eötvös sírboltba.¹⁰¹

---

95 MNL OL X 2016. 10. köt. 121.

96 MNL OL X 2016. 18. köt. 392/30.; MNL OL X 2156. 20. köt. 740/17.; OSZK PéKt. Vásáros Naményi Báró Eötvös József gyászjelentése (Pest, 1871. február 3).

97 *Pálmány*: i. m. 316–317. p.

98 OPKM EJEM. Ltsz. 2722. 2.

99 MNL OL X 2004. 4. köt. 13.

100 MNL OL X 2016. 19. 264/242.; OSZK PéKt. Vásáros Naményi Báró Eötvös Dénes gyászjelentése (Bp., 1878. augusztus 24).

101 NS Áthelyezési főkönyv. 1946/400.

IV/5. Báró Eötvös Keresztelő János Alajos Ferenc Xavér Ivó

Báró Eötvös (II.) Ignác és Lilien Anna bárónő gyermeke.

Született — az ercsi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — a Fejér vármegyei Ercsiben, majd megkeresztelték ugyanott, 1818. szeptember 6-án.¹⁰²

Meghalt — az ercsi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — egy és fél éves korában, agyvízkor következtében, a Fejér vármegyei Ercsiben, 1820. április 27-én, majd eltemették ugyanott, a helyi temetőben.¹⁰³

V. GENERÁCIÓ

V/1. Báró Eötvös Ilona Lujza Anna

Báró Eötvös (II.) József és Rosty Ágnes gyermeke.

Született — a Budapest-szentistvánvárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — Pesten, 1846. május 21-én, majd megkeresztelték ugyanott, lipótvárosi plébániatemplomban, 1846. május 21-én.¹⁰⁴

Házasságot kötött — a Budapest-krisztinavárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — Budán, a krisztinavárosi plébániatemplomban, 1868. augusztus 2-án földéaki Návay Lajos földbirtokossal.¹⁰⁵

Meghalt — a nyomtatott gyászjelentésének közlése szerint — 79 éves korában, a Csanád vármegyei Földeákon, 1924. október 7-én, majd eltemették ugyanott, a Návay család sírboltjában, 1924. október 9-én.¹⁰⁶

V/2. Báró Eötvös Jolánta Ilona Anna Albertina

Báró Eötvös (II.) József és Rosty Ágnes gyermeke.

Született — a Budapest-krisztinavárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — Budán, a Krisztinavárosban, 1847. július 14-én, majd megkeresztelték ugyanott, krisztinavárosi plébániatemplomban, 1847. július 15-én.¹⁰⁷

---

102 MNL OL X 2156. 4. köt. 308.

103 MNL OL X 2156. 17. köt. 75.

104 MNL OL X 2016. 3. köt. 145.

105 MNL OL X 2010. 13. köt. 171/48.

106 OSZK PéKt. Özv. földéaki Návay Lajosné született vásáros náményi báró Eötvös Ilona gyászjelentése (Ó-Földeák, 1924. október 7).

107 MNL OL X 2010. 3. köt. 125.

Házasságot kötött — a Budapest-krisztinavárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — Budán, a krisztinavárosi plébániatemplomban, 1870. július 19-én pallini báró Inkey István földbirtokossal.¹⁰⁸

Meghalt — a nyomtatott gyászjelentésének közlése szerint — 62 éves korában, Budapesten, 1909. március 19-én délután fél 3 órakor, majd eltemették a Somogy vármegyei Iharoson, az Inkey család sírboltjában, 1909. március 21-én.¹⁰⁹

V/3. Dr. báró Eötvös Loránd Ágoston Ignác Albert József

Báró Eötvös (II.) József és Rosty Ágnes gyermeke.

Fizikus, egyetemi tanár, az MTA elnöke (1889–1905), vallás- és közoktatási miniszter (1894–1895), etc.¹¹⁰

Született — a Budapest-krisztinavárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — Budán, a Svábhegyen, 1848. július 27-én, majd megkeresztelték ugyanott, a krisztinavárosi plébániatemplomban, 1848. augusztus 5-én.¹¹¹

Házasságot kötött — a Mariánské Lázně-i római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — a csehországi Mariánské Lázně-ban, másnéven Marienbad-ban, a helyi plébániatemplomban, 1875. július 28-án Horváth Gizellával.¹¹²

Meghalt — a Budapest VIII. kerületi állami anyakönyvi bejegyzésének tanúsága és a nyomtatott gyászjelentésének közlése szerint — 77 éves korában, hasi daganat következtében, Budapesten, a VIII. kerületi Esterházy utca 7. szám alatt, 1919. április 8-án este 10 órakor, majd eltemették ugyanott, a Kerepesi úti temetőben (a mai Fiumei úti Nemzeti Sírkertben), 1919. április 11-én.¹¹³

Gyermekei: VI/1–VI/3.

V/4. Báró Eötvös Mária Anna Júlia Ágnes

Báró Eötvös (II.) József és Rosty Ágnes gyermeke.

Született — a Budapest-krisztinavárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — Budán, a Svábhegyen, 1851. szeptember 10-én, majd

---

108 MNL OL X 2010. 13. köt. 193/50.

109 OSZK PéKt. Özv. pallini báró Inkey Istvánné született vásárosnaményi Eötvös Jolánta bárónő gyászjelentése (Bp., 1909. március 19).

110 ÚMÉL II. 373–375. p.; etc.

111 MNL OL X 2010. 3. köt. 150.

112 SOAP. Matr. Sign. 152. 8/8.

113 BFL XXXIII. 1. a. Budapest VIII. kerület. 1919/1236.; OSZK PéKt. Vásárosnaményi báró Eötvös Loránd gyászjelentése (Bp., 1919. április 10).

megkeresztelték ugyanott, a krisztinavárosi plébániatemplomban, 1851. szeptember 14-én.¹¹⁴

Házasságot kötött — a Budapest-szentistvánvárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — Budapesten, a lipótvárosi plébániatemplomban, 1886. március 3-án báró Plener Ernővel, a bécsi birodalmi tanács tagjával.¹¹⁵

Meghalt — a bécsi Alservorstadt-i római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága és a nyomtatott gyászjelentésének közzlése szerint — 77 éves korában, gyomorrrák következtében, az Alsó-ausztriai Wien-ben, a IX. kerületi Löw Szanatóriumban, 1928. október 4-én délután 5 órakor, majd eltemették ugyanott, a Hietzing-i temetőben, a báró Plener család sírboltjában, 1928. október 8-án.¹¹⁶

V/5. Báró Eötvös Andor Dénes József Ignác

Báró Eötvös (II.) József és Rosty Ágnes gyermeke.

Született — a Budapest-szentistvánvárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — Pesten, az Új tér (ma Erzsébet tér) 10. szám alatt, 1854. június 10-én, majd megkeresztelték ugyanott, lipótvárosi plébániatemplomban, 1854. június 15.¹¹⁷

Meghalt — a Budapest-szentistvánvárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — 6 hetes korában, torokgyík következtében, Pesten, az Új tér (ma Erzsébet tér) 10. szám alatt, 1854. július 23-án, majd eltemették ugyanott, a pesti köztemetőben (a mai Fiumei úti Nemzeti Sírkertben), 1854. július 24-én.¹¹⁸

VI. GENERÁCIÓ

VI/1. Báró Eötvös Jolánta Ilona Mária

Báró Eötvös Loránd és Horváth Gizella gyermeke.

Született — a Budapest-belvárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — Budapesten, a IV. kerület Kecskeméti utca 6. szám alatt, 1877.

---

114 MNL OL X 2010. 4. köt. 72.

115 MNL OL X 2016. 12. köt. 35/36.

116 PAVW Sb. 39. Bd. 61/360.; OSZK PéKt. Marie Baronin von Plener geb. Baronin Eötvös von Vásáros-Námény gyászjelentése (Wien, 1928. október 4).

117 MNL OL X 2016. 4. köt. 77/161.

118 MNL OL X 2016. 17. köt. 55/127.

január 5-én, majd megkeresztelték ugyanott, a belvárosi főplébániatemplomban, 1877. január 25-én.¹¹⁹

Meghalt — a Budapest-ferencvárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — 2 éves korában, agykór következtében, Budapesten, a VIII. kerület Esterházy 15/a. szám alatt, 1879. január 8-án,¹²⁰ majd — a Nemzeti Sírkert 1879. évi temetési főkönyve szerint — eltemették ugyanott, a Kerepesi úti temetőben (a mai Fiumei úti Nemzeti Sírkertben), 1879. január 9-én.¹²¹ A földi maradványait később exhumálták és 1946. október 25-én áthelyezték a 10/1-1-9. és 10/1-2-9. számú sírhelyen található Eötvös sírboltba.¹²²

VI/2. Báró Eötvös Rolanda Mária Ágnes

Bárá Eötvös Loránd és Horváth Gizella gyermeke.

Született — a Budapest-belvárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — Budapesten, a IV. kerület Kecskeméti utca 6. szám alatt, 1878. január 10-én, majd megkeresztelték ugyanott, a belvárosi főplébániatemplomban, 1878. április 1-én.¹²³

Meghalt — a Budapest VIII. kerületi állami anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint — szervi szívbaj következtében, Budapesten, a VIII. kerület Puskin utca 5–7. szám alatt, 1953. április 12-én,¹²⁴ majd — a Nemzeti Sírkert 1953. évi temetési főkönyve szerint — eltemették ugyanott, a Kerepesi úti temető (a mai Fiumei úti Nemzeti Sírkert) 10/1-1-9. és 10/1-2-9. számú sírhelyen található Eötvös sírboltba.¹²⁵

VI/3. Bárá Eötvös Ilona Ágnes Jozefa Jolán Gabriella

Bárá Eötvös Loránd és Horváth Gizella gyermeke.

Született — a Budapest-józsefvárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint — Budapesten, a VIII. kerület Esterházy utca 24. szám alatt,

---

119 MNL OL X 2003. 26. köt. 16.

120 MNL OL X 2007. 26. köt. 302/23.

121 NS 1879. évi temetési főkönyv. 218.

122 NS Áthelyezési főkönyv. 1946/400.

123 MNL OL X 2003. 26. köt. 58.

124 BFL XXXIII. 1. a. Budapest VIII. kerület. 1953/767.

125 NS 1953. évi temetési főkönyv. 252.

1880. június 3-én, majd megkeresztelték ugyanott, a józsefvárosi plébániatemplomban, 1880. június 29-én.¹²⁶

Meghalt — a Budapest VII. kerületi állami anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint — 62 éves korában, szívgyengeség következtében, Budapesten, a VII. kerületi Szövetség utca 14–16. szám alatt, 1945. február 13-án déli 12 órakor,¹²⁷ majd — a Nemzeti Sírkert 1945. évi temetési főkönyve szerint — eltemették ugyanott, a Kerepesi úti temető (a mai Fiumei úti Nemzeti Sírkert) 10/1-1-9. és 10/1-2-9. számú sírhelyen található Eötvös sírboltba.¹²⁸

RÖVIDÍTÉSEK

BFL = Budapest Főváros Levéltára (Budapest)

XXXIII. 1. a. = Az állami anyakönyvi másodpéldányok levéltári gyűjteménye.

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest)

A 57. = Magyar Kancelláriai Levéltár. Libri Regii.

X 2003. = A Budapest-belvárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

X 2004. = A Budapest-budavári római katolikus plébánia anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

X 2007. = A Budapest-ferencvárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

X 2008. = A Budapest-józsefvárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

X 2010. = A Budapest-krisztinavárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

X 2016. = A Budapest-szentistvánvárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

X 2156. = Az ercsi római katolikus plébánia anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

X 2188. = A velencei római katolikus plébánia anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

---

126 MNL OL X 2008. köt. 326.

127 BFL XXXIII. 1. a. Budapest VII. kerület. 1945/672.

128 NS 1945. évi temetési főkönyv. 40.

X 2505. = A Vásárosnamény-vitkai római katolikus plébánia anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

X 2540. = A harsányi római katolikus plébánia anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

X 2561. = A Miskolc-mindszenti római katolikus plébánia anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

X 2579. = A sályi római katolikus plébánia anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

X 2593. = A tibolddaróci római katolikus plébánia anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

X 2620. = A Gyöngyös-felsővárosi római katolikus plébánia anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

X 2651. = A nagyrédei római katolikus plébánia anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

MZAB = Moravský zemský archiv v Brně (Brno)

Matr. = Sbíрка matrik.

NS = Nemzeti Sírkert (Budapest)

OPKM EJEM = Országos Pedagógiai Könyvtár És Múzeum. Eötvös József Emlékmúzeum (Ercsi)

Ltsz. 2722. = Báró Eötvös Ignácné született Szepessy Mária bárónő imakönyve.

OSZK = Országos Széchényi Könyvtár (Budapest)

PéKt. = Plakát- és Kisnyomtatványtár.

ÖSTA = Österreichisches Staatsarchiv (Wien)

HHStA = Haus-, Hof- und Staatsarchiv.

PAVW = Pfarramt Alser Vorstadt In Wien (Wien)

Sb. = Sterbebuch.

SAK = Štátny archív v Košiciach (Košice)

Matr. = Zbierka cirkevných matrik.

SAP = Štátny archív v Prešove (Prešov)

Matr. = Zbierka cirkevných matrik.

SOAP = Státní Oblastní Archiv V Plzni (Plzeň)

Matr. = Sbirka matrik západních Čech.

A VÁSÁROSNAMENYI BÁRÓ EÖTVÖS CSALÁD TAGJAI

